



Ανθρωπιστικών Σπουδών

Δημιουργική Γραφή

Διπλωματική Εργασία

«Δημιουργική Γραφή και επιμόρφωση φιλολόγων»

Αικατερίνη Τζάμου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ευαγγελία Μουλλά

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.



## Δημιουργική Γραφή και επιμόρφωση φιλολόγων

Αικατερίνη Τζάμου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ευαγγελία Μουλλά

Σ.Ε.Π. ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρίκα Δουζίνα

Σ.Ε.Π. ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

*Ευχαριστώ θερμά την κυρία Ευαγγελία Μουλλά  
για την στήριξη και τις πολύτιμες συμβουλές της.*

*Αφιερώνω αυτήν την εργασία  
σε όλες και όλους τις/τους συναδέλφους  
που συμμετείχαν στα επιμορφωτικά σεμινάρια  
που σχεδίασα, διοργάνωσα και συντόνισα,  
αυτά τα τρία τελευταία χρόνια που έχω την εποπτεία τους,  
ως Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων στη ΔΔΕ Πειραιά.*

*Εύχομαι η εργασία αυτή  
να αποτελέσει ένα επιπλέον εφόδιο για μένα,  
ώστε να συνεχίσω να υποστηρίζω αυτόν τον ρόλο  
με συνέπεια, όραμα και αίσθημα ευθύνης.*

## Περίληψη

Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε την Δημιουργική Γραφή μέσα από το πρίσμα των φιλολόγων και διερευνούμε τις δυνατότητες επιμόρφωσης στο συγκεκριμένο πεδίο από την σκοπιά των Συμβούλων Εκπαίδευσης Φιλολόγων. Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφουμε την ισχύουσα κατάσταση όσον αφορά την θέση και τον ρόλο της δημιουργικής γραφής στα νέα Προγράμματα Σπουδών των φιλολογικών μαθημάτων. Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνούμε το θεωρητικό υπόβαθρο, καθώς και τις καλές πρακτικές επιμόρφωσης φιλολόγων στη δημιουργική γραφή, σε διεθνές επίπεδο. Επίσης, καταγράφουμε την εμπειρία μας από τρία (3) επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης που υλοποιήσαμε σε ομάδες φιλολόγων της ΔΔΕ Πειραιά την χρονική περίοδο 2024-2026. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα μιας συνοπτικής έρευνας που διενεργήσαμε, στο πλαίσιο των επιμορφωτικών προγραμμάτων που προαναφέραμε, σχετικά με τις απόψεις των φιλολόγων που συμμετείχαν στις εν λόγω επιμορφώσεις, όσον αφορά την δημιουργική γραφή και την ενδεχόμενη ανάγκη στοχευμένης επιμόρφωσης σε αυτό το πεδίο, εν όψει της εφαρμογής των νέων ΠΣ και των νέων διδακτικών πακέτων. Ο προβληματισμός που θέσαμε είναι: πόσο έτοιμοι είναι οι φιλόλογοι ώστε να εφαρμόσουν τα νέα ΠΣ στα οποία ενσωματώνεται και η δημιουργική γραφή (ρητά ή εμμέσως), τι είδους επιμόρφωση θα επιθυμούσαν ώστε να καλύψουν αυτό το πεδίο καινοτομίας, ποιες είναι γενικότερα οι απόψεις τους για τον ρόλο της δημιουργικής γραφής στην εκπαίδευση και ποιες είναι οι εμπειρίες τους από ενδεχόμενες εφαρμογές δημιουργικής γραφής στην τάξη. Η έρευνα διενεργήθηκε σε δύο επίπεδα: α) ποσοτική με ερωτηματολόγια Google forms όπου δόθηκαν ερωτήσεις τόσο κλειστού, όσο και ανοικτού τύπου, β) δομημένες συνεντεύξεις για τους φιλόλογους που επιθυμούσαν να λάβουν μέρος σε αυτού του είδους την ποιοτική έρευνα. Η αναλυτική καταγραφή των αποτελεσμάτων της πρώτης περίπτωσης δίνεται αναλυτικά στο Παράρτημα Β. Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρούμε μια καταγραφή συμπερασμάτων και παραθέτουμε τις απόψεις και τους προβληματισμούς μας σχετικά με την θεματική που αναλύθηκε διεξοδικά στα προηγούμενα κεφάλαια.

## Λέξεις – Κλειδιά

προγράμματα σπουδών, νέα διδακτικά πακέτα, εργαστήρια δημιουργικής γραφής, κοινότητες μάθησης

## Creative Writing and training of philologists

Ekaterini Tzamu

### Abstract

In this paper, we examine Creative Writing through the lens of philologists and explore the possibilities of training in this field from the perspective of Philologist Education Consultants. In the first chapter, we record the current situation regarding the place and role of creative writing in the new Curricula of philology courses. In the second chapter, we explore the theoretical background as well as good practices for training philologists in creative writing at an international level. We also record our experience from three (3) blended learning training programs that we implemented in a group of philologists of the Piraeus University of Applied Sciences during the period 2024-2026. In the third chapter, we present the results of a brief survey that we conducted, within the framework of the training programs mentioned above, regarding the views of the philologists who participated in these trainings regarding creative writing and the possible need for targeted training in this field, in view of the implementation of the new CPs and the new textbooks. The concern we raised is: how ready are philologists to implement the new CPs in which creative writing is also integrated (explicitly or indirectly), what kind of training would they like to receive in order to cover this field of innovation, what are their general views on the role of creative writing in education and what are their experiences of potential applications of creative writing in the classroom. The research was conducted at two levels: a) quantitative with Google forms questionnaires where both closed and open-ended questions were given, b) structured interviews for philologists who wished to take part in this type of qualitative research. The detailed recording of the results of the first case is given in detail in Appendix B. In the fourth chapter we attempt a recording of conclusions and present our opinions and concerns regarding the topic that was analyzed in detail in the previous chapters.

### Keywords

curricula, new teaching packages, creative writing workshops, learning communities

## Περιεχόμενα

|                                                                                                                                                     |      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| Περίληψη .....                                                                                                                                      | v    |
| Abstract .....                                                                                                                                      | vi   |
| Περιεχόμενα .....                                                                                                                                   | vii  |
| Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια .....                                                                                                                   | viii |
| 1. Η Δημιουργική Γραφή στην ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση .....                                                                                 | 1    |
| 1.1 Η δημιουργική γραφή στα νέα Προγράμματα Σπουδών φιλολογικών μαθημάτων ..                                                                        | 3    |
| 1.1.1 Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία .....                                                                                                       | 4    |
| 1.1.2 Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία .....                                                                                                   | 7    |
| 1.1.3 Ιστορία .....                                                                                                                                 | 10   |
| 1.2 Γενικές παρατηρήσεις για τα νέα ΠΣ και τα νέα διδακτικά πακέτα .....                                                                            | 16   |
| 2. Η επιμόρφωση φιλολόγων .....                                                                                                                     | 19   |
| 2.1 Θεωρητικά και διεθνής εμπειρία .....                                                                                                            | 24   |
| 2.1.1 Επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης .....                                                                                                | 28   |
| 2.1.2 Γενικές παρατηρήσεις .....                                                                                                                    | 37   |
| 3. Η έρευνα .....                                                                                                                                   | 41   |
| 3.1 Σκοπός και μεθοδολογία .....                                                                                                                    | 42   |
| 3.1.1 Τα ερωτηματολόγια Google forms .....                                                                                                          | 43   |
| 3.1.2 Οι δομημένες συνεντεύξεις .....                                                                                                               | 49   |
| 4. Επίλογος .....                                                                                                                                   | 54   |
| Βιβλιογραφία .....                                                                                                                                  | 557  |
| Παράρτημα Α: Ένταξη Δημιουργικής Γραφής στα νέα Προγράμματα Σπουδών<br>φιλολογικών μαθημάτων: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα & Γραμματεία και Ιστορία ..... | 69   |
| Παράρτημα Β: Τα ερωτηματολόγια της έρευνας .....                                                                                                    | 78   |

## Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

|            |                                                             |
|------------|-------------------------------------------------------------|
| ΑΠΣ και ΠΣ | Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και Πρόγραμμα Σπουδών           |
| ΘΕ         | Θεματική Ενότητα                                            |
| ΠΜΑ        | Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα                         |
| ΙΕΠ        | Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής                          |
| ΤΘΔΔ       | Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας                    |
| ΤΠΕ και ΤΝ | Τεχνολογίες Πληροφορικής-Επικοινωνίας και Τεχνητή Νοημοσύνη |
| ΕΠΑΛ       | Επαγγελματικό Λύκειο                                        |
| ΓΕΛ        | Γενικό λύκειο                                               |
| Δ.Γ.       | Δημιουργική Γραφή                                           |
| ΥΠΑΙΘΑ     | Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων                         |
| ΦΕΚ        | Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης                             |

## 1. Η Δημιουργική Γραφή στην ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Με τα ΦΕΚ 694/10-2-2023, 2953/4-5-2023, 685/9-2-2023, 1948/24-3-2023 αποτυπώνεται για πρώτη φορά ρητά ο όρος «Δημιουργική Γραφή» στα Προγράμματα Σπουδών γυμνασίων και λυκείων, για τα μαθήματα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Θεωρείται γενικά (Κωτόπουλος, 2014) ότι η Δημιουργική Γραφή εισάγεται στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας της Α' Λυκείου ήδη από το 2011 με τα τότε ΠΣ (ΦΕΚ 1562/27-6-11). Ωστόσο η άποψη αυτή στηρίζεται μόνο στο γεγονός ότι στις προτεινόμενες δραστηριότητες του ΠΣ εντάσσονται κάποιες ασκήσεις που σχετίζονται με την δημιουργική γραφή, χωρίς όμως να γίνεται σαφής αναφορά σε αυτήν, ούτε καν ως ζητούμενο δημιουργικότητας στη στοχοθεσία. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες χαρακτηρίζονται απλώς ως «*πιο καλλιτεχνικές*» και εντάσσονται στην λογική της τότε καινοτομίας: το project, ή μάλλον την «μέθοδο project» και την συνθετική εργασία. Η διατύπωση έχει ως εξής: «*Με τις τελικές αυτές δραστηριότητες, άλλοτε πιο «καλλιτεχνικές» (όπως είναι η συγγραφή ή διασκευή ποιημάτων, θεατρικών έργων) και άλλοτε πιο «επιστημονικές» (όπως είναι η συγγραφή συνθετικών εργασιών), ολοκληρώνεται η διδακτική ενότητα, δηλ. το project.*» (ΦΕΚ 1562/27-6-11).

Στην πραγματικότητα, η Δημιουργική Γραφή διδάχθηκε ως αυτόνομο αντικείμενο μόνο στα Καλλιτεχνικά σχολεία (Συμεωνάκη, 2012). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα Καλλιτεχνικά σχολεία απέκτησαν επίσημο ΠΣ μόλις το 2015, με τις ομάδες εργασίας που συστάθηκαν από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) κατά το σχολικό έτος 2014-2015, στο πλαίσιο της υλοποίησης της Πράξης «Νέο Σχολείο (Σχολείο 21ου αιώνα)-Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» (με κωδ. ΟΠΣ 295450 στους Άξονες Προτεραιότητας 1, 2, 3 του Ε.Π. «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του ΕΣΠΑ). Στη συνέχεια, εκδόθηκε σε ΦΕΚ η Απόφαση 7888/Δ2/19-1-2016 (ΦΕΚ 166/Β/1-2-2016) του Υπουργείου Παιδείας με τίτλο «Προγράμματα Σπουδών των Μαθημάτων Καλλιτεχνικής Παιδείας των Καλλιτεχνικών Γυμνασίων». Εκεί, στο μάθημα «Υποκριτική» γίνεται αναφορά, στα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα, η «*Αφύπνιση καλλιέργειας δημιουργικής φαντασίας (δημιουργική γραφή)*». Επίσης, ορίζεται ως αυτόνομο μάθημα «Εργαστήρι Δημιουργικής Γραφής» στην Κατεύθυνση Θεάτρου-Κινηματογράφου. Στα Καλλιτεχνικά λύκεια ορίζεται αυτόνομο δίωρο μάθημα επιλογής για την Γ' Λυκείου με τίτλο «Δημιουργική Γραφή». Οι αναθέσεις μαθημάτων ανά ειδικότητα, ισχύουν ως εξής: Για το μεν «Εργαστήριο

Δημιουργικής Γραφής» στην Κατεύθυνση Θεάτρου-Κινηματογράφου ορίζονται απαραίτητως δύο διδάσκοντες σε συνδιδασκαλία, εφόσον πρόκειται για εργαστηριακό μάθημα, ένας Θεατρολόγος ΠΕ91 και ένας Φιλολόγος ΠΕ02. Για το δε αυτόνομο μάθημα επιλογής «Δημιουργική Γραφή» αναλαμβάνει ισότιμα σε α' ανάθεση είτε ένας φιλόλογος ΠΕ02, είτε ένας Θεατρολόγος ΠΕ91. Δεν υπάρχει σχολικό διδακτικό εγχειρίδιο, ούτε διδακτικό πακέτο για τα εν λόγω μαθήματα. Από μια πρόχειρη, και μη εξαντλητική, έρευνα που διενεργήσαμε απευθυνόμενοι σε διευθυντές καλλιτεχνικών σχολείων, προκύπτει ότι το συγκεκριμένο μάθημα επιλογής κατά κανόνα δεν επιλέγεται, οπότε και δεν διδάσκεται.

Στα υπόλοιπα σχολεία της επικράτειας, έως και το 2023, η δημιουργικότητα και η Δημιουργική Γραφή εισέρχονταν εμμέσως, εκ της πλαγίας οδού, είτε μέσω των project (που ίσχυσαν ως αυτόνομο μάθημα έως και το 2019), είτε μέσω των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, είτε μέσω των Σχολικών Δραστηριοτήτων (Πολιτιστικών και Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων), είτε μέσω των Ομίλων Αριστείας, είτε μέσω πιλοτικών προγραμμάτων σε πρότυπα και πειραματικά σχολεία. Η εμπειρία και η «τεχνογνωσία» των εν λόγω εγχειρημάτων θα δώσει και μια πρώτη βάση για την προσέγγιση του διδακτικού αντικειμένου στην βιβλιογραφία, κυρίως με ανακοινώσεις σε σχετικά συνέδρια (Συμεωνάκη, 2012, Νικολαΐδου, 2012 και Μουλλά, 2012).

Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί θα επωφεληθούν σημαντικά από το κυπριακό παράδειγμα της ενσωμάτωσης της Δημιουργικής Γραφής ως αυτόνομου μαθήματος στα σχολεία της Κύπρου, ήδη από το 2010. Ο Οδηγός για τον εκπαιδευτικό που εξέδωσε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Κύπρου το 2012 (Σουλιώτης, 2012) προσέφερε ένα βασικό θεωρητικό πλαίσιο μαζί με προτάσεις διδακτικών τεχνικών και μεθόδων για όλες τις βαθμίδες. Η εμπειρία των Κυπρίων συναδέλφων θα εμπλουτίσει, στα επόμενα χρόνια, την βιβλιογραφία (Ιωακειμίδου, 2013) και θα βοηθήσει στην ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου ανταλλαγής καλών πρακτικών, κυρίως μέσα από ημερίδες και συνέδρια.

Βέβαια, ο πυρήνας όλων αυτών των πρωτοβουλιών ξεκίνησε από την Τριτοβάθμια ελληνική εκπαίδευση, κυρίως σε παιδαγωγικά τμήματα, Δημοτικής Εκπαίδευσης και Νηπιαγωγών, στο πλαίσιο των οποίων η Δημιουργική Γραφή τείνει «να περιοριστεί σε μία μόνο από τις πολλές εκδοχές της», σύμφωνα με τον Καγιαλή (Καγιαλής, 2022) «που δεν είναι αναγκαστικά και η πιο σημαντική: στη χρήση της ως εργαλείου για τη δημιουργική έκφραση και την πρωτοβάθμια λογοτεχνική αγωγή των παιδιών». Πράγματι, πολλές από τις διδακτικές τεχνικές με εφαρμογές στη Δημιουργική Γραφή, πέρασαν στους φιλόλογους

μέσα από το πρίσμα της πρωτοβάθμιας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την διαμόρφωση νέας κουλτούρας και οπτικής στην διδακτική των φιλολογικών μαθημάτων.

Στην πορεία, η ίδρυση ενός αυτόνομου μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών Δημιουργικής Γραφής στο ΕΑΠ θα δώσει μια επιπλέον διάσταση στο συγκεκριμένο ακαδημαϊκό πεδίο σε ό,τι αφορά την ελληνική πραγματικότητα (Καγιαλής, 2022), προτείνοντας νέες εκδοχές κριτικού διαλόγου μεταξύ των επιστημονικών κλάδων. Το γεγονός ότι μια πλειονότητα φιλόλογων επιλέγει το συγκεκριμένο μεταπτυχιακό πρόγραμμα δημιουργεί ένα ελπιδοφόρο ρεύμα ανανέωσης των διδακτικών πρακτικών στο ελληνικό σχολείο και ειδικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και ειδικότερα στην προσέγγιση των φιλολογικών μαθημάτων.

Το αίτημα που είχε διατυπωθεί πριν μερικά χρόνια για αυτονόμηση της Δημιουργικής Γραφής ως διδακτικού αντικειμένου, κατά το παράδειγμα της Κύπρου, απορρίφθηκε από το ΙΕΠ. Ωστόσο, η παρουσία της δημιουργικής γραφής στα νέα προγράμματα σπουδών των φιλολογικών μαθημάτων, είτε ρητά, είτε εμμέσως, αναδεικνύει την συμβολή των προηγούμενων ζυμώσεων όσον αφορά την αλλαγή νοοτροπίας. Η πολύ πρόσφατη δημοσιοποίηση (Απρίλιος 2026) των νέων πολλαπλών διδακτικών πακέτων στην πλατφόρμα «Μελίσπη» αποτυπώνει εναργέστερα αυτήν την εξέλιξη.

### **1.1 Η Δημιουργική Γραφή στα νέα Προγράμματα Σπουδών και στα νέα διδακτικά πακέτα φιλολογικών μαθημάτων**

Κατ' αρχάς θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι τα νέα ΠΣ, παρ' ό,τι βρίσκονται σε ισχύ από το 2023, δεν είναι πλήρως εφαρμόσιμα, λόγω της καθυστέρησης της διαδικασίας συγγραφής και έκδοσης των διδακτικών πακέτων που τα συνοδεύουν. Σαφέστατα πλέον ο φιλόλογος «πρέπει να διδάσκει ΠΣ και όχι εγχειρίδιο» (Οδηγίες ΙΕΠ, 2023), όπως είναι ο κανόνας σε όλα τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, σχεδόν ανέκαθεν. Την ελληνική πραγματικότητα στοιχειώνει, δυστυχώς ακόμα, η λογική του μοναδικού διδακτικού εγχειριδίου, όπως και του μοναδικού ακαδημαϊκού συγγράμματος για την Τριτοβάθμια παλαιότερα. Παρ' ό,τι η θεσμοθέτηση του πολλαπλού διδακτικού πακέτου αποτέλεσε συνεχές αίτημα των στελεχών της εκπαίδευσης, ακόμα και σε επίσημες εκθέσεις του παλαιού Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Βέικου, Σιγανού, & Παπασταμουλή, 2007), αυτό δεν κατέστη ακόμα δυνατό. Η ίδρυση του Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (ΟΕΔΒ) την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας και η ιδιαίτερα φορτισμένη ιδεολογικά ελληνική

πολιτική σκηνή κατά την μεταπολεμική περίοδο, μέχρι και τα πρόσφατα χρόνια, δεν επέτρεψαν την αποδέσμευση της ελληνικής εκπαίδευσης από την συγκεκριμένη νοοτροπία νωρίτερα.

Άλλοι παραγοντες είναι, βέβαια, το κεντρικά ελεγχόμενο σύστημα προαγωγικών και εισαγωγικών εξετάσεων, το οποίο, στο όνομα της αδιαβλητότητας και της διαφάνειας, επιμένει να ορίζει κανόνες που ευνοούν την αποστήθιση και αναπαραγωγή διδακτικών εγχειριδίων, με κίνδυνο να ακυρώνεται η φύση και η φιλοσοφία κάποιων γνωστικών αντικειμένων, ειδικά των ανθρωπιστικών σπουδών. Με τον τρόπο αυτό εργαλειοποιήθηκε παλαιότερα και η Θεωρία της Λογοτεχνίας «σε ένα λίγο-πολύ προβλέψιμο και επαναλαμβανόμενο ρεπερτόριο ασκήσεων και τεχνασμάτων που ελάχιστα θα συμβάλλουν στη σχέση των μαθητών και των φοιτητών μας με τη λογοτεχνία ως καλλιτεχνικό διακύβευμα και ως δημιουργικό ανάγνωσμα», όπως επισημαίνει ο Καγιαλής (Καγιαλής, 2022).

Για τον λόγο αυτόν, ο ρόλος των Συμβούλων Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Ν. 4823/21, αρθρ.10, παρ.3) είναι κομβικός, ειδικά σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση και την επιμόρφωση των φιλολόγων, ώστε να ανταπεξέλθουν ικανοποιητικά στη νέα πραγματικότητα. Τον ρόλο αυτόν θα αναπτύξουμε εκτενέστερα στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναπτύξουμε την νέα πραγματικότητα που διαμορφώνεται στα φιλολογικά μαθήματα με την παρουσία της δημιουργικής γραφής στα νέα ΠΣ των φιλολογικών μαθημάτων, ανά διδακτικό αντικείμενο.

### **1.1.1 Προγράμματα Σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία**

Η παρουσία της δημιουργικής γραφής είναι σαφής στα ΠΣ για την Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από την Α΄ Γυμνασίου μέχρι και την Γ΄ Λυκείου. Ειδικά σε ό,τι αφορά την Λογοτεχνία, ο όρος «δημιουργική γραφή» καταγράφεται ρητά στις Θεματικές Ενότητες και στα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΠΜΑ), δεν αποτυπώνεται απλώς στις προτεινόμενες δραστηριότητες.

Συγκεκριμένα, εντοπίζουμε στο πεδίο «Θεματικές Ενότητες» (ΘΕ) του ΠΣ τις εξής καινοτόμες καταγραφές, μεταξύ άλλων:

- Αυτοτελές/εκτενές λογοτεχνικό έργο,
- Δημιουργική Γραφή,

- Διακαλλιτεχνική Δράση και διερεύνηση

Σε ό,τι αφορά τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΠΜΑ) της ΘΕ «Δημιουργική Γραφή» αποδελτιώνουμε ενδεικτικά:

- «Να ασκούνται στον βιωματικό και παιγνιώδη τρόπο προσέγγισης και σύνθεσης των κειμένων της δημιουργικής γραφής.»
- «Να μεταπλάθουν με τον δικό τους τρόπο τα λογοτεχνικά κείμενα, μορφοποιώντας δημιουργικά προσωπικές εμπειρίες και ιδέες.»
- «Να πειραματίζονται στη δημιουργία και δικών τους λογοτεχνικών κειμένων, αξιοποιώντας την αναγνωστική τους εμπειρία.»
- «Να εμπλέκονται σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής και μέσω της αξιοποίησης ψηφιακών εργαλείων.»

Για όλα τα παραπάνω προτείνονται ενδεικτικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τις ΘΕ και τα ΠΜΑ. Αποδελτιώνουμε ενδεικτικά:

- «Παροτρύνονται στην έμπρακτη κατανόηση της λειτουργίας των ποικίλων εκφραστικών τρόπων και τεχνικών μέσα από την επιλεκτική αξιοποίησή τους σε δικά τους κείμενα δημιουργικής γραφής, π.χ. διαβάζουν το ποίημα του Γ. Βαρβέρη «Ωδή στη χαρά» και γράφουν ένα μικρό διήγημα σε τρίτο πρόσωπο στο οποίο αφηγούνται μια ιστορία πραγματικής φιλίας ανάμεσα σε συνομήλικούς τους.»
- «Μετατρέπουν ένα ποίημα, π.χ. το «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού» (απόσπασμα) του Γ. Ρίτσου, σε αφηγηματικό κείμενο ή γράφουν ένα δικό τους ποίημα «με τον τρόπο» (*à la manière de*) του ποιητή.»
- «[...] π.χ. γράφουν ένα δικό τους ποίημα σε ελεύθερο στίχο (τουλάχιστον τέσσερις στίχους) ή διαβάζουν το ποίημα του Χ. Α. Μπόρχες «Ένα ποίημα στους φίλους» και αφηγούνται σε πρώτο πρόσωπο τις περιπέτειες ενός/μιας εφήβου/-ης στην προσπάθειά του/της να στηρίξει έναν/μία φίλο/-η του/της σε μια δύσκολη κατάσταση που αντιμετωπίζει.»

Για την ΘΕ «Διακαλλιτεχνική διερεύνηση, αξιοποίηση», αποδελτιώνουμε ενδεικτικά:

- «Δημιουργούν εικαστικά μουσικά έργα με αφορμή ένα αφήγημα ή ένα ποίημα και συνθέτουν ποιήματα ή ιστορίες με αφορμή εικαστικά έργα ή μουσικές συνθέσεις, π.χ. παρουσιάζεται στην τάξη το έργο του Γάλλου ζωγράφου Seurat «Κυριακάτικο

*απόγευμα στο νησί GrandeJatte» και καλούνται να γράψουν ένα κείμενο εμπνευσμένο από το έργο.»*

Στον αντίστοιχο Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό προτείνονται διδακτικά σενάρια όπου ενσωματώνονται εξίσου ενδιαφέρουσες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Είναι προφανές ότι έχουν γίνει τεράστια βήματα σε σχέση με τα παλαιότερα ΠΣ, ακόμα και αυτά της Λογοτεχνίας του 2011. Είναι ακόμα πιο σαφές ότι η διδασκαλία της Γλώσσας και Λογοτεχνίας στην ελληνική Β/θμια εκπαίδευση αναβαθμίζεται προς μια νέα προοπτική με τα νέα ΠΣ.

Όπως επισημαίνει και η Βακάλη (Βακάλη, 2014), η οποία επιχειρεί μια συστηματική καταγραφή της μεθοδολογικής πορείας στην επίσημη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας από το 1976 και μετά, η εξέλιξη είναι αργή, ειδικά σε ό,τι αφορά τα διδακτικά εγχειρίδια. Η Βακάλη υποστηρίζει ότι η μετάβαση από την έκθεση στη δημιουργική γραφή σηματοδοτεί μια βαθιά παιδαγωγική μετατόπιση: από τη ρητορική πειθαρχία και την αναπαραγωγή στη βιωματική έκφραση, τον πειραματισμό, την προσωπική φωνή και την αναστοχαστικότητα. Μέχρι πρότενος, η δημιουργική γραφή απουσίαζε πλήρως από τα ΠΣ και περιοριζόταν σε άτυπες μορφές εκπαίδευσης, κυρίως σε προαιρετικά προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων, και μάλιστα χωρίς σαφή υποστήριξη και κατευθύνσεις για τον εκπαιδευτικό, που συχνά πειραματιζόταν μόνος, με μόνη πυξίδα το πάθος και το όραμα.

Τώρα τα εγκεκριμένα από το ΙΕΠ διδακτικά πακέτα περιλαμβάνουν:

- «Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής» με ενσωματωμένα κεφάλαια που τιτλοφορούνται: α) «Οδηγός διαχείρισης της δημιουργικής γραφής στη σχολική τάξη» και β) «Οδηγός αξιολόγησης της δημιουργικής γραφής στη σχολική τάξη» (ενδεικτικά: <https://ebooksdl.cti.gr/view?item=20.500.14040/41995> )
- καθώς επίσης και ξεχωριστό «Συγγραφικό Σημειωματάριο» με προοργανωτές μελέτης προτεινόμενων κειμένων και προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής (ενδεικτικά: <https://ebooksdl.cti.gr/view?item=20.500.14040/37376> ).

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα νέα διδακτικά πακέτα, ανταποκρινόμενα στα νέα ΠΣ Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, ενσωματώνουν νέα κειμενικά είδη (π.χ. γκράφικ νόβελ), καινοτόμες δραστηριότητες (π.χ. ψηφιακές αφηγήσεις) καθώς και μεθοδολογία διδασκαλίας αυτοτελούς/εκτενούς λογοτεχνικού έργου, όπου εντάσσονται και δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.

Για όλα τα παραπάνω, ο Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων θα κληθεί να υποστηρίξει τον εκπαιδευτικό της τάξης, ο οποίος, συχνά και κατά πλειονότητα, βρίσκεται ακόμα εγκλωβισμένος στις μεθόδους και τεχνικές προηγούμενων δεκαετιών, και μάλιστα του προηγούμενου αιώνα, δεδομένου ότι και το σύστημα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια είναι εγκλωβισμένο σε πρακτικές του προηγούμενου αιώνα.

### **1.1.2 Προγράμματα Σπουδών στην Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία**

Η δημιουργική γραφή στα ΠΣ της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας δεν εμφανίζεται ρητά, όπως στην περίπτωση των ΠΣ της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Στο παράρτημα Α της παρούσας εργασίας παρατίθεται πίνακας αποδελτίωσης αναφορών σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, έτσι όπως καταγράφονται στα νέα ΠΣ και στον συνοδευτικό Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό σε ό,τι αφορά το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας. Τα νέα ΠΣ είναι σε ισχύ, αλλά δεν έχουν ακόμη εκτυπωθεί και διανεμηθεί τα νέα διδακτικά πακέτα, οπότε η εφαρμογή τους γίνεται επιλεκτικά, καθώς οι μαθητές δεν έχουν στα χέρια τους τα βιβλία με τα κείμενα. Οι Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ γεφυρώνουν εν μέρει το χάσμα που δημιουργείται μεταξύ των νέων ΠΣ και των εν ισχύ διδακτικών εγχειριδίων.

#### **ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Οι αλλαγές στα νέα ΠΣ αφορούν τόσο τα ίδια τα κείμενα (και αυτά που διδάσκονται στο πρωτότυπο και όσα διδάσκονται σε μετάφραση), όσο και την διδακτική μεθοδολογία. Το ΠΣ προβλέπει Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΠΜΑ) και δραστηριότητες που απαιτούν νέες τεχνικές. Συγκεκριμένα, στην Θεματική Ενότητα (ΘΕ) του ΠΣ για το γυμνάσιο με τίτλο «Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου» προτείνονται «Σύγχρονοι γραμματισμοί» όπως: παραγωγή κειμένου βάσει οδηγιών, ποικίλες αναγνώσεις του κειμένου βάσει οδηγιών, δημιουργική παραγωγή κειμένου βάσει οδηγιών, αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών, μετασχηματισμοί κειμένου βάσει κριτηρίων και οδηγιών.

Οι οδηγίες του ΙΕΠ για την τρέχουσα σχολική χρονιά (που καλύπτουν το χάσμα μεταξύ της ισχύος των νέων ΠΣ και της έλλειψης των αντίστοιχων διδακτικών πακέτων) αναφέρουν σχετικά: «[...] Κατά τη διαδικασία αυτή οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να ενθαρρύνονται, ώστε να ανακαλύπτουν και να συνοικοδομούν τη γνώση, ενώ συγχρόνως να εκφράζονται δημιουργικά. [...] με τη σωστή οργάνωση και την υποστήριξη του/της εκπαιδευτικού μπορεί

να λειτουργήσει ως ερευνητική ομάδα με στόχο όχι μόνο την ανακάλυψη της γνώσης, αλλά και τη δημιουργία πρωτότυπου ψηφιακού υλικού (π.χ. δημιουργία ψηφιακού μουσείου, εικονικής περιήγησης, podcast κ.ά.).» Συνεπώς, είναι σαφές ότι προτείνονται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, χωρίς την ξεκάθαρη χρήση του συγκεκριμένου όρου.

Οι συγκεκριμένες προτάσεις των σε ΘΕ των ΠΣ όμως περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο σε δύο παραδείγματα:

- α) την διδασκαλία του «Πλουτάρχου, Βίος Αλεξάνδρου» από το πρωτότυπο στην Γ΄ Γυμνασίου, όπου προτείνονται παραγωγές πρωτότυπων κειμένων με αξιοποίηση υφολογικών στοιχείων των βιογραφιών του Πλουτάρχου, ψηφιακές αφηγήσεις, κλπ., και
- β) την διδασκαλία της τραγωδίας από μετάφραση στην Γ΄ Γυμνασίου («Άλκηστη» ή «Τρωάδες»), όπου προτείνονται μετασχηματιστικές ασκήσεις αποσπασμάτων του κειμένου σε άλλα κειμενικά είδη, και δημιουργία πολυτροπικών παρουσιάσεων.

Στο ΠΣ για τα Αρχαία Ελληνικά του λυκείου δεν γίνεται καμία αναφορά στη δημιουργική γραφή πέρα από την δραματοποίηση σκηνών των διδασκόμενων κειμένων.

Στις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ για τα Αρχαία Ελληνικά Γενικής Παιδείας στην Β΄ λυκείου, την διδασκαλία της τραγωδίας «Αντιγόνη» από το πρωτότυπο δηλαδή, δίνονται κάποιες προτάσεις δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να σχετιστούν με την δημιουργική γραφή. Πρέπει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο μάθημα Γενικής Παιδείας στη Β΄ Λυκείου δεν εξετάζεται γραπτώς, συνεπώς δίνεται η δυνατότητα στον διδάσκοντα να το προσεγγίσει πιο δημιουργικά και να προσελκύσει το ενδιαφέρον ακόμα και των πιο αδιάφορων μαθητών.

Οι συντάκτες των νέων ΠΣ για τα Αρχαία Ελληνικά δεν τόλμησαν την σαφή αναφορά στον όρο «δημιουργική γραφή», ούτε την επαρκή χρήση παραδειγμάτων αξιοποίησης τεχνικών δημιουργικής γραφής κατά την διδασκαλία, στο πεδίο «Δραστηριότητες» των ΠΣ. Ωστόσο, υπάρχει πλούσιο υλικό από δημοσιευμένες εμπειρίες φιλόλογων που πειραματίστηκαν με αυτήν πολύ νωρίς, ακόμη και στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών ΓΕΛ. Το υλικό προέρχεται και πάλι από τα σχετικά συνέδρια που αποτέλεσαν θεσμό για πάνω από μία δεκαετία. Ενδεικτικά έχουν γίνει προτάσεις για εφαρμογή δημιουργικής γραφής στην διδασκαλία της Αντιγόνης (Γιαννέλου, 2022) και γενικότερα της τραγωδίας

(Ζαχαροπούλου & Κόκλα, 2015), αλλά και στην διδασκαλία των Σικελικών του Θουκυδίδη (Δρούγκα και Μελανδινός, 2014).

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η εφαρμογή δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής στα Αρχαία Ελληνικά συνάδει με την αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής στη Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, εφόσον και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για γλωσσικό μάθημα του πεδίου των Ανθρωπιστικών Σπουδών και η μεθοδολογία ταυτίζεται. Σε σχέση με αυτό, οι συγγραφείς των διδακτικών πακέτων στάθηκαν πιο ευφάνταστοι και πιο τολμηροί.

### ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΠΑΚΕΤΑ

Τα παραδείγματα που αντλούνται από τα νέα διδακτικά πακέτα για τα Αρχαία Ελληνικά είναι πολύ ενδιαφέροντα, αν και δεν έχουν ακόμα δοκιμαστεί στην πράξη. Ωστόσο, πολλά είναι εξαιρετικά εύστοχα και είναι βέβαιο ότι θα εμπνεύσουν μαθητές και διδάσκοντες όταν φτάσουν στις σχολικές αίθουσες. Χαρακτηριστικά αποδελτιώνουμε μερικά παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων.

Στο Τετράδιο Εργασιών του μαθητή για το Ανθολόγιο της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Α΄ Γυμνασίου υπάρχει σε κάθε ενότητα πεδίο που τιτλοφορείται ως «Δραστηριότητες προσωπικής έρευνας και δημιουργικής γραφής». Ενδεικτικές ασκήσεις:

- *«Αν ήσουν ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, όπως ο Χίλωνας, θα έλεγες κι εσύ τη γνώμη σου σε ερωτήσεις άλλων. Περίγραψε, λοιπόν, τη σκηνή, την ερώτησή τους (ελεύθερο θέμα) και την απάντησή σου σε ένα σύντομο κείμενο 50-100 λέξεων.»*
- *«Στο κείμενο της ενότητας ο συγγραφέας παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό συμβάν από την ιδιωτική ζωή ενός δημόσιου προσώπου, το οποίο αναδεικνύει τον χαρακτήρα του και τον γονεϊκό του ρόλο. Διάλεξε ένα ιστορικό πρόσωπο και δημιούργησε με τη φαντασία σου ένα περιστατικό της ιδιωτικής του/της ζωής με τα παιδιά του/της. Μπορείς να ζωγραφίσεις, να δημιουργήσεις κολάζ, να γράψεις σύντομο κείμενο ή σενάριο ή να ηχογραφήσεις ή να κάνεις ένα ψηφιακό κόμικ.»*
- *««Ο αγαπημένος μου ήρωας είχε μια περιπέτεια σε ένα παράξενο μέρος... ». Αξιοποιώντας λέξεις από τις οικογένειες λέξεων της ενότητας, δημιούργησε μία αφήγηση ή έναν διάλογο με πρωταγωνιστή τον αγαπημένο σου ήρωα ή την αγαπημένη σου ηρωίδα. (100 λέξεις)»*

Είναι φανερό ότι η ένταξη του πεδίου «Δραστηριότητες δημιουργικής γραφής» στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας του γυμνασίου διασφαλίζει στις συνειδήσεις των μικρών μαθητών την συνέχεια της ελληνικής γλώσσας στην διαχρονία της και καλλιεργεί το γλωσσικό αισθητήριο, εμπλουτίζοντας την γλωσσική τους έκφραση με λέξεις, ιδέες και υφολογικά στοιχεία του παρελθόντος.

Στο διδακτικό πακέτο για τα Αρχαία Ελληνικά της Α΄ Λυκείου εντοπίζουμε παρόμοιες δραστηριότητες που παραπέμπουν στις αρχές και τις τεχνικές της δημιουργικής γραφής. Ενδεικτικά σταχυολογούμε από τα τετράδια εργασιών για α) τα «Ελληνικά» του Ξενοφώντα, β) τον «Κατά Ερατοσθενους» λόγο του Λυσία:

- *Φανταστείτε ότι συναντάτε έναν από τους στρατηγούς της μάχης. Δημιουργώντας μια εικονική συνέντευξη, τι θα τον ρωτούσατε και πώς πιστεύετε ότι θα απαντούσε;*
- *Γράψτε ένα σύντομο δελτίο ειδήσεων με τα γεγονότα του κειμένου. Τι τίτλο θα του δίνετε;*
- *Οργανώστε μια μικρή θεατρική παράσταση βασισμένη στην περιγραφή της σύλληψης του Θηραμένη. Μοιράστε τους ρόλους (Θηραμένης, Σάτυρος, φρουροί, μέλη της βουλής) και προσπαθήστε να μεταφέρετε τις συναισθηματικές εντάσεις της σκηνής.*
- *Αν ήσασταν στη θέση του Λυσία, θα κάνατε παρόμοιες επιλογές για το κλείσιμο του λόγου σας ή θα επιλέγατε άλλους εκφραστικούς τρόπους; Γράψτε παρακάτω τις σκέψεις σας.*

Τα διδακτικά πακέτα προσφέρουν μια γκάμα δραστηριοτήτων που επιτρέπουν στον διδάσκοντα να επιλέξει αλλά και να εμπνευστεί για να δημιουργήσει τις δικές του ανάλογες δραστηριότητες, στα Φύλλα Εργασίας που θα ετοιμάσει για τα δικά του σχέδια μαθήματος. Ούτως ή άλλως, τα διδακτικά πακέτα δεν είναι παρά ένα από τα πολλά εργαλεία που καλείται να αξιοποιήσει ο φιλόλογος όταν σχεδιάζει τα δικά του διδακτικά σενάρια, αντλώντας υλικό κατάλληλο για την δική του τάξη, απ' όπου ο ίδιος κρίνει καλύτερα. Για το στάδιο αυτό, όμως, είναι απαραίτητο να επιμορφωθεί, ώστε το έργο του να είναι αποτελεσματικότερο. Η επιμόρφωση των φιλόλογων στα νέα ΠΣ και στην αξιοποίηση των νέων διδακτικών πακέτων (τα οποία περιλαμβάνουν και ψηφιακά αντικείμενα) είναι εκ των ων ούκ άνευ, καθώς οι προκλήσεις των νέων τεχνολογιών (ΤΠΕ και ΤΝ) τις τελευταίες δεκαετίες βομβαρδίζουν τον κλάδο με ασύληπτο ρυθμό, ακόμα και σε ό,τι αφορά την δημιουργική γραφή.

### 1.1.3 Προγράμματα Σπουδών στην Ιστορία

Όπως και στην περίπτωση της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, η δημιουργική γραφή στα ΠΣ της Ιστορίας δεν εμφανίζεται ρητά. Στο παράρτημα Α της παρούσας εργασίας παρατίθεται πίνακας αποδελτίωσης αναφορών σε δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής, έτσι όπως αποτυπώνονται στα νέα ΠΣ και στον συνοδευτικό Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό, σε ό,τι αφορά το μάθημα της Ιστορίας. Τα νέα ΠΣ είναι σε ισχύ, αλλά δεν έχουν ακόμη εκτυπωθεί και διανεμηθεί τα νέα διδακτικά πακέτα, οπότε η εφαρμογή τους γίνεται επιλεκτικά, καθώς οι μαθητές δεν έχουν στα χέρια τους τα βιβλία που αποτυπώνουν τα νέα ΠΣ. Οι Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ γεφυρώνουν εν μέρει το χάσμα που δημιουργείται μεταξύ των νέων ΠΣ και των εν ισχύ διδακτικών εγχειριδίων.

Ειδικά σε ό,τι αφορά τα νέα ΠΣ και τα νέα διδακτικά πακέτα για την βαθμίδα του λυκείου, η εφαρμογή τους είναι σχεδόν αδύνατη, καθώς το νέο ΠΣ για το λύκειο ορίζει την διδασκαλία της Ιστορίας θεματικά και όχι σε χρονολογικές περιόδους όπως τα παλαιά ΠΣ. Η ισχύς της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας (ΤΘΔΔ), μέσω ειδικής πλατφόρμας του ΙΕΠ, καθιστά την εφαρμογή τους ακόμη δυσχερέστερη, καθώς οι διδάσκοντες είναι υποχρεωμένοι να προετοιμάσουν τους μαθητές τους με τρόπο τέτοιο που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ΤΘΔΔ. Σε κάθε περίπτωση, είναι σχεδόν βέβαιο ότι, όταν εφαρμοστούν πλήρως τα ΠΣ του λυκείου, με την έκδοση και τον διαμοιρασμό των αντίστοιχων διδακτικών πακέτων για όλες τις τάξεις, ακόμα και για το μάθημα της Ιστορίας Κατεύθυνσης Γ' λυκείου το οποίο εξετάζεται σε πανελλαδικό επίπεδο, θα υπάρξει μεγάλο πρόβλημα, τόσο στην εξέταση, όσο και στην βαθμολόγηση του μαθήματος.

Η νοοτροπία δεκαετιών κατέτασσε την Ιστορία στην κατηγορία των «μαθημάτων αποστήθισης». Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και στις ενδεικτικές απαντήσεις, ακόμα και στον σχολιασμό ιστορικών πηγών, οι θεματοδότες της ΤΘΔΔ παραπέμπουν σε χωρία του μοναδικού σχολικού εγχειριδίου. Συνεπώς, η ΤΘΔΔ θα πρέπει να ανανεωθεί πλήρως, όχι μόνο για να ανταποκριθεί στους θεματικούς κύκλους του νέου ΠΣ, αλλά και για να λάβει υπ' όψιν το πολλαπλό διδακτικό πακέτο.

Θεωρούμε ότι η Ιστορία θα είναι το μάθημα που θα δημιουργήσει το μεγαλύτερο πρόβλημα στους διδάσκοντες, για τους εξής λόγους:

α) Όσοι φιλόλογοι δεν είναι απόφοιτοι Ιστορικών-Αρχαιολογικών Τμημάτων των Φιλοσοφικών Σχολών, δυσκολεύονται να αποδεσμευτούν από το «θέσφατο» του μοναδικού

εγχειριδίου, διότι δεν έχουν το απαιτούμενο γνωστικό υπόβαθρο σε ένα μάθημα με τεράστια ύλη και πολύ ιδιαίτερη μεθοδολογία, η οποία απαιτεί εξοικείωση με τον σχολιασμό πηγών.

β) Το μάθημα δίνεται σε β' και γ' ανάθεση σε αποφοίτους ξένων φιλολογιών (Γαλλικής ΠΕ05, Αγγλικής ΠΕ06, Γερμανικής ΠΕ07, Ιταλικής ΠΕ34) και σε Θεολόγους ΠΕ01, οι οποίοι το αναλαμβάνουν προς συμπλήρωση ωραρίου, χωρίς να έχουν ούτε τις γνώσεις, ούτε συχνά την διάθεση να το διδάξουν σύμφωνα με τους νέους μεθοδολογικούς κανόνες. Έτσι, προς διευκόλυνσή τους, επιμένουν στην αποστήθιση του ενός εγχειριδίου.

γ) Το μάθημα δίνεται σε β' ανάθεση σε Κοινωνιολόγους ΠΕ78, οι οποίοι εκκινούν από εντελώς διαφορετική μεθοδολογική αφετηρία και αρνούνται να εστιάσουν στον ιδιαίτερο, συγκεκριμένο ιστορικό χωρόχρονο και στις σχέσεις αιτιότητας που αναδεικνύονται μέσα από τις ιστορικές πηγές. Η οπτική τους συχνά αγνοεί το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και επιδιώκει να αναδείξει κυρίως τα κοινωνικά φαινόμενα, την δομή και τους μετασχηματισμούς της κοινωνίας. Αυτό δημιουργεί σύγχυση στους νεαρούς μαθητές, οι οποίοι, λογικά λόγω ηλικίας, δεν διαθέτουν την ωριμότητα και τις απαιτούμενες βάσεις για τέτοιου είδους προσεγγίσεις.

δ) Οι καινοτομίες που προτείνονται για την διδασκαλία του μαθήματος, είτε πρόκειται για χρήση ΤΠΕ, ψηφιακών αφηγήσεων και δημιουργικής γραφής, είτε για την εφαρμογή πρακτικών ρητορικής όπως debate, είτε για την χρήση έμμεσων πηγών όπως λογοτεχνικά και κινηματογραφικά έργα, κινδυνεύουν να αποπροσανατολίσουν και να υποβαθμίσουν το μάθημα, εάν δεν εφαρμοστούν σωστά και σύμφωνα με τους μεθοδολογικούς κανόνες του γνωστικού αντικείμενου<sup>1</sup>.

Συνεπώς, ο ρόλος του Συμβούλου Εκπαίδευσης Φιλολόγων θα είναι κομβικός, ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και η μεθοδολογική επάρκεια στην διδασκαλία του μαθήματος από όλους τους διδάσκοντες, ανεξαρτήτως ειδικότητας και ανάθεσης. Επομένως, η επιμόρφωση σε αυτόν τον τομέα επιβάλλεται επιτακτικά, όχι μόνον για την σωστή εφαρμογή του ΠΣ, ειδικά στο λύκειο, αλλά και για την εξοικείωση των διδασκόντων με τις

---

<sup>1</sup> Ενδεικτικά αναφέρω περίπτωση επιμορφούμενης στο Πρόγραμμα Επιμόρφωσης για την Ιστορία SUB.8 του ΙΕΠ, η οποία υπέβαλε, ως παραδοτέο διδακτικό σενάριο, την εξής διδακτική πρόταση: διδασκαλία της περιόδου του Μεσοπολέμου και της ανόδου του Ναζισμού αποκλειστικά και μόνο μέσα από μία κινηματογραφική ταινία, την οποία οι μαθητές έβλεπαν στην e-class (ανεστραμμένη τάξη) και σχολίαζαν στην σχολική τάξη επί επτά (7) διδακτικές ώρες, ενώ το ΠΣ όριζε μόνο δύο (2) ώρες για την διδασκαλία της συγκεκριμένης ενότητας, και μάλιστα την στιγμή που διατίθεται πλήθος άμεσων και έμμεσων πηγών σε ψηφιακά αντικείμενα του «Φωτόδεντρου».

καινοτόμες προσεγγίσεις, καθώς επίσης και για την επιτυχή εφαρμογή δημιουργικών δραστηριοτήτων και δημιουργικής γραφής, πιο συγκεκριμένα. Θα επανέλθουμε αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Από την αποδελτίωση που παρουσιάζουμε στο Παράρτημα Α προκύπτουν τα εξής:

Δεν γίνεται καμία αναφορά στον όρο «Δημιουργική Γραφή» στα ΠΣ της Ιστορίας, γυμνασίου και λυκείου. Έμμεσες αναφορές σε δημιουργικές δραστηριότητες γίνονται μόνο στον «Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό» που συνοδεύει τα ΠΣ του γυμνασίου. Συγκεκριμένα, διαβάζουμε: «να ενισχύει τους εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης, να ενεργοποιεί τη φαντασία και το συναίσθημα των μαθητών/-τριών».

Στο ΠΣ της Α΄ και της Γ΄ Γυμνασίου προτείνονται Δραστηριότητες που σχετίζονται έμμεσα, λίγο ή πολύ, με την δημιουργική γραφή. Συγκεκριμένα:

- Να αφηγηθούν μια ιστορία από τον πρώτο ελληνικό αποικισμό ή να δημιουργήσουν ένα κόμικ.
- Να αφηγηθούν τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες νίκησαν στον Μαραθώνα και έχασαν στις Θερμοπύλες.
- Να αφηγηθούν τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες νίκησαν στη Σαλαμίνα.
- Να αφηγηθούν με συντομία τη ζωή μιας ιστορικής προσωπικότητας της εποχής. (Η Ελλάδα από τον θάνατο του Αλεξάνδρου έως την εμφάνιση των Ρωμαίων).
- Να οργανώσουν παιχνίδι ρόλων αναλαμβάνοντας να παρουσιάσουν τις θέσεις του βασιλιά, των ευγενών, του κλήρου και της Τρίτης Τάξης κατά τη σύγκληση των Τριών Τάξεων.
- Να αντιπαραθέσουν σε ένα παιχνίδι ρόλων τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της πολιτικής του Τρικούπη.
- Να αφηγηθούν τη δράση ενός από τους πρωταγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα.

Οι Οδηγίες Διδασκαλίας του ΙΕΠ για το 2025-2026 προτείνουν μια σειρά δημιουργικών δραστηριοτήτων και συνθετικών εργασιών όπως παιχνίδια ρόλων, αγώνες λόγου και ψηφιακές αφηγήσεις. Ενδεικτικά σταχυολογούμε:

- Παιχνίδι ρόλων: Ένας πολίτης νησιωτικής πόλης της Συμμαχίας της Δήλου επισκέπτεται την Αθήνα ως μέλος της αντιπροσωπείας της πόλης του για τα Μεγάλα Παναθήναια στα μέσα της δεκαετίας του 440 π.Χ. (θυμηθείτε ότι το ταμείο της

Συμμαχίας έχει ήδη μεταφερθεί από το 454 π.Χ. στην Αθήνα και ότι από το 447 π.Χ. έχει αρχίσει η ανοικοδόμηση του Παρθενώνα). Στη συνάντησή του με Αθηναίο πολίτη, παλιό του γνώριμο, ο νησιώτης διαμαρτύρεται για την κατάσταση στη Συμμαχία και ο Αθηναίος απαντά υπερασπιζόμενος τις επιλογές της πόλης του. Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε τον διάλογο τους.

- *Παιχνίδι ρόλων: Με το τέλος του πολέμου, ένας νικητής Σπαρτιάτης κι ένας ηττημένος Αθηναίος μιλούν για την εμπειρία του πολέμου ο καθένας από τη δική του πλευρά. Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε αυτά που θα έλεγε ο καθένας.*
- *Απόδοση μιας φανταστικής ιστορίας που στηρίζεται σε ελεγμένες ιστορικές πληροφορίες. Με βάση προτεινόμενη από τον/την εκπαιδευτικό βιβλιογραφία και δικτυογραφία, ζωντανεύουμε ένα φανταστικό πρόσωπο και του δίνουμε τον λόγο, αναπαριστώντας στοιχεία του βίου της εποχής, γεγονότα, σκέψεις.*
- *Παιχνίδι ρόλων: Ένας Βυζαντινός αγρότης απευθύνεται στον αυτοκράτορα, παρουσιάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και ζητώντας την προστασία της πολιτείας.*
- *Παιχνίδι ρόλων: Πολιτική αντιπαράθεση (debate) οπαδών του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, ενόψει επικείμενων εκλογών.*

Στα ΠΣ του λυκείου σταχυολογούμε κάποιες αντίστοιχες προτεινόμενες δραστηριότητες:

- *Να περιγράψουν την αγορά και τους επαγγελματίες της με βάση το υποθετικό σενάριο: «Επίσκεψη στην πόλη των Ιωαννίνων κατά τον 14ο αι.»*
- *Να πάρουν μέρος σε ένα υποθετικό σενάριο: «Εφαρμόζοντας το αλληλέγγυον σε εποχές οικονομικής κρίσης».*
- *Να πάρουν μέρος σε ένα υποθετικό σενάριο με χρήση ΤΠΕ με θέμα: «Πάμε για ψώνια στην αγορά (5ος αιώνας π.Χ. Αθήνα)».*

Στο ΠΣ της Γ' Λυκείου προτείνονται και δραστηριότητες διακαλλιτεχνικής σύνδεσης και φιλαναγνωσίας:

- *«Να αξιοποιήσουν λογοτεχνικά και εικαστικά έργα, όπως η «Guernica» του Πικάσο ή το ποίημα: «Νέα περί του θανάτου του Ισπανού ποιητού Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα» του Ν. Εγγονόπουλου.»*
- *«Να μελετήσουν ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα για τη ζωή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, με παράλληλη χρήση εικονογραφικού υλικού (γκραβούρες και παλιές*

φωτογραφίες τοπίων, κτιρίων, ενδυμασιών, προσώπων κ.λπ.). Να συνθέσουν κείμενο.»

- «Να μελετήσουν και να αποδελτιώσουν λογοτεχνικά έργα (π.χ. Διδώ Σωτηρίου, «Ματωμένα χώματα», Ηλίας Βενέζης, «Το νούμερο 31328») σχετικά με την προσφυγιά. Να προβούν σε σύντομη παρουσίαση και σχολιασμό.»

Ο «Οδηγός για τον εκπαιδευτικό» του λυκείου περιέχει επίσης δείγματα σύνδεσης της Ιστορίας με την δημιουργική γραφή σε προτεινόμενα διδακτικά σενάρια. Ενδεικτικά:

- Σε έναν υποθετικό διάλογο ένας δυνατός εκθέτει τα παράπονά του σχετικά με τη φορολογική πολιτική των Μακεδόνων, ενώ ο αυτοκρατορικός φοροεισπράκτορας υπερασπίζεται την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία. Εκθέστε τα επιχειρήματά τους.
- Γράψτε το ημερολόγιο ενός φτωχού μικρογεωργού και της συζύγου του. Ποια είναι η καθημερινότητα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν; Λάβετε υπόψη σας τις γνώσεις σας αλλά και τη διαφορά κοινωνικών και οικονομικών ρόλων των δύο φύλων κατά τη βυζαντινή εποχή.
- Άσκηση προσομοίωσης - ρόλων: Οι μαθητές/-τριες χωρίζονται σε ομάδες των 4-5 ατόμων. Η κάθε ομάδα υιοθετεί τον ρόλο μίας κοινωνικής τάξης της κλεισθένειας Αθήνας και αναλαμβάνει να παρουσιάσει τις συνέπειες των μεταρρυθμίσεων στη δική της ζωή.
- Η δραματοποίηση μιας συνεδρίασης της Εκκλησίας του Δήμου ή της Βουλής των 500 ή μιας δίκης στο δικαστήριο της Ηλιαίας, όπως αυτή που εκτέθηκε παραπάνω, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί διδακτικά στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού προγράμματος, ενός δρώμενου που μπορεί να παρουσιαστεί σε ενδοσχολική εκδήλωση ή ακόμη και σε μία εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσης, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση της Θεματικής Ενότητας της πόλης-κράτους, με στόχο την επανάληψη και βιωματική εμπέδωση του αντικειμένου.

Αντίθετα σε ό,τι αφορά το γυμνάσιο, οι Οδηγίες Διδασκαλίας του ΙΕΠ για το λύκειο την σχολική χρονιά 2025-2026 δεν προτείνουν δραστηριότητες που να σχετίζονται, έμμεσα ή άμεσα με την δημιουργική γραφή. Ίσως λόγω του ότι τα παραδείγματα του ΠΣ και του «Οδηγού για τον εκπαιδευτικό» θεωρούνται επαρκή και αρκετά, ίσως λόγω του γεγονότος ότι στο λύκειο ισχύει η ΤΘΔΔ, στην οποία δεν περιλαμβάνονται τέτοιου τύπου θέματα. Για

τον λόγο αυτό, προφανώς, προτείνονται ρητά δραστηριότητες εξωδιδασκτικές, στο πλαίσιο Σχολικών Δραστηριοτήτων (π.χ. Πολιτιστικά Προγράμματα).

Σε ό,τι αφορά τα νέα διδακτικά πακέτα που σχετίζονται με τα εν λόγω ΠΣ, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι επικρατεί πλήρης απουσία δημιουργικών δραστηριοτήτων σχετιζόμενων με την δημιουργική γραφή ως τεχνική διδασκαλίας. Αντίθετα με το ενθαρρυντικό κύμα ανανέωσης που παρατηρήσαμε στα βιβλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, καθώς και της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, τα νέα διδακτικά πακέτα της Ιστορίας εγείρουν κύμα απογοήτευσης. Πέρα από κάποια βελτίωση στα γραφικά και στην συστηματική ενσωμάτωση χρονογραμμής και χαρτών, το περιεχόμενό τους υπολείπεται κατά πολύ ως προς την έμπνευση και την δημιουργικότητα, είναι εξαιρετικά συντηρητικά και άτολμα ως προς την μεθοδολογία και σχεδόν φτωχά, ακόμα και στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν τις προς αξιοποίηση και σχολιασμό ιστορικές πηγές. Η ενσωμάτωση ψηφιακών αντικειμένων στα διδακτικά πακέτα δεν μπορεί να δικαιολογήσει την απουσία μεθοδολογικής προσέγγισης των διαφορετικού τύπου πηγών στο ίδιο το βιβλίο. Το κενό αυτό καλείται να καλύψει ο ίδιος ο διδάσκων, με δικές του παρεμβάσεις, αναζητήσεις και συλλογή υλικού, όταν σχεδιάζει το μάθημά του.

Επομένως, η στήριξη των διδασκόντων μέσω στοχευμένων επιμορφώσεων κρίνεται απολύτως απαραίτητη. Θα επανέλθουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

## 1.2 Γενικές παρατηρήσεις για τα ΠΣ και τα διδακτικά πακέτα

Από όσα καταθέσαμε στην προηγούμενη ενότητα προκύπτει ότι έχουν σημειωθεί σημαντικές θεσμικές αλλαγές στο σύνολο των φιλολογικών μαθημάτων, σε ό,τι αφορά την αξιοποίηση δημιουργικών δραστηριοτήτων, και πιο συγκεκριμένα της δημιουργικής γραφής. Οι αλλαγές αυτές αποτυπώνονται:

- είτε στις γενικές αρχές και οδηγίες των ΠΣ,
- είτε στις επιμέρους θεματικές, ΠΜΑ και Δραστηριότητες των ΠΣ για κάθε βαθμίδα και τάξη,
- είτε στον συνοδευτικό «Οδηγό για τον εκπαιδευτικό» των ΠΣ, όπου προτείνονται ενδεικτικά διδακτικά σενάρια,
- είτε στις ετήσιες «Οδηγίες διδασκαλίας» του ΙΕΠ,
- είτε, τέλος, στα πολύ πρόσφατα δημοσιευμένα νέα διδακτικά πακέτα.

Το βέβαιο είναι ότι έχει κυλήσει πολύ νερό στον μύλο των θεσμοθετημένων φορέων της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής από το μακρινό εκείνο 2009, όταν, σε έρευνα του τότε Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Αργυροπούλου, Πατούνα, Βαρέση, 2009), οι μαθητές απαντούσαν κατά 75% θετικά στο ερώτημα: «Θα ήθελες να δημιουργηθεί λογοτεχνικό εργαστήριο (χρόνος δημιουργικής γραφής, ανάλυσης κειμένων, συζήτησης με συγγραφείς κ.τ.λ.) στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος;».

Έκτοτε, τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής εισχώρησαν σταδιακά, δειλά και ανεπίσημα στις σχολικές τάξεις, διαμόρφωσαν μεθοδολογία (Δουζίνα, 2023 και Συμεωνάκη, 2022), αντάλλαξαν καλές πρακτικές, επεκτάθηκαν σε όλες τις βαθμίδες, τις τάξεις και τα διδακτικά αντικείμενα, εμπλούτισαν το portfolio μαθητών και διδασκόντων και σταδιακά επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνεται ο παράγοντας «δημιουργικότητα» από τους επίσημους φορείς άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι αλλαγές αυτές είναι πιο εμφανείς στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, δευτερευόντως στην Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία και μάλλον υποτονικές σε ό,τι αφορά το μάθημα της Ιστορίας.

Δυστυχώς, δεν έχουμε ακόμα νέα ΠΣ και νέα διδακτικά πακέτα για τα ΕΠΑΛ, μια βαθμίδα στην οποία η δημιουργικότητα θα είχε πολλά να προσφέρει. Ωστόσο, η αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής εντάσσεται θεσμικά στα ΕΠΑΛ με βάση τις *Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος Γενικής Παιδείας «Νέα Ελληνικά» της Α' και Β' τάξης Ημερήσιου και Εσπερινού Ε.ΠΑ.Α. σχ. έτους 2016-2017, (Φ3/159794 /Δ4/28-09-2016)*. Φαίνεται ότι τα ΕΠΑΛ αποτέλεσαν πολύ νωρίς έναν χώρο πιλοτικής εφαρμογής και πειραματισμού σε ό,τι αφορά το γλωσσικό μάθημα και η βιβλιογραφία παρέχει ανάλογα παραδείγματα (Αλεξιάδου, 2017).

Παράλληλα, εντοπίζουμε μια τάση ενσωμάτωσης της δημιουργικής γραφής στην ΤΘΔΔ για το μάθημα «Νέα Ελληνικά» της Β' τάξης ΕΠΑΛ. Εκεί, στα εξεταζόμενα θέματα Β3.2 (εξέταση λογοτεχνικού κειμένου- θέμα δημιουργική γραφή, με αφορμή ένα δοσμένα αδίδακτο λογοτεχνικό κείμενο, ποιητικό ή πεζό απόσπασμα) συναντάμε ερωτήσεις του τύπου:

*«Να γράψεις ένα δικό σου κείμενο (ποιητικό ή πεζό) με τίτλο «Νέοι της Σιδώνας, 2022» στο οποίο θα περιγράφεις τους νέους της εποχής σου.»*

*«Να υποθέσεις ότι είσαι φίλος του Οιδίποδα και του γράφεις μια επιστολή. Τί θα του ανέφερες, για να τον ενθαρρύνεις;»*

*«Εσένα, θαρρώ, ο ίδιος ο Θεός θα σε συχώρεσε, είπα μόλις κατάφερα να περιμαζέψω την ταραχή που με είχε πιάσει...». Αν ήσουν εσύ ο/η αφηγητής/-τρια που συνάντησε την Αγγέλα έξω από την εκκλησία, τι θα της έλεγες; Να συνεχίσεις την αφήγηση απευθυνόμενος/η στην Αγγέλα.»*

*«Να φανταστείς ότι είσαι ο ήρωας του κειμένου και γράφεις στο ημερολόγιό σου τις σκέψεις σου και τα συναισθήματά σου για τη διεξαγωγή της Επανάστασης, μετά τη συζήτηση με τον πατέρα σου σχετικά με τις χρηματοδοτήσεις του Αγώνα.»*

Τα παραπάνω θέματα συνοδεύονται από ενδεικτικούς άξονες της απάντησης προς χρήση των βαθμολογητών. Οι ενδεικτικές απαντήσεις των θεματοδοτών επιτρέπουν μια πιο αντικειμενική βαθμολόγηση, χωρίς να περιορίζουν υπερβολικά τον βαθμολογητή, χωρίς να επιβάλλουν τυποποιημένες εκδοχές, αφήνοντας περιθώριο στους διδάσκοντες να προσεγγίσουν πιο ελεύθερα τα κείμενα κατά την διδασκαλία, ώστε να απελευθερώσουν και τους μαθητές τους. Τα αποτελέσματα αυτής της εξέλιξης στα ΕΠΑΛ θα τα δούμε και σε επόμενο κεφάλαιο, στην καταγραφή των δομημένων συνεντεύξεων όπου συμμετέχουν και φιλόλογοι που διδάσκουν στα ΕΠΑΛ.

Εδώ θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι το παράδειγμα των θεματοδοτών στην ΤΘΔΔ των ΕΠΑΛ αποδεικνύει ότι η πρακτική της δημιουργικής γραφής, ως πρακτική διδασκαλίας και ως παράμετρος εξέτασης, δεν είναι απαγορευτική για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και μάλιστα για την μη υποχρεωτική βαθμίδα. Βέβαια, η συγκεκριμένη θεματοδοσία αφορά την Β' τάξη και τις προαγωγικές εξετάσεις, όχι την θεματοδοσία των πανελλαδικών εξετάσεων για τα ΕΠΑΛ, όπου ο τύπος των ερωτήσεων διατηρεί τους παραδοσιακούς κανόνες, προς διευκόλυνση των βαθμολογητών. Θα ήταν ενδιαφέρον να δούμε (σε μια αντίστοιχη πανελλαδική έρευνα ενδεχομένως) ποιες είναι οι απαντήσεις των μαθητών των ΕΠΑΛ στο συγκεκριμένο (Β3.2) θέμα εξέτασης, πώς βαθμολογούνται και ποιες είναι οι επιδόσεις τους. Είναι πολύ πιθανόν ότι τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα μπορούσαν να αποτελέσουν το έναυσμα για μια αντίστοιχη θεματοδοσία και στα ΓΕΛ, ίσως, σταδιακά, και στις πανελλαδικές εξετάσεις.

Πάντως, στο στάδιο που βρισκόμαστε, θα πρέπει πρώτα να δούμε πώς εφαρμόζονται τα νέα ΠΣ με τα νέα διδακτικά πακέτα στην υποχρεωτική εκπαίδευση (γυμνάσιο εν προκειμένω

για τους φιλόλογους), πώς τα αξιοποιούν οι φιλόλογοι, πώς τα δέχονται οι μαθητές και εάν η ενσωμάτωση της δημιουργικής γραφής στην καθημερινή πρακτική της διδασκαλίας εμφανίζει βελτίωση στις επιδόσεις τους. Για όλα αυτά θα χρειαστεί να περιμένουμε μερικές ακόμη σχολικές χρονιές, ώστε να διαμορφώσουμε πληρέστερη εικόνα. Για να γίνει σωστά η εκκίνηση προς αυτήν την κατεύθυνση, όμως, είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των φιλόλογων που θα κληθούν να τα διδάξουν στις τάξεις. Τις παραμέτρους αυτής της επιμόρφωσης θα εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

## 2. Η επιμόρφωση φιλόλογων

Τα τελευταία χρόνια οι επιμορφώσεις που διενεργήθηκαν δωρεάν από επίσημους φορείς του ΥΠΑΙΘΑ (μέσω του ΙΕΠ ή άλλων επίσημων φορέων του, όπως ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ) αφορούσαν τα νέα ΠΣ, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, την Διαφοροποιημένη Διδασκαλία, την Εισαγωγική Επιμόρφωση και φυσικά την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην διδακτική πράξη, είτε μέσω της Επιμόρφωσης στο Επίπεδο Β, είτε μέσω των εξ αποστάσεως σεμιναρίων etwinning (σε moodle μεικτής μάθησης ή σε moocs). Σε όλα τα παραπάνω επιμορφωτικά προγράμματα, σχεδόν στο σύνολό τους, προϋπόθεση για την Βεβαίωση ή την Πιστοποίηση των συμμετεχόντων ήταν η υποβολή ενός διδακτικού σεναρίου ως παραδοτέου. Σχεδόν στο σύνολο των παραπάνω αναφερόμενων προγραμμάτων στη στοχοθεσία κυριαρχεί η «εξοικείωση με τις ΤΠΕ και τα εργαλεία Web».

Ακόμα και η πρόσφατη (2025-2026) επιμόρφωση του ΙΕΠ με την ονομασία “SUB.8” αφορούσε την εξοικείωση των φιλόλογων με τα νέα ΠΣ (εν ισχύ, αλλά όχι ακόμα εφαρμόσιμα λόγω της έλλειψης διδακτικών πακέτων, όπως αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο) μέσα από το πρίσμα των ΤΠΕ και των ψηφιακών αποθετηρίων. Ουσιαστικά, η πρόσφατη εν λόγω επιμόρφωση επαναλάμβανε την αντίστοιχη επιμόρφωση που είχε υλοποιηθεί την περίοδο 2022-2023 για τα νέα ΠΣ, αλλά μέσα από το πρίσμα των Ψηφιακών Ανθρωπιστικών Επιστημών σε ό,τι αφορά τους φιλόλογους.

Η εμπειρία μας από την πλευρά του πιστοποιημένου επιμορφωτή στο σύνολο σχεδόν των προαναφερθέντων επιμορφωτικών προγραμμάτων (με εξαίρεση το Επίπεδο Β στις ΤΠΕ), μας επιτρέπει να διατυπώσουμε την άποψη ότι η στοχοπροσήλωση στις ΤΠΕ καλύπτει κάθε έκφανση «καινοτομίας», κατά την επίσημη εκπαιδευτική πολιτική. Η Δημιουργική Γραφή απουσιάζει εκκωφαντικά από όλες τις παραπάνω επιμορφώσεις. Ούτε κατά την

επιμόρφωση για την Διαφοροποιημένη Διδασκαλία έγινε αναφορά στην αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής, ούτε κατά την αντίστοιχη επιμόρφωση για τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, παρ' όλο που θα υπήρχε η δυνατότητα ως πεδίο διαφοροποίησης και δεξιοτήτων. Στο επιμορφωτικό υλικό που δόθηκε από το ΙΕΠ για την Εισαγωγική Επιμόρφωση φιολόγων (2023), από την ενότητα «Μέθοδοι και Τεχνικές Διδασκαλίας» απουσιάζει εντελώς η Δημιουργική Γραφή, τόσο στην υποενότητα των μεθόδων, όσο και σε αυτήν των διδακτικών τεχνικών. Στις τεχνικές διδασκαλίας περιλαμβάνεται, όμως, η «Αφήγηση και Ψηφιακή Αφήγηση / Story telling/Digital storytelling».

Κατά την άποψή μας, η απουσία αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι η «φιλοσοφία» και το θεωρητικό υπόβαθρο αυτών των προγραμμάτων διαμορφώθηκε από εκπροσώπους παιδαγωγικών Σχολών και η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική προώθησε παιδαγωγικά μοντέλα διδακτικών πρακτικών στο σύνολο των εκπαιδευτικών βαθμίδων, υποσκελίζοντας κλάδους, ειδικά αυτού των φιολόγων.

Μια άλλη αιτία εδράζεται στο γεγονός ότι, την τελευταία 25ετία, το σύνολο των επιμορφώσεων που υλοποιεί η Πολιτεία, μέσω των επίσημων φορέων της εκπαίδευσης, εκπορεύεται από τις αντίστοιχες εκπαιδευτικές πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο και εκεί κυριαρχούν τα παιδαγωγικά, οι «διδασκτικές» και οι ψηφιακές εφαρμογές τους, καθώς και η προώθηση θεματικών αξόνων όπως η συμπερίληψη, το περιβάλλον, οι νέες τεχνολογίες, κλπ. Το περίφημο «σχολείο του 21<sup>ου</sup> αιώνα» ως ευρωπαϊκός άξονας εκπαιδευτικής πολιτικής, δεν περιλαμβάνει εμβάθυνση στα διδακτικά γνωστικά αντικείμενα (European Commission, 2022).

Εάν επιχειρήσουμε μια σύγκριση σε ό,τι αφορά την επιμόρφωση των φιολόγων στα νέα διδακτικά πακέτα για την τελευταία 50ετία, θα διαπιστώσουμε ότι, ενώ τον προηγούμενο αιώνα είχε αναπτυχθεί μια πολύ σοβαρή επιμορφωτική πολιτική με στόχο να εμπλουτίσει την επιστημονική και θεωρητική κατάρτιση των φιολόγων στα επιμέρους διδακτικά αντικείμενα των φιολογικών μαθημάτων (π.χ. αφηγηματολογία και θεωρία της πρόσληψης, την δεκαετία του 1990), από τα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 21<sup>ου</sup> αιώνα σχεδόν απουσιάζει η επιμόρφωση στα διδακτικά αντικείμενα ανά κλάδο.

Ανέκαθεν οι φιλόλογοι επιμορφώνονταν συνεχώς, για να διασφαλιστεί η επάρκειά τους στα διδακτικά τους αντικείμενα σε όλες τις βαθμίδες, μέσα από θεσμοθετημένους φορείς της Πολιτείας. Η εξέλιξη αυτής της επιμόρφωσης ξεκίνησε τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια

με την ίδρυση των Σχολών Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΣΕΛΜΕ) το έτος 1977 (Π.Δ.127/1977 και 459/1978) και συνεχίστηκε με το ν. 1566/1985 και με την ίδρυση των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων (ΠΕΚ). Το 2011 με το ν. 3966/2011 ιδρύεται το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), καταργείται το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και αλλάζει άρδην το τοπίο.

Σταδιακά, από την ετήσια επιμόρφωση και τις τριμηνιαίες εισαγωγικές επιμορφώσεις με φυσική παρουσία και παρελκόμενη επιμορφωτική άδεια, έως τις περιοδικές επιμορφώσεις (των οποίων η υλοποίηση γίνεται κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους, κάθε φορά που υπάρχουν αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα, στα διδακτικά βιβλία και στη μεθοδολογία) (Βεργίδης, 2012), φτάνουμε στην εξ αποστάσεως επιμόρφωση εκτός εργασιακού ωραρίου και τελευταία στα moocs. Πρέπει να τονιστεί ότι με αυτήν την εξέλιξη δεν δίνεται πλέον η δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς για παρακολούθηση μακράς διάρκειας επιμορφωτικών προγραμμάτων με παράλληλη απαλλαγή τους από τα διδακτικά τους καθήκοντα, ούτως ώστε να έχουν τον χρόνο να εμβαθύνουν και βιβλιογραφικά στα πεδία που τους αφορούν, αλλά και να αφομοιώσουν σε σωστό χρόνο το περιεχόμενο της κατάρτισής τους.

Σε μια σχετικά πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη αναφορικά με τις επιμορφωτικές ανάγκες των φιλόλογων (Θανασούλα, 2019) καταγράφονται τα εξής ευρήματα:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό των φιλόλογων που απάντησαν στα ερωτηματολόγια της έρευνας δηλώνουν ότι πολύ συχνά καταφεύγουν σε επιμορφωτικά σεμινάρια με δική τους πρωτοβουλία και κόστος, λόγω της πολυπλοκότητας και της ευρύτητας του διδακτικού τους αντικειμένου, το οποίο δεν καλύπτεται από τις δωρεάν παρεχόμενες επιμορφώσεις.
- Υπάρχει σημαντική ζήτηση για εκπαίδευση και επιμόρφωση από τους φιλόλογους, η οποία όμως δεν καλύπτεται από τους υφιστάμενους δημόσιους μηχανισμούς και κανάλια εκπαίδευσης.
- Οι φιλόλογοι αξιολογούν ως σημαντικότερο χαρακτηριστικό ενός επιμορφωτικού σεμιναρίου το να παρέχει τη δυνατότητα για πρακτική εφαρμογή στην τάξη, ειδικά σε στοχευμένες θεματικές των διδακτικών τους αντικειμένων.
- Στα 20-30 χρόνια εκπαιδευτικής υπηρεσίας των φιλόλογων παρατηρείται επαγγελματική εξουθένωση και στα 31-35 χρόνια υπηρεσίας παρουσιάζεται μια

τάση ψυχολογικής αποστασιοποίησης, με κύριο χαρακτηριστικό την εσωστρέφεια και την ενδοσκόπηση.

Με βάση τα παραπάνω ευρήματα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η δωρεάν θεσμοθετημένη επιμόρφωση των τελευταίων δεκαετιών παρουσιάζει ελλείψεις και κενά, δεν ανταποκρίνεται πλήρως στις ανάγκες των φιλόλογων. Για τον λόγο αυτόν, οι φιλόλογοι στρέφονται σε στοχευμένα προγράμματα που προτείνονται από τα ΚΕΔΙΒΙΜ της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συχνά σε εξ αποστάσεως μεικτής μάθησης ευέλικτα προγράμματα και σε e-learning. Η λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Ε.Α.Π.) την δεκαετία του 2000, έδωσε νέα ώθηση στην επιμόρφωση, με την οργάνωση και λειτουργία δομημένων επιμορφωτικών προγραμμάτων στο πλαίσιο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η διεύρυνση της δυνατότητας παρακολούθησης μεταπτυχιακών προγραμμάτων σε ελληνικά πανεπιστήμια επέτρεψε σε πολλούς φιλόλογους να επιλέξουν περεταίρω σπουδές στο γνωστικό και επαγγελματικό τους πεδίο, συχνά σε τομείς που σχετίζονται με την δημιουργικότητα, με τρόπο τέτοιο που να καλύπτει ταυτόχρονα και τις προσωπικές τους αναζητήσεις ή τις ψυχοσυναισθηματικές τους ανάγκες, μέσω της δημιουργικής γραφής, ενώ ταυτόχρονα να επιτρέπει διεξόδους διαφυγής από την επαγγελματική εξουθένωση και την ψυχολογική αποστασιοποίηση.

Τα μεταπτυχιακά προγράμματα Δημιουργικής Γραφής που προτάθηκαν την τελευταία δεκαπενταετία κατόρθωσαν να νοηματοδοτήσουν εκ νέου την δουλειά και τον ρόλο των φιλόλογων, επαναφέροντας στο επίκεντρο την ουσία του αντικειμένου τους: την δημιουργικότητα που χαρακτηρίζει κάθε μορφή τέχνης, όπως και την τέχνη του λόγου, την Λογοτεχνία, τα κείμενα, την παραγωγή λόγου.

Μια αντίστοιχη έρευνα που διενεργήθηκε την ίδια περίοδο (Αναγνώστου, 2017) εξετάζει την αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής ως διδακτικής μεθόδου, στο μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας για το λύκειο και καταλήγει σε πολύ ενθαρρυντικά συμπεράσματα, τόσο σε ό,τι αφορά τους μαθητές, όσο και τους ίδιους τους φιλόλογους.

Στα συμπεράσματα αυτά προσμετρώνται τα εξής θετικά ευρήματα:

- Η δημιουργική γραφή ενισχύει την αποτελεσματικότητα του μαθήματος και ως προς τον σκοπό και ως προς τους γενικούς στόχους, ενώ παράλληλα ενισχύει και την θελκτικότητά του ως διδακτικού αντικειμένου.

- Οι ασκήσεις γραφής λειτουργούν ως τρόπος βιωματικής μάθησης, αναγνωστικής απόλαυσης και ελευθερίας, κατευθύνουν την μετατόπιση του μαθήματος από την ερμηνεία της λογοτεχνίας στην ίδια την λογοτεχνία, την ανάγνωση και την γραφή της.
- Το μάθημα της λογοτεχνίας, μέσω της δημιουργικής γραφής, συνδέεται με τις εφηβικές προσπάθειες συγκρότησης ταυτότητας.
- Το μάθημα της λογοτεχνίας, μέσω της δημιουργικής γραφής, επανοηματοδοτεί τον ρόλο και το έργο των φιλολόγων.

Απ' όλα τα παραπάνω επωφελούνται ταυτόχρονα διδάσκοντες και διδασκόμενοι, καθώς απελευθερώνονται αμφότεροι από αγκυλώσεις κανονιστικού χαρακτήρα που διέπουν συνήθως το σχολικό κλίμα, ειδικά στην μη υποχρεωτική βαθμίδα της Β/θμιας.

Όμως, μήπως θα πρέπει να δούμε την Δημιουργική Γραφή ως κάτι διαφορετικό από μια επιπλέον μέθοδο διδασκαλίας, από μία ακόμα τεχνική προς αξιοποίηση στη φαρέτρα του εκπαιδευτικού και δη του φιλόλογου; Μήπως οι φιλόλογοι θα πρέπει να δουν την δημιουργική γραφή ως επιμέρους κλάδο για την μελέτη της Λογοτεχνίας, παράλληλο με αυτόν της Θεωρίας ή της Ιστορίας της Λογοτεχνίας; Η προαναφερθείσα έρευνα αποδεικνύει ότι η εφαρμογή της δημιουργικής γραφής στην τάξη επιτρέπει στους μαθητές να κατανοήσουν την διαδικασία παραγωγής του λογοτεχνικού έργου στην πράξη, ακολουθώντας τα βήματα του δημιουργού και παράγοντας και οι ίδιοι κείμενα, συχνά «με τον τρόπο του» (*à la manière de*). Κατ' αντιστοιχία με τα δημιουργικά, καλλιτεχνικά μαθήματα (Μουσική, Εικαστικά), όπου η διδασκαλία γίνεται στο πλαίσιο εργαστηρίου, οι μαθητές ασκούνται στο να γίνουν οι ίδιοι δημιουργοί και με τον τρόπο αυτόν κατακτούν και την θεωρία. Ποιος καλύτερος τρόπος για να κατανοήσει κανείς το σονέτο, για παράδειγμα, παρά να ασκηθεί στην τεχνική του σονέτου, γράφοντας το δικό του; Στην περίπτωση αυτή δεν έχουμε μια απλή παιδαγωγική μέθοδο, αλλά την κατάκτηση της θεωρίας βιωματικά, με τα ίδια τα εργαλεία του δημιουργού.

Πολλοί θεωρητικοί έχουν επισημάνει την σημασία της δημιουργικής γραφής στα φιλολογικά μαθήματα χαρακτηρίζοντάς την ως έναν ακόμη τρόπο για να διδάξει κανείς Γλώσσα και Λογοτεχνία (Gilbert, 2021). Ο Κωτόπουλος έχει αναφερθεί επισταμένως στην πολλαπλή διάσταση της δημιουργικής γραφής διακρίνοντας τις επιμέρους λειτουργίες της στον χώρο της Φιλολογίας, της Παιδαγωγικής και της Ψυχολογίας (Κωτόπουλος, 2014). Για τους φιλόλογους, η δημιουργική γραφή εντάσσεται στα μεθοδολογικά εργαλεία του

πεδίου τους «ως λογοτεχνική γραφή, ως τέχνη της συγγραφής και ως λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης». Στη σχολική τάξη ο φιλόλογος μπορεί να αξιοποιήσει τόσο την παιδαγωγική, όσο και την ψυχολογική διάσταση της δημιουργικής γραφής, αλλά ο κύριος στόχος του, έτσι όπως υπαγορεύεται και από τα ΠΣ, είναι να εστιάσει στην λειτουργία που αφορά το αντικείμενο της Φιλολογίας.

## 2.1 Θεωρητικά και διεθνής εμπειρία

Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την ακαδημαϊκή στην παιδαγωγική επάρκεια παρατηρείται και στα εκπαιδευτικά συστήματα πολλών ευρωπαϊκών χωρών τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, οι θεωρητικοί κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου. Ο φιλόσοφος Philippe Nemo πρόσφατα άσκησε έντονη κριτική στη μεταρρύθμιση για τον διαγωνισμό πρόσληψης εκπαιδευτικών στη γαλλική δημόσια εκπαίδευση. Αποδοκίμασε σθεναρά την πανταχού παρουσία της παιδαγωγικής εις βάρος της ακαδημαϊκής γνώσης, θεωρώντας ότι η υποβάθμιση θεωρητικής κατάρτισης στο γνωστικό αντικείμενο, ειδικά στις Ανθρωπιστικές Σπουδές, αποστραγγίζει το επάγγελμα του εκπαιδευτικού από το νόημά του (Nemo, 2016 και Nemo, 2017). «*Η παιδαγωγική είναι απαραίτητη, αλλά δεν υποκαθιστά την γνώση*», επισημαίνει. «*Για να εμπνεύσει κανείς στους μαθητές την επιθυμία για μάθηση, πρέπει πρώτα να κατακτήσει ο ίδιος αυτό που διδάσκει. Η παιδαγωγική είναι, φυσικά, απαραίτητη, αλλά η εις βάθος και άριστη γνώση του αντικειμένου είναι πρωταρχικής σημασίας. Οι ίδιοι οι μαθητές το γνωρίζουν πολύ καλά αυτό, διαισθάνονται τις ελλείψεις των καθηγητών τους.*» συμπληρώνει.

Μια πρόχειρη διερεύνηση σε ό,τι αφορά την επιμόρφωση φιλόλογων στη Γαλλία, καθώς και σε εκπαιδευτικούς γαλλικής φιλολογίας σε τρίτες χώρες, επιρρώνει απτά τις παραπάνω απόψεις. Η Κατσαντώνη επισημαίνει ότι ο θεσμός των εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής στη Γαλλία συνδέεται με τις διαχρονικές εξελίξεις της πρωτοπορίας στη γαλλική τέχνη και κοινωνία (Κατσαντώνη, 2017), ειδικά σε ρεύματα όπως ο ντανταϊσμός και ο σουρεαλισμός. Ωστόσο, τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής εισήχθησαν, και σταδιακά εδραιώθηκαν επισήμως, στη γαλλική δευτεροβάθμια εκπαίδευση χάρη σε μια φιλόλογο ειδικής αγωγής, την Elizabeth Bing, η οποία είχε παράλληλα και την ιδιότητα της ψυχολόγου και της συγγραφέως. Η ένταξη της δημιουργικής γραφής στα γαλλικά προγράμματα σπουδών φιλολογικών μαθημάτων χρονολογείται από την δεκαετία του 1980. Τα εργαστήρια Δημιουργικής Γραφής ως τεχνικές γλωσσικής διδασκαλίας εντάχθηκαν τόσο στο μάθημα

της Γαλλικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (μητρική γλώσσα), όσο και στην διδασκαλία της Γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Η επιμόρφωση των φιλολόγων σε αυτά ήταν επακόλουθη και εστίασε συχνά σε τρόπους αξιολόγησης των μαθητικών κειμένων δημιουργικής γραφής.

Σε μια πρόσφατη μελέτη αναδείχθηκε το θέμα της διαθεματικής προσέγγισης του μαθήματος της Λογοτεχνίας με το μάθημα των Καλλιτεχνικών (εικαστικά), από το οποίο αντλήθηκαν και μέθοδοι εργαστηριακής εφαρμογής δημιουργικότητας (Bonnet, 2025). Διερευνήθηκαν θέματα όπως η «αυτοαξιολόγηση» δημιουργικής γραφής σε διαθεματικά, διακαλλιτεχνικά μαθήματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, φιλολόγων και εικαστικών, σε ένα πλαίσιο συνομιλίας με τις περιβαλλοντικές σπουδές. Εδώ αναδείχθηκε μια ενδιαφέρουσα παράμετρος επιμόρφωσης φιλολόγων στην πρόσφατη θεωρία της Περιβαλλοντικής Λογοτεχνίας (McManus, 2007), της λεγόμενης «Γεωποιοητικής» (White, 1992) κατά Kenneth White. Είναι σημαντικό ότι στην συγκεκριμένη επιμόρφωση προτάθηκαν πολλαπλοί άξονες: η θεωρία της Λογοτεχνίας, η διαθεματικότητα και διακαλλιτεχνικότητα, η αξιολόγηση δημιουργικής γραφής και καλλιτεχνικής παραγωγής, η βιωματική μάθηση, η διδακτική της δημιουργικότητας, κλπ., σε μια συνέργεια και ισορροπία ακαδημαϊκής γνώσης και παιδαγωγικής.

Μια εξίσου πρόσφατη μελέτη (Massei, 2024) διερευνά την επίδραση της δημιουργικής λογοτεχνικής γραφής στην επιμόρφωση καθηγητών Γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Στόχος της μελέτης ήταν να προσδιορίσει τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τη συμβολή αυτής της πρακτικής στην ανάπτυξη γλωσσικών και διαπολιτισμικών δεξιοτήτων στο προαναφερθέν πλαίσιο. Μια προκαταρκτική βιβλιογραφική ανασκόπηση αποκάλυψε έναν σημαντικό αριθμό μελετών σχετικά με την ενσωμάτωση της δημιουργικής γραφής στις τάξεις διδασκαλίας των Γαλλικών ως Ξένης Γλώσσας και τις θετικές επιπτώσεις της στην ανάπτυξη γλωσσικών, διαπολιτισμικών και αισθητικών δεξιοτήτων.

Σε αυτό το πνεύμα, ο Hassan (Hassan, 2019) παρατηρεί πώς οι μαθητές, ως κοινωνικοί δρώντες που χρησιμοποιούν το γλωσσικό και πολιτισμικό τους ρεπερτόριο, εκφράζουν τη λογοτεχνική τους δημιουργικότητα μέσω δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής. Προσδιορίζει τις στρατηγικές που υιοθετούν οι μαθητές για να προσαρμόσουν τα γραπτά τους ερεθίσματα και δείχνει ότι οι περιορισμένες γλωσσικές γνώσεις και δεξιότητες δεν αποτελούν απαραίτητα εμπόδιο στη δημιουργικότητα. Τονίζει ότι οι εργασίες λογοτεχνικής γραφής περιλαμβάνουν, για κάθε μαθητή, εργασία πάνω στη γλώσσα με στόχο την

αυτοέκφραση, την έκφραση της κοσμοθεωρίας του, την εξέλιξη της σχέσης του με την αποκτημένη γλώσσα, τη γλωσσική του βιογραφία και την ανθρώπινη επικοινωνία.

Σε μία ακόμη πρόσφατη μελέτη (Wellington, 2020) εξετάζεται η δημιουργική συγγραφή ιστοριών ζωής στην μετεκπαίδευση και κατάρτιση καθηγητών Γαλλικής ως ξένης γλώσσας, μαζί με ομάδες προπτυχιακών φοιτητών Πορτογαλογαλλικής Λογοτεχνίας, στη Βραζιλία. Το πρόγραμμα έλαβε χώρα στο Ομοσπονδιακό Πανεπιστήμιο του Sergipe την περίοδο 2016-2019 με στόχο, μεταξύ άλλων, την συμμετοχή των φοιτητών και των επιμορφούμενων καθηγητών σε λογοτεχνικούς διαγωνισμούς. Ο Wellington παρουσιάζει τις παιδαγωγικές διαδικασίες αυτών των εργαστηρίων σε ενήλικες, καταρτιζόμενους ή φοιτητές, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται βιωματικά μεθοδολογικές εφαρμογές, ώστε να μεταφερθούν στο μέλλον στις σχολικές τάξεις.

Η Γαλλική βιβλιογραφία παρέχει μελέτες για την αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής στην εκπαίδευση, κατάρτιση και επιμόρφωση καθηγητών Γαλλικής (φιλόλογων) εστιάζοντας, μάλιστα, στον τρόπο αξιολόγησης των γραπτών των καταρτιζόμενων από πανεπιστημιακούς καθηγητές και επιμορφωτές (Bourdet et Louay, 2022). Στο παράδειγμα των Bourdet et Louay, σταδιακά, δημιουργήθηκε μια ομάδα δεκατεσσάρων καθηγητών και ερευνητών που συμπεριλαμβάνει μια ποικιλία ειδικοτήτων: Διδακτική της Γαλλικής Γλώσσας, Σύγχρονη ή Κλασική Λογοτεχνία, Επικοινωνία και Δημοσιογραφία. Πολλοί εξ αυτών συντονίζουν εργαστήρια δημιουργικής γραφής στο αντικείμενό τους.

Τα αγγλοσαξονικά παραδείγματα (Maley, 2012 καθώς και Maley & Peachey, 2015) ενισχύουν την βιβλιογραφία σχετικά με τις επιτυχείς εφαρμογές δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των γλωσσικών μαθημάτων αλλά και στην επιμόρφωση των φιλόλογων μέσω εργαστηρίων δημιουργικής γραφής.

Αντίστοιχες μελέτες έχουν διενεργηθεί και στον Καναδά (Martineau-Dery 2002) και αφορούν μάλιστα το μάθημα της Ιστορίας και την προσπάθεια ένταξης εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας, όπως τις εφαρμογές δημιουργικής γραφής, για μια πιο βιωματική προσέγγιση των γεγονότων του παρελθόντος. Η προβληματική των Seixas, & Morton αναδεικνύει τις αναζητήσεις καινοτομίας: *«Πώς αποκτά νόημα η ιστορία για τους μαθητές; Όταν τη βλέπουν ως ένα μυστήριο που πρέπει να λυθεί, μια ερμηνεία που πρέπει να αμφισβητηθεί και έναν τρόπο να δουν τον εαυτό τους στο ευρύτερο πλαίσιο της ανθρώπινης εμπειρίας»* (Seixas, & Morton, 2013).

Οι ερευνητές εκκίνησαν από το αξίωμα ότι η δημιουργική γραφή απελευθερώνει την γραπτή έκφραση, χειρίζεται τα ιστορικά γεγονότα με παιγνιώδεις τρόπους και ενισχύει την κατανόηση του ιστορικού πλαισίου. Τα βήματα περιλαμβάνουν τη δημιουργία χαρακτήρων, την επιλογή μιας οπτικής γωνίας και τη συγγραφή αφηγήσεων βασισμένων σε γεγονότα.

Η ιστορική αφήγηση μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη της «ιστορικής σκέψης» εάν δοθεί στους μαθητές η ευκαιρία να βιώσουν κατάλληλες μαθησιακές καταστάσεις. Μια τάση που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στις Ηνωμένες Πολιτείες είναι οι απόπειρες εμπλουτισμού της ιστορικής μεθόδου μέσω αφηγήσεων. Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση προέκυψε ως αντίδραση στην αναποτελεσματικότητα των «ερευνητικών μεθόδων» και στην δυσκολία των μαθητών να ανταποκριθούν σε αυτές. Πολλοί εκπαιδευτικοί δυσκολεύτηκαν να βοηθήσουν τους μαθητές τους να κατανοήσουν τη σύνδεση μεταξύ των ιστορικών πηγών και των ιστορικών γεγονότων, καθώς η πλειονότητα των μαθητών τους δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις διανοητικές λειτουργίες που απαιτούνται για να «μετατραπουν οι πηγές σε ιστορική γνώση». Βέβαια, και εδώ σημαντικός είναι ο ρόλος της στοχευμένης επιμόρφωσης, με έναν συνδυασμό ακαδημαϊκής επάρκειας στο γνωστικό αντικείμενο και κατάκτησης των βασικών αρχών αξιοποίησης της δημιουργικής γραφής στην τάξη.

Σε ό,τι αφορά την ελληνική πραγματικότητα, ελάχιστα είναι τα παραδείγματα αντίστοιχης επιμόρφωσης φιλόλογων στην δημιουργική γραφή, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την βιβλιογραφία. Η πλειονότητα των φιλόλογων που αναζήτησαν σχετικές επιμορφώσεις απευθύνθηκαν στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ή στα ΚΕΔΙΒΙΜ που προσφέρουν σχετικά προγράμματα. Οι υπόλοιποι αναζήτησαν καλές πρακτικές, είτε παρακολουθώντας σχετικά συνέδρια, είτε σε πρακτικά συνεδρία, είτε στην σχετική στοχευμένη βιβλιογραφία που προτείνει τρόπους οργάνωσης και υλοποίησης εργαστηρίων (Νικολαΐδου, 2016).

Ο ρόλος των Συμβούλων Εκπαίδευσης Φιλόλογων σε αυτόν τον τομέα δεν ανιχνεύεται βιβλιογραφικά, τουλάχιστον προς το παρόν. Σε μια μόνο περίπτωση εντοπίσαμε την βούληση Σχολικής Συμβούλου να μεταφέρει τις γνώσεις της από την φοίτησή της σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα δημιουργικής γραφής στους εποπτευόμενους φιλόλογους της περιοχής ευθύνης της (Σπυρέλη – Δημοπούλου, 2013). Διαβάζουμε:

«Η φοίτησή μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, ενθάρρυνε την πραγματοποίηση μερικών προγραμματισμένων διασχολικών συναντήσεων με φιλόλογους των σχολείων επιστημονικής ευθύνης μου και, μετά από συζητήσεις και ανταλλαγή απόψεων, θεωρήσαμε αναγκαίο να επινοηθούν τρόποι ώστε το μάθημα της λογοτεχνίας να προκύψει πιο ελκυστικό και πρωτίστως να γίνει αντιληπτό ως μια ενότητα «ανάγνωσης και γραφής» στα πλαίσια πάντοτε της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας.» αναφέρει η κυρία Σπυρέλλη και στη συνέχεια παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο οργάνωσε εργαστήρια σύνταξης διδακτικών σεναρίων στα οποία εντάσσονταν τεχνικές δημιουργικής γραφής. Τα διδακτικά αυτά σενάρια εφαρμόστηκαν στη συνέχεια στις σχολικές τάξεις και προέκυψαν «μαθητικές δημιουργίες, ποιοτικού επιπέδου».

Η κυρία Σπυρέλλη, ποιήτρια με δημοσιευμένο έργο η ίδια, συνέχισε να εμπνέει βιωματικά εργαστήρια φιλόλογων, που έχουν ως αντικείμενο τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής, για μια σειρά ετών (Σπυρέλλη, 2017), και αποκόμισε τα εξής πολύ σημαντικά συμπεράσματα: «[...] ότι η δημιουργική ανάγνωση και η δημιουργική γραφή είναι τα καινοτόμα εργαλεία για τον κριτικό λογοτεχνικό γραμματισμό. [...] Πρώτα είναι απαραίτητο να ασκείται ο δάσκαλος στη δημιουργική γραφή και μετά να ασκεί τους μαθητές του. Ο εκπαιδευτικός δηλαδή μπαίνει πρώτος στο εργαστήριο του λογοτέχνη και μετά ζητάει το ίδιο από τη σχολική τάξη.»

Αντιλαμβανόμαστε, συνεπώς, τον κομβικό ρόλο του θεσμού του Συμβούλου φιλόλογων για την προώθηση ανάλογων καινοτομιών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς μεταφέρει θεωρητική γνώση αλλά και τεχνογνωσία εργαστηριακών εφαρμογών στους φιλόλογους της τάξης. Ουσιαστικά, δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε να εμπνεύσει τον φιλόλογο της τάξης και να τον παροτρύνει να λειτουργήσει και ο ίδιος δημιουργικά, για να εμπνεύσει με την σειρά του τους μαθητές του.

### **2.1.1 Επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης**

Ακολουθώντας την παραπάνω αρχή, προσπαθήσαμε να σχεδιάσουμε και να υλοποιήσουμε ανάλογα σεμινάρια στους φιλόλογους επιστημονικής ευθύνης μας, στη ΔΔΕ Πειραιά. Την περίοδο 2024-2026 υλοποιήσαμε τρία επιμορφωτικά σεμινάρια μεικτής μάθησης, από τα οποία προέκυψαν δύο συλλογικοί τόμοι με τα παραδοτέα των επιμορφούμενων (Τζάμου, 2025, και Τζάμου 2026 b).

#### Α. «ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ»

Το πρώτο επιμορφωτικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε συνεργασία με την συνάδελφο Σύμβουλο Εκπαίδευσης Αγγλικής Γλώσσας της ΔΔΕ Πειραιά, κυρία Μ. Κοταδάκη και είχε τίτλο «Γλώσσα και πολιτισμός μέσα από την Ψηφιακή Αφήγηση». Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε φιλόλογους ΠΕ02 και σε καθηγητές Αγγλικής ΠΕ06 και είχε διάρκεια οκτώ εβδομάδων (Φεβρουάριος-Απρίλιος 2024). Σχεδιάστηκε ως επιμορφωτικό πρόγραμμα μεικτής μάθησης οκτώ (8) ενοτήτων, το οποίο εισήγαγε τους εκπαιδευτικούς στην έννοια, την διαδικασία και την παιδαγωγική αξία της Ψηφιακής Αφήγησης. Οι τέσσερις δίωρες διαζώσεις συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν εκτός εργασιακού ωραρίου, το απόγευμα, στο εργαστήριο πληροφορικής του 2<sup>ου</sup> Γυμνασίου Νίκαιας, με την ευγενική συμβολή της διευθύντριας του σχολείου, καθηγήτριας Πληροφορικής ΠΕ86, κ. Σ. Τερεζάκη. Στο moodle του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (ΠΣΔ) αναρτήθηκε επιμορφωτικό υλικό, ασκήσεις εξοικείωσης με τα ψηφιακά εργαλεία της ψηφιακής αφήγησης και οδηγίες για την συγγραφή σεναρίου ψηφιακής αφήγησης, το οποίο ορίστηκε ως παραδοτέο των επιμορφούμενων και ως προϋπόθεση για να λάβουν την σχετική βεβαίωση.

Οι επιμορφούμενες (50 εκπαιδευτικοί Β/θμιας, κατ' απόλυτη πλειονότητα γυναίκες) ήταν ελεύθερες να εφαρμόσουν τα όσα αποκόμισαν στο σεμινάριο σε όποιο διδακτικό αντικείμενο είχαν επιλέξει (Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, Αγγλική Γλώσσα και Ιστορία). Ο στόχος ήταν να δημιουργήσουν οι ίδιες μια ψηφιακή αφήγηση ενταγμένη σε διδακτικό σενάριο, ούτως ώστε να εφαρμόσουν ανάλογες πρακτικές στις τάξεις τους, ενδεχομένως καθοδηγώντας μαθητές στην δημιουργία ψηφιακών αφηγήσεων. Συμμετέχοντας ενεργητικά στη διαδικασία της δημιουργίας μιας ψηφιακής ιστορίας, οι επιμορφούμενες εξερεύνησαν εμπειρικά τα οφέλη αυτής της πρωτοπόρου προσέγγισης στη γλωσσική διδασκαλία (Ελληνικά και Αγγλικά) αλλά και στη διδασκαλία της Ιστορίας (την οποία οι φιλόλογοι Αγγλικής ΠΕ06 την έχουν σε β' ανάθεση), ακόμα και σε σχολικές δράσεις πολιτιστικών ή περιβαλλοντικών προγραμμάτων και άλλων αντίστοιχων project.

Προέκυψαν ενδιαφέρουσες ψηφιακές αφηγήσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στην ολομέλεια του σεμιναρίου κατά την τέταρτη διαζώσης συνάντηση. Ωστόσο, πολλές από αυτές παρέμειναν ημιτελείς, καθ' ότι ο περιορισμένος χρόνος του σεμιναρίου και το πλήθος των υποχρεώσεων των επιμορφούμενων δεν επέτρεψαν την εις βάθος κατάκτηση του υλικού και των διδακτικών τεχνικών. Επίσης, έλειπε η θεωρητική βάση, η σύνδεση με τα

νέα ΠΣ και οι προτάσεις στοχευμένης αξιοποίησης θεματικών των διδακτικών αντικειμένων μέσα από την σκοπιά της ψηφιακής αφήγησης.

Γενικά, υπήρχε μια θετική ανατροφοδότηση από πλευράς των επιμορφούμενων, ωστόσο πολλές εγκατέλειψαν και δεν ολοκλήρωσαν επιτυχώς το πρόγραμμα. Έγινε όμως μια καλή αρχή, η οποία μας επέτρεψε να σχεδιάσουμε και να οργανώσουμε τα επόμενα επιμορφωτικά μας βήματα, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις επιμορφωτικές ανάγκες που ανιχνεύσαμε κατά το πρώτο αυτό εγχείρημα.

Θα θέλαμε να σημειώσουμε εδώ δύο περιπτώσεις επιμορφούμενων που κατέθεσαν τις θετικές εμπειρίες τους από το πρόγραμμα, στην τελευταία δια ζώσης συνάντηση. Η μία εξ αυτών δήλωσε ότι επέλεξε να δημιουργήσει μια ψηφιακή αφήγηση για την υφαντική τέχνη, επειδή παρακολουθούσε σχετικά σεμινάρια υφαντικής και ήταν ενθουσιασμένη με τη νέα της δημιουργική δραστηριότητα (χόμπυ), οπότε είχε ένα κίνητρο για να ετοιμάσει μια ενδιαφέρουσα ψηφιακή αφήγηση, ώστε να κάνει γνωστή αυτήν την ξεχασμένη εφαρμοσμένη τέχνη.

Η δεύτερη μας δήλωσε ότι το σεμινάριο αποτέλεσε μια ψυχολογική και συναισθηματική διέξοδο για την ίδια, διότι την ίδια περίοδο ήταν πολύ επιβαρυνμένη με την διαδικασία ιατρικών εξετάσεων και θεραπειών ενός μέλους της οικογένειάς της που είχε προσφάτως διαγνωστεί με επιθετικής μορφής ασθένεια. Η ψηφιακή αφήγηση που μας παρουσίασε ήταν η αποτύπωση μιας ονειρικής ενδοσκόπησης, ένα κείμενο δημιουργικής γραφής με εικόνες. Μας εκμυστηρεύτηκε ότι η αλληλοδιάδραση με τις συναδέλφους στο πλαίσιο του σεμιναρίου την βοήθησε να ξεπεράσει αυτό το τραυματικό γεγονός. Το δεύτερο αυτό παράδειγμα αποκαλύπτει την δύναμη των κοινοτήτων μάθησης σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον ισότιμης μάθησης και υγιούς αλληλεπίδρασης συναδέλφων.

## **B. «ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΙΚΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ “ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ (ΓΕΛ ΚΑΙ ΕΠΑΛ)”»**

Για την επόμενη σχολική χρονιά, σχεδιάσαμε ένα εκτενέστερο σε διάρκεια (Οκτώβριος 2024- Μάρτιος 2025) επιμορφωτικό πρόγραμμα μεικτής μάθησης με τίτλο «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)». Ανταποκρίθηκαν περίπου 60 εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, αλλά ολοκλήρωσαν επιτυχώς περί τους 50. Σκοπός του επιμορφωτικού προγράμματος ήταν η επιμόρφωση φιλολόγων (καθώς και

εκπαιδευτικών ξενόγλωσσων φιλολογιών, οι οποίοι διδάσκουν το μάθημα σε 2η ανάθεση) στην διδασκαλία της Ιστορίας, ώστε να ανταποκριθούν με επάρκεια στις απαιτήσεις των νέων ΠΣ. Το πρόγραμμα αυτό σχεδιάστηκε, οργανώθηκε και υλοποιήθηκε με δική μας πρωτοβουλία (Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων με βασικές, μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές στην Ιστορία-Αρχαιολογία) σε συνεργασία με δύο διευθυντές σχολικών μονάδων, οι οποίοι διασφάλισαν τους χώρους και την υλικοτεχνική υποδομή του σεμιναρίου για τις δια ζώσης συναντήσεις.

Ορίσαμε τα ΠΜΑ του επιμορφωτικού προγράμματος με βάση την ταξινόμια Bloom ως εξής. Στο τέλος του επιμορφωτικού προγράμματος οι εκπαιδευτικοί θα είναι σε θέση:

- να απαριθμούν τις κατηγορίες και τα είδη των πηγών στην Ιστορία, να αναφέρουν βασικές αρχές ιστορικού γραμματισμού, να διαβάζουν κείμενα σχετικά με την Ιστορία και την διδακτική της στη βιβλιογραφία και να αντλούν στοιχεία που τους ενδιαφέρουν, ώστε να τα αξιοποιήσουν στη διδασκαλία (επίπεδο γνώσεων)
- να συντάσσουν σχέδιο μαθήματος Ιστορίας και σενάριο μαθήματος Ιστορίας, να συντάσσουν φύλλα εργασίας και ερωτήσεις αξιολόγησης για το μάθημα της Ιστορίας, να αναλύουν ιστορικές πηγές και να τις αξιοποιούν στο μάθημα της Ιστορίας, να οργανώνουν project Τοπικής Ιστορίας καθώς και διδακτικές επισκέψεις, να εφαρμόζουν βασικές αρχές ιστορικού γραμματισμού, να εφαρμόζουν καινοτόμες τεχνικές διδασκαλίας αξιοποιώντας ΤΠΕ, δημιουργική γραφή, διαθεματικές προσεγγίσεις με την Λογοτεχνία (επίπεδο δεξιοτήτων)
- να συνειδητοποιούν την σημασία της ανάλυσης πηγών κατά την διδασκαλία της Ιστορίας, να αποδέχονται την ανάπτυξη κριτικής σκέψης των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας, να αποδέχονται την έννοια της πολυπρισματικότητας στην διδασκαλία της Ιστορίας, να αποδέχονται την αλληλεπίδραση και την βασική αρχή του "μαθαίνω πώς να μαθαίνω", στο πλαίσιο της κοινότητας μάθησης που δημιουργείται μέσω του επιμορφωτικού προγράμματος μεικτής μάθησης (επίπεδο στάσεων)

Οι επιμορφούμενοι είχαν στη διάθεσή τους το επιμορφωτικό υλικό στην πλατφόρμα Moodle, κατανεμημένο ανά εβδομάδα μελέτης. Το υλικό αυτό, μαζί με τις επιμορφωτικές συναντήσεις (δια ζώσης και διαδικτυακές), τους βοήθησε να συντάξουν τα παραδοτέα τους, στα οποία περιλαμβάνονταν διδακτικό σενάριο ή σχέδιο μαθήματος με φύλλα εργασίας. Στη διάρκεια του επιμορφωτικού προγράμματος διοργανώθηκαν προαιρετικές επισκέψεις σε μουσεία, μνημεία και ιστορικά αρχεία, ομιλίες ειδικών επιστημόνων, δειγματικές

διδασκαλίες, κ. ά. Βασικός στόχος του όλου εγχειρήματος ήταν η δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης συναδέλφων, ώστε να ανταποκριθούν όλοι, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στις απαιτήσεις διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας, στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ). Το όλο εγχείρημα, με την δημοσίευση πρωτότυπων εργασιών σε συλλογικό τόμο (Τζάμου, 2025), αποτελεί σημαντικό βοήθημα για όλους τους διδάσκοντες του μαθήματος της Ιστορίας, οι οποίοι θα κληθούν να εφαρμόσουν τα νέα ΑΠΣ με το αναμενόμενο πολλαπλό διδακτικό πακέτο.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα προτεινόμενα διδακτικά σενάρια που υποβλήθηκαν από τους επιμορφούμενους συναδέλφους μάς εξέπληξαν πολύ θετικά, καθώς οι επιμορφούμενοι/ες πρότειναν φύλλα εργασίας που συνδυάζουν τον σχολιασμό ιστορικών πηγών με δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, υπερβαίνοντας σε επάρκεια και ποιότητα κατά πολύ τόσο τα πρόσφατα δημοσιοποιημένα διδακτικά πακέτα, όσο και τον «Οδηγό για τον εκπαιδευτικό» των νέων ΠΣ. Ενδεικτικά, σταχυολογούμε:

- *Δημιουργία φωτογραφικού άλμπουμ, παρουσίασης ή ημερολογίου με φωτογραφικό υλικό και μαρτυρίες Οδηγίες: Αναζητήστε και μελετήστε φωτογραφίες, βίντεο και μαρτυρίες σχετικά με την καταστροφή της Σμύρνης και την προσφυγιά. Αν είστε απόγονος προσφύγων, πάρτε συνέντευξη από τη γιαγιά ή τον παππού ή απόγονο τρίτης γενιάς που μπορεί να δώσει μαρτυρία. Στη συνέχεια, δημιουργήστε ένα φωτογραφικό άλμπουμ ή παρουσίαση ή ημερολόγιο με το υλικό αυτό. Μπορείτε να αξιοποιήσετε μαρτυρίες από τα φύλλα εργασίας και να αναζητήσετε ποικίλο υλικό στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. (Στραβαρίδου, 2025)*
- *Γράμμα ενός πρόσφυγα ή η ιστορία ενός εκθέματος Οδηγίες: Γράψτε ένα φανταστικό γράμμα από την οπτική ενός πρόσφυγα που εγκαταλείπει τη Σμύρνη το 1922. Το γράμμα μπορεί να απευθύνεται σε συγγενείς που έμειναν πίσω ή σε μια μελλοντική γενιά. Εναλλακτικά: Υποθέστε ότι είστε ένα έκθεμα και γράψτε την ιστορία σας για αυτά που είδατε ή ζήσατε πριν από την Καταστροφή, κατά την Καταστροφή και μετά από την Καταστροφή. Για παράδειγμα, υποθέστε πως είστε το ρολόι χωρίς δείκτες. Μπορείτε να ξεκινήσετε την αφήγηση κάπως έτσι: «Δεν ήμουν πάντα ρολόι χωρίς δείκτες...» (Στραβαρίδου, 2025)*
- *Δημιουργία εφημερίδας της εποχής Οδηγίες: Δημιουργήστε μια πρωτοσέλιδη σελίδα εφημερίδας από τον Σεπτέμβριο του 1922, περιγράφοντας τα γεγονότα της*

*Καταστροφής. Μπορείτε να συμπεριλάβετε: κύριο άρθρο για την πυρπόληση της Σμύρνης, μαρτυρίες επιζώντων, την αντίδραση των ξένων δυνάμεων, σκίτσα ή φωτογραφίες της εποχής. Δημιουργήστε χειρόγραφο ή ψηφιακό πρωτοσέλιδο (Word, Canva, PowerPoint). (Στραβαρίδου, 2025)*

- *Δραματοποίηση – Μαρτυρίες προσφύγων Οδηγίες: Συνεργαστείτε και δραματοποιήστε αποσπάσματα μαρτυριών από πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής. Μπορείτε να επιλέξετε μαρτυρίες από τα φύλλα εργασίας ή το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών ή όποιο λογοτεχνικό βιβλίο θέλετε (π.χ. Διδώ Σωτηρίου, Ματωμένα Χώματα) και παρουσιάστε τις ως θεατρικό μονόλογο ή μικρή σκηνή. Εναλλακτική: Αντί για δραματοποίηση, μπορείτε να ηχογραφήσετε μια αφήγηση σε διασκευή ή δική σας δημιουργία και να τη συνοδεύσετε με εικόνες και μουσική. Μπορείτε να δημιουργήσετε βίντεο μέσω powerpoint ή εργαλείων δημιουργίας βίντεο όπως το pictory.ai κ.ά. (Στραβαρίδου, 2025)*
- *Άσκηση δημιουργικής γραφής 1η: Παιχνίδι ρόλων «ζωντανέψτε την εικόνα»: αφού προετοιμάσετε το κείμενο πάνω στο οποίο θα στηριχθείτε, ζωντανέψτε την εικόνα από το βυζαντινό χειρόγραφο, όπου τα αδέρφια της πριγκίπισσας Άννας προσπαθούν να την πείσουν να παντρευτεί τον Ρώσο ηγεμόνα Βλαδίμηρο για το καλό του κράτους. Ένας μαθητής από την ομάδα σας θα έχει τον ρόλο του Βασίλειου Β', ένας άλλος τον ρόλο του Κωνσταντίνου Ζ' και μία μαθήτρια τον ρόλο της πριγκίπισσας Άννας της Πορφυρογέννητης. (Παπαδοπούλου Άννα, 2025)*
- *Άσκηση δημιουργικής γραφής 2η: Υποθέστε ότι βρίσκεστε στη θέση της πριγκίπισσας Άννας και είναι η παραμονή του γάμου σας με τον άγνωστο ως τότε σ' εσάς Ρώσο ηγεμόνα Βλαδίμηρο, έναν αλλόφυλο, αλλόθρησκο ως τότε άνθρωπο και προερχόμενο από ένα διαφορετικό και κατώτερο πολιτισμικά περιβάλλον. Γράψτε τις σκέψεις σας, τις ανησυχίες σας, τις προσδοκίες σας ίσως, και γενικά τα συναισθήματά σας γι' αυτόν τον επικείμενο γάμο. (Δουλέψτε ομαδικά, δώστε όλοι τις ιδέες σας, για να γραφτεί αυτό το κείμενο.) (Παπαδοπούλου Άννα, 2025)*

Οι εργασίες των επιμορφούμενων συναδέλφων που περιλαμβάνονται στον συλλογικό τόμο με τίτλο «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» αποδεικνύουν την ευρηματικότητα και την βούληση των συναδέλφων να εντάξουν την καινοτομία στις διδακτικές πρακτικές τους. Το γεγονός ότι τα περισσότερα από αυτά τα

διδασκτικά σενάρια και τα σχέδια μαθήματος δοκιμάστηκαν εμπράκτως στις σχολικές τάξεις επιρρώνει την αξία τους ως εφαρμόσιμα παραδείγματα καλών πρακτικών.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα αξιολογήθηκε με ανώνυμα ερωτηματολόγια google forms, τόσο με κλειστού, όσο και με ανοικτού τύπου ερωτήσεις και σημείωσε εξαιρετικά θετικές αντιδράσεις (Τζάμου, 2026a). Η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος οδήγησε στον σχεδιασμό αντίστοιχου επιμορφωτικού προγράμματος για την Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, την επόμενη σχολική χρονιά.

#### Γ. «ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΙΚΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ “ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ (ΓΕΛ ΚΑΙ ΕΠΑΛ)”»

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα «Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» υλοποιήθηκε το διάστημα 20 Οκτωβρίου 2025 – 26 Απριλίου 2026 και απευθύνθηκε σε φιλόλογους ΠΕ02, που διδάσκουν το μάθημα στα σχολεία επιστημονικής ευθύνης της Συμβούλου Εκπαίδευσης, καθώς και σε όμορα σχολεία. Ανταποκρίθηκαν και εγγράφησαν στην πλατφόρμα περίπου 70 εκπαιδευτικοί, άνδρες και γυναίκες, αλλά ολοκλήρωσαν επιτυχώς περί τους 50. Ορίστηκαν και πάλι 6 δια ζώσης και 3 διαδικτυακές συναντήσεις σε πλατφόρμα τηλεδιασκέψεων Webex, καθώς και προαιρετικές διδακτικές επισκέψεις, ομιλίες ειδικών επιστημόνων, δειγματικές διδασκαλίες, κ. ά. Στις δια ζώσης και στις διαδικτυακές συναντήσεις έγινε παρουσίαση επιμορφωτικού υλικού, επίλυση αποριών, ανταλλαγή ιδεών, συζήτηση, εργαστήρια. Ως βασικός στόχος ορίστηκε η δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης συναδέλφων, ώστε να ανταποκριθούν όλοι, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στις απαιτήσεις διδασκαλίας του μαθήματος της Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ). Στο moodle αναρτήθηκε επιμορφωτικό υλικό.

Τα παραδοτέα που προέκυψαν από το πρόγραμμα αυτό είναι σε διαδικασία έκδοσης (Τζάμου, 2026b), σε συλλογικό τόμο που έχει ήδη λάβει ISBN και πρόκειται να ολοκληρωθεί τις επόμενες εβδομάδες. Ο τόμος αυτός μπορεί να αξιοποιηθεί από τους υπόλοιπους συναδέλφους, ως βοήθημα για τον σχεδιασμό και την οργάνωση των μαθημάτων τους. Προϋποθέσεις για να λάβει ο επιμορφούμενος την Βεβαίωση επιτυχούς ολοκλήρωσης του επιμορφωτικού προγράμματος: να παρακολουθήσει τουλάχιστον τρεις

δια ζώσης και τουλάχιστον μία διαδικτυακή συνάντηση, να υποβάλει τουλάχιστον δύο από τα παραδοτέα. Βασικός στόχος είναι η δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης συναδέλφων, ώστε να ανταποκριθούν όλοι, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στις απαιτήσεις διδασκαλίας του μαθήματος της Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ).

Στα παραδοτέα των συναδέλφων σταχυολογήσαμε πρόχειρα και προτάσεις αξιοποίησης της δημιουργικής γραφής, δείγμα της οποίας δίνουμε εδώ από σχέδιο ωριαίου μαθήματος φιλόλογου στη β' τάξη ΕΠΑΛ:

*«Α' Φάση: Αναστοχασμός & Αξιολόγηση. Χρόνος: 10 λεπτά. Μέθοδος: Δημιουργική έκφραση / Συζήτηση. Εποπτικά μέσα: Πίνακας τάξης / Τετράδια. Περιγραφή ενεργειών: 1. Οι μαθητές καλούνται να σκεφτούν: «Αν η φουσαρμόνικα μπορούσε να μιλήσει, τι θα έλεγε για εκείνη τη μέρα;». Σύντομη καταγραφή ιδεών. Κλείσιμο με τη σημασία της φουσαρμόνικας ως οικογενειακού κειμηλίου/συμβόλου. ή 2. Να υποθέσεις ότι είσαι ο πατέρας του αφηγητή. Στο ημερολόγιό σου καταγράφεις τα περιστατικά που σχετίζονται με τον τρόπο που απέκτησες τη φουσαρμόνικα, αποτυπώνοντας τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου για όσα συνέβησαν και για το απρόσμενο αυτό δώρο. (Αναγκαίες επισημάνσεις σχετικά με το θέμα 2 της δημιουργικής γραφής): Η εκφώνηση απαιτεί τη συγγραφή σελίδας ημερολογίου. Επομένως, πρέπει να πληρούνται οι ανάλογες προδιαγραφές του συγκεκριμένου κειμενικού είδους: Δομή: οικεία προσφώνηση (Αγαπητό ημερολόγιο,) ή/και αποφώνηση Ύφος λόγου: προσωπικό και άμεσο, τόνος εξομολογητικός, αφήγηση σε α' ενικό ρηματικό πρόσωπο Γλώσσα: συγκινησιακά φορτισμένη Ως προς το περιεχόμενο, είναι απαραίτητο να συμπεριληφθούν όλα τα γεγονότα και οι αντιδράσεις των προσώπων που αποτυπώνονται στο απόσπασμα, με τον τρόπο και τις προεκτάσεις που θα τους αποδώσει ο/η μαθητής/-τρια, ανάλογα με τη δική του/της βιωματική πρόσληψη του κειμένου.» (Κοντογιάννη, 2026).*

Το γεγονός ότι η παραπάνω πρόταση προέρχεται από φιλόλογο που διδάσκει σε τάξη ΕΠΑΛ αποδεικνύει ότι η συνεργασία και αλληλεπίδραση μεταξύ φιλόλογων διαφορετικών βαθμίδων μπορεί να προσφέρει έμπνευση και ανανέωση υλικού και μεθόδων.

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου επιμορφωτικού προγράμματος οργανώθηκαν και προαιρετικές διδακτικές επισκέψεις, μία εκ των οποίων ήταν η επίσκεψη στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών, με ξενάγηση από την προϊσταμένη του Τμήματος Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Δήμου Αθηναίων, κ. Γ. Αντωνοπούλου, με θέμα «Οι τάφοι των

Λογοτεχνών». Στο πλαίσιο της ξενάγησης μελετήθηκαν, παράλληλα με τα ιστορικά και τα βιογραφικά στοιχεία των λογοτεχνών, τα επιγράμματα των ταφικών μνημείων, τα οποία δόθηκαν και ως έναυσμα ή έμπνευση δημιουργικής γραφής από τους συμμετέχοντες φιλόλογους. Έτσι προέκυψαν ενδιαφέροντα κείμενα, τα οποία λειτούργησαν και ως παραδείγματα για ανάλογες δημιουργικές αξιοποιήσεις από μαθητές.

Ενδεικτικά δίνουμε μια ενδιαφέρουσα πρόταση δημιουργικής γραφής, ένα ποίημα που έχει ως σημείο έμπνευσης το επίγραμμα από τον τάφο του Τίμου Μωραϊτίνη: «Επιτέλους εστεγάσθην». Το επίγραμμα έγινε και τίτλος του ποιήματος, το οποίο παρουσιάζει τον βίο του λογοτέχνη και βασικούς σταθμούς του ιστορικού πλαισίου.

*«Επιτέλους εστεγάσθην»*

*Αγνώστου προελεύσεως όλμος εγκρέμισε το σπιτικό του  
στα Δεκεμβριανά.*

*Κι αρχίζει η περιπέτεια των ξενοδοχείων  
και της περιπλάνησης*

*στις πρωτεύουσες του κόσμου*

*μακριά από την αγαπημένη Αθήνα*

*μακριά από το γενέθλιο χώμα*

*που μοσχοβολάει*

*όταν περνάει το πρωτοβρόχι βιαστικό.*

*Στα νιάτα του περιπλανήθηκε σ' όλους τους ατυχείς πολέμους*

*στον Άτυχο του '97, στον Μακεδονικό, στους Βαλκανικούς, στον Πρώτο Μεγάλο  
και στην Καταστροφή της Μικρασίας.*

*Στον φλογερό πατριωτισμό του*

*θα κεντήσει το νεοελληνικό κωμειδύλλιο*

*θα υφάνει κωμωδίες*

*φιλοσοφικές.*

*Λυρικός τροβαδούρος με μουσικώτατον οίστρο*

*όταν πλανιέται «Στης Πλάκας τις ανηφορίες»*

*για ξεφαντώματα*

*ξορκίζοντας την κρεατομηχανή*

*που άλεθε αδιάκοπα*

*για πενήντα ολόκληρα χρόνια*

*- δολοπλοκίες, δολοφονίες, διωγμοί, βιαιότητες και κινήματα,  
ο τραγικός προσφυγισμός,*

οι καθεστωτικές ανατροπές,  
οι δικτατορίες,  
η κατοχή, ο εμφύλιος  
και οι ήττες των ρητόρων του κοινοβουλίου.  
Η επικαιρότητα του ημερήσιου τύπου, δηλαδή.

Ανεπιτήδευτα κομψός και ανεπιτήδευτα κοσμοπολίτης  
φιλοσοφεί θυμοσοφώντας  
την Αιώνια Ζωή  
που θα του φέρει στέγη  
επιτέλους.  
Ελεύθερος και αδιάφορος  
για τις τιμές  
άφησε σελίδες να σκορπίζονται

στους πέντε ανέμους.  
Χρονογραφήματα εφήμερα  
του χρόνου που κυλά  
κι ανακυκλώνει συμφορές  
εναλλασσόμενες με μικρές ευδαιμονίες.  
Ως άνθρωπος ανθρώπινος  
έζησε ό,τι του δόθηκε να ζήσει.  
Κανείς δεν ξέρει αυτόν που είχε στα βάθη  
«Μα ποιος σκοτίσθηκε να μάθει...».  
Τώρα, επιτέλους, εστεγάσθη.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα έκλεισε με πολύ θετικές εντυπώσεις από το σύνολο των επιμορφούμενων φιλολόγων. Ο βασικός σκοπός, δηλαδή η εξοικείωση των φιλολόγων με πρακτικές σχεδιασμού και οργάνωσης της διδασκαλίας με σχέδια μαθήματος και διδακτικά σενάρια, η σύνταξη φύλλων εργασίας και θεμάτων εξέτασης, επετεύχθη πολύ ικανοποιητικά και αυτό αποτυπώνεται στα παραδοτέα του υπό έκδοση συλλογικού τόμου. Είναι πολύ ενθαρρυντικό ότι οι φιλόλογοι, μέσω της θετικής αλληλεπίδρασης και

ανατροφοδότησης, κατακτούν παραμέτρους καινοτομίας και εμπλουτίζουν την διδασκαλία τους δημιουργικά.

### 2.1.2 Γενικές παρατηρήσεις

Τα επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης που υλοποιήσαμε τα δύο προηγούμενα χρόνια σχεδιάστηκαν και ολοκληρώθηκαν στο πλαίσιο μιας αгаστής και πολύ εποικοδομητικής συνεργασίας μεταξύ δύο εκπαιδευτικών θεσμών: α) του Συμβούλου Εκπαίδευσης Φιλολόγων και β) του διευθυντή σχολικής μονάδας. Η συνεργασία αυτή, στο πλαίσιο του Ν. 4823/21 άρθ. 10 παρ. 3 και άρθ. 95, επιτρέπει την ενδοσχολική επιμόρφωση εκτός εργασιακού ωραρίου, εστιάζοντας στοχευμένα στις ανάγκες των φιλόλογων όμορων σχολείων μέσα σε ένα πλαίσιο «κοινότητας μάθησης» (Τζάμου, 2026a) που θέτει στο επίκεντρο την σχολική μονάδα ως «οργανισμό μάθησης» με τα εξής χαρακτηριστικά: την προώθηση της δια βίου μάθησης, την επικοινωνία μεταξύ των μελών ενός οργανισμού ή όμορων οργανισμών, την αξιοποίηση της εμπειρίας των μελών του και την ενσωμάτωση στη διδασκαλία των σύγχρονων εκπαιδευτικών πρακτικών καθώς και των Νέων Τεχνολογιών (Παπάζογλου και Κουτούζης 2017).

Όπως έχει επισημανθεί πολύ συχνά από μελετητές (Πασσιάς, 2015), οι επιτυχημένες επαγγελματικές κοινότητες μάθησης συντελούν στην αύξηση της ικανοποίησης και της αυτοπεποίθησης των εκπαιδευτικών, στην επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων καθώς επίσης στην υιοθέτηση και στην εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών μεθόδων και πρακτικών κατά τη διδασκαλία

Έχει αποδειχθεί ότι η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών είναι πιο αποτελεσματική όταν συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης εκπαιδευτικοί από το ίδιο σχολείο, ή όμορα σχολεία (Opfer & Pedder, 2011). Οι Opfer & Pedder εισάγουν σκόπιμα τον όρο «επαγγελματική μάθηση εκπαιδευτικών» και τον όρο «διδασκαλία μάθησης» σε αντικατάσταση του όρου «επαγγελματική ανάπτυξη» για τον εξής λόγο: θεωρούν ότι η χρήση του όρου «επαγγελματική ανάπτυξη» δίνει έμφαση σε μεμονωμένα προγράμματα, ή σε μεμονωμένους εκπαιδευτικούς, εις βάρος του πλαισίου και της «τοπικοποίησης» της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Είναι αδύνατον να επιτευχθεί απολύτως επιτυχής επιμόρφωση ορίζοντα, σε επίπεδο εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Εάν αυτό ανιχνεύεται ερευνητικά στη Βρετανία με τις μελέτες των Opfer & Pedder, ισχύει σε πολύ μεγάλο βαθμό και σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, με τις ιδιαιτερότητες του σχολικού πλαισίου σε τοπικό επίπεδο, την ισχυρή νησιωτικότητα, τις διαφοροποιήσεις στην επαρχία,

κλπ. Η στοχευμένη επιμόρφωση και κατάρτιση, με αναφορά στις τοπικές ανάγκες όμορων σχολείων, είναι ένας παράγοντας επιτυχίας των επιμορφωτικών προγραμμάτων. Και αυτός ο παράγοντας είναι ανιχνεύσιμος κυρίως σε επίπεδο διευθύνσεων εκπαίδευσης και περιοχών ευθύνης των Συμβούλων Εκπαίδευσης. Οι Σύμβουλοι, ανιχνεύοντας εστιασμένα τις επιμορφωτικές ανάγκες των φιολόγων, είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν στοχευμένα επιμορφωτικά προγράμματα με αποτελεσματικότητα.

Σε ό,τι αφορά τα επιμορφωτικά προγράμματα στα οποία αναφερθήκαμε στην προηγούμενη ενότητα, θα προσθέταμε ότι μια επίσης σημαντική παράμετρος επιτυχίας είναι η δυνατότητα που δίνεται στους φιολόγους να έχουν ενεργητική συμμετοχή κατά την διάρκεια του σεμιναρίου και να αλληλεπιδρούν με ποικίλους τρόπους: είτε μέσω του εργαλείου forum στο moodle του ΠΣΔ, είτε με σύντομες εισηγήσεις στη διάρκεια των διαζώσης και των διαδικτυακών συναντήσεων. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνει και η Μανούσου, η επιμόρφωση δεν είναι μια στατική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων. *«Αντίθετα, είναι μια δυναμική εμπειρία μάθησης που προάγει την αναστοχαστική πρακτική, την επαγγελματική αυτονομία και την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε κοινότητες μάθησης.»* (Μανούσου, 2025).

Η Avalos (2011) υποστηρίζει ότι η αποτελεσματική επιμόρφωση είναι συνεχής, συνδέεται με τη διδακτική πρακτική και βασίζεται στη συνεργασία και την ανατροφοδότηση. Αντίστοιχα, η διεθνής βιβλιογραφία αναδεικνύει ότι η επαγγελματική ανάπτυξη είναι ουσιαστικότερη όταν σχετίζεται άμεσα με την εκπαιδευτική πράξη και ενισχύει την ικανότητα των εκπαιδευτικών να εφαρμόζουν νέες γνώσεις και πρακτικές (Darling-Hammond et al., 2017· Desimone, 2009).

Η συμμετοχή σε τέτοια προγράμματα συμβάλλει στην υιοθέτηση καινοτόμων πρακτικών, στην ενίσχυση της συνεργασίας και στον αναστοχασμό των εκπαιδευτικών. Όπως αποδεικνύεται και από την πρόσφατη έκθεση του OECD (2021), η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε στοχευμένα και συνεργατικά προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης συνδέεται με την ενίσχυση της υιοθέτησης καινοτόμων διδακτικών πρακτικών, με τη θετική συμβολή τους στη διαμόρφωση ενός υποστηρικτικού σχολικού κλίματος και με τη βελτίωση της μαθησιακής εμπειρίας.

Σε ό,τι αφορά την αξιοποίηση της δημιουργικής γραφής ως καινοτόμου πρακτικής στα προαναφερθέντα επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης, θα θέλαμε να επισημάνουμε τα εξής:

Το σεμινάριο για την διδασκαλία της Ιστορίας συμπεριέλαβε στο εκπαιδευτικό υλικό (πλατφορμα moodle του ΠΣΔ) καλές διδακτικές πρακτικές και προτάσεις ενσωμάτωσης της δημιουργικής γραφής στα διδακτικά σενάρια, κυρίως δραστηριότητες που ενισχύουν την ιστορική ενσυναίσθηση και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών, με την δημιουργία αφηγήσεων «μικροϊστορίας» (Τζάμου, 2017). Πολλές από τις εν λόγω πρακτικές εφαρμόστηκαν αρχικά σε πολιτιστικά προγράμματα (Τζάμου και Παπαδόπουλος, 2019) και συνδύαζαν σχολιασμό ιστορικής πηγής (αρχαιολογικό εύρημα, μουσειακό έκθεμα) με δημιουργική γραφή.

Ενδεικτικά παραθέτουμε μια ανάλογη πρόταση για ένα έκθεμα του Βυζαντινού Μουσείου: Η περιγραφή του αρχαιολογικού αντικειμένου, αντλημένη από την πινακίδα που συνοδεύει το έκθεμα: *«Το τραπεζοφόρο βρέθηκε στην Αίγινα. Πάνω από την τετράγωνη βάση και μπροστά από το στήριγμά του υπάρχει σύμπλεγμα με τον καθιστό Ορφέα που παίζει κιθάρα ανάμεσα σε πραγματικά και μυθικά ζώα και πτηνά. Ο διάκοσμος του τραπεζοφόρου έχει επιχειρηθεί να ερμηνευτεί με βάση το ρεύμα του θρησκευτικού συγκρητισμού της όψιμης αρχαιότητας. Το τραπεζοφόρο, συγγενικά παράλληλα του οποίου έχουν βρεθεί και σε άλλα σημεία της Μεσογείου, θεωρείται προϊόν μικρασιατικού εργαστηρίου.»*

Οι δραστηριότητες που ζητήθηκαν από τους μαθητές: *« α) Να εξηγήσετε, λαμβάνοντας υπ' όψιν το ιστορικό πλαίσιο, πώς ένα αντικείμενο μικρασιατικού εργαστηρίου βρέθηκε στην Αίγινα. β) Να γράψετε μια σύντομη ιστορία μυθοπλασίας για το πώς ένα αντικείμενο μικρασιατικού εργαστηρίου βρέθηκε στην Αίγινα.»*

Για το μάθημα της Ιστορίας η βιβλιογραφία προσφέρει πάμπολλες διδακτικές πρακτικές οι οποίες λειτουργούν διαθεματικά, είτε ως δημιουργική γραφή, είτε ως καλλιτεχνική δημιουργία, είτε ως καινοτόμα κειμενικά είδη (comics) που προσελκύουν και εμπνέουν τους μαθητές (Μουλά, 2017).

Ειδικά οι ιστορικές αφηγήσεις «μικροϊστορίας», είτε πραγματικές ως ιστορικές μαρτυρίες, είτε ως φανταστικές αλλά στηριζόμενες σε ιστορικά γεγονότα, είτε μέσα από μέσα από κειμήλια, βρίσκουν πλήθος διδακτικών προτάσεων και εφαρμογών (Κουσερή, 2017) στην βιβλιογραφία. Παράλληλα, πρόσφατα παραδείγματα εφαρμογών σε τάξεις γυμνασίου στην Γαλλία, αποδεικνύουν ότι η «γραφή» στην Ιστορία μπορεί να συνδυάσει διάφορους στόχους, συμπεριλαμβανομένης και της ανάπτυξης συνεργατικών δεξιοτήτων για την ενίσχυση της ιστορικής γνώσης (Mesplé, 2025). Τα παραδείγματα συχνά έχουν να κάνουν με νοητικές μεταφορές στον χωρόχρονο, ώστε να «βιωθεί» το ιστορικό γεγονός ή το ιστορικό πλαίσιο. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται και η φαντασία.

Όμως η εφαρμογή της Δημιουργικής Γραφής στο μάθημα της Λογοτεχνίας και της Γλώσσας, καθώς και στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Γλώσσας, μπορεί να αναπτυχθεί σε ένα διαφορετικό πλαίσιο. Δεν είναι απλώς δημιουργικές δραστηριότητες για την πληρέστερη κατανόηση του αντικειμένου, ή της θεωρίας, είναι η ίδια η εξάσκηση στην Γλώσσα και τις γλωσσικές δεξιότητες. Η διδασκαλία της δημιουργικής γραφής στα γλωσσικά μαθήματα περιλαμβάνει την συστηματική καθοδήγηση των μαθητών σε ευφάνταστες μορφές γραφής, όπως η αυτοβιογραφία, η μυθοπλασία, η ποίηση, η συγγραφή σεναρίων και το θέατρο. Αυτή η εκπαιδευτική προσπάθεια ενθαρρύνει όχι μόνο την καλλιτεχνική έκφραση αλλά και την θεραπευτική αυτοέκφραση, επιτρέποντας στους μαθητές να διατυπώνουν δημιουργικά τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους (DeMille, 2019). Η δημιουργική γραφή στοχεύει στην ενδυνάμωση των μαθητών, βοηθώντας τους να βρουν τη φωνή τους και να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση ως συγγραφείς, αναγνωρίζοντας παράλληλα την υποκειμενική φύση της αξιολόγησης των δημιουργικών τους αποτελεσμάτων. Η αυτοβιογραφία είναι ένα πολύ ισχυρό εργαλείο προς αυτόν τον στόχο, όπως επισημαίνει η DeMille.

Εξίσου ισχυρό όμως είναι και το εργαλείο της «οπτικής», της υιοθέτησης μιας συγκεκριμένης φωνής μέσα από το πρίσμα ενός προσώπου ή ήρωα, με αφορμή ένα δοθέν λογοτεχνικό κείμενο. Η διακειμενικότητα, ο διάλογος μεταξύ έργων και συγγραφέων, επιτρέπει, επίσης, στοχευμένες δραστηριότητες δημιουργικής αξιοποίησης των κειμένων. Για παράδειγμα, οι διάφορες «Αντιγόνες» της παγκόσμιας λογοτεχνίας, από τον Σοφοκλή μέχρι τον Ανούιγ, μπορούν να αξιοποιηθούν ως προτάσεις δημιουργικής μεταγραφής δραστηριοτήτων από τους επιμορφούμενους (και κατ' επέκταση και από τους μαθητές), ώστε να κατανοηθούν βαθύτερα τα ίδια τα κείμενα, οι διαχρονικές ιδέες τους και η σχέση με την εποχή τους.

Η διδασκαλία αυτοτελούς εκτενούς λογοτεχνικού έργου, που εισάγεται υποχρεωτικά πλέον με τα νέα ΠΣ, δίνει δυνατότητες αξιοποίησης τεχνικών δημιουργικής γραφής και δημιουργικών δραστηριοτήτων ακόμα και με τεχνικές ψηφιακής αφήγησης (Αποστόλου, 2024), ακόμα και ως «συνομιλία» έργων και δημιουργών σε ένα ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο. Τα παραδείγματα εφαρμογών είναι πολύμορφα (Μουλά και Μαλαφάντης, 2021), η τεχνολογία προσφέρει όλο και πιο εύχρηστα εργαλεία για την αξιοποίηση δημιουργικών κειμένων και εφαρμογών μέσα στην τάξη, οι δυνατότητες είναι ακόμη υπό διαμόρφωση και απρόβλεπτες, οπότε χρειάζεται μεγάλη προσοχή και σύνεση κατά την υιοθέτησή τους (Μουλά, 2022).

Ωστόσο, σε ό,τι αφορά την επιμόρφωση φιλολόγων, η παραδοσιακή μέθοδος (Morley & Neilsen (επιμ.), 2021) εφαρμογών δημιουργικής γραφής υπό τύπον εργαστηρίου είναι μια προοπτική που αποτελεί ζητούμενο, σύμφωνα με τα ευρήματα μιας πρόχειρης έρευνας που διενεργήσαμε στο πλαίσιο των προαναφερθέντων σεμιναρίων φιλολόγων στην ΔΔΕ Πειραιά.

### 3. Η έρευνα – σκοπός και μεθοδολογία

Η έρευνά μας είχε ως βασικό σκοπό να ανιχνεύσει τις απόψεις και τις επιμορφωτικές ανάγκες των φιλολόγων επιστημονικής ευθύνης μας σχετικά με την Δημιουργική Γραφή, ως πρακτική εφαρμόσιμη στις σχολικές τάξεις. Προσπαθήσαμε να συλλέξουμε στοιχεία τόσο με ποσοτική, όσο και με ποιοτική μέθοδο. Απευθυνθήκαμε στους φιλολόγους που παρακολούθησαν τα προαναφερθέντα επιμορφωτικά προγράμματα μεικτής μάθησης και προτείναμε δύο τρόπους διερεύνησης:

α) ερωτηματολόγια Google forms με ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου,  
β) δομημένες συνεντεύξεις για όσους επιθυμούσαν να διαθέσουν περισσότερο χρόνο. Συλλέξαμε 52 απαντήσεις από τα ανώνυμα ερωτηματολόγια Google forms και διενεργήσαμε 15 δομημένες συνεντεύξεις. Σχεδόν το σύνολο των δομημένων συνεντεύξεων διενεργήθηκε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας και μέσω τηλεδιάσκεψης σε πλατφόρμα Webex.

Στις δομημένες συνεντεύξεις των επιμορφούμενων συναδέλφων της ΔΔΕ Πειραιά που δέχτηκαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις μας, τηρώντας την ανωνυμία τους, προστέθηκε και μια συνέντευξη που λάβαμε από την διευθύντρια του 6<sup>ου</sup> Γυμνασίου Δράμας, την φιλόλογο κ. Μ. Μιχαηλίδου, η οποία συμμετέχει στην επιτροπή κριτών του μαθητικού Λογοτεχνικού Διαγωνισμού «Γρηγόρης Πεντζίκης» που διοργανώνει, επί 15 συναπτά έτη, η ΔΔΕ Δράμας. Θεωρήσαμε ότι η εμπειρία της θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά στην έρευνά μας.

Στο παράρτημα Β καταγράφουμε αναλυτικά το ερωτηματολόγιο και τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν από τις Google forms καθώς και το ενδεικτικό ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήσαμε για τις δομημένες συνεντεύξεις.

Η έρευνα δεν αποτελεί την βασική θεματική της διπλωματικής μας εργασίας και δεν διενεργήθηκε σύμφωνα με συγκεκριμένα στατιστικά μοντέλα. Όμως, μας επέτρεψε να

διαμορφώσουμε μια γενική εικόνα για τις απόψεις και τις πρακτικές δημιουργικής γραφής που εφαρμόζουν οι φιλόλογοι της περιοχής ευθύνης μας, ώστε να τις συσχετίσουμε με τις επιμορφωτικές ανάγκες σε αυτόν τον τομέα.

### 3.1 Τα ερωτηματολόγια Google forms

Όπως αποτυπώνεται και στο παράρτημα Β, οι 52 απαντήσεις που συλλέχθηκαν από τις Google forms προέρχονται κατά 52% από φιλόλογους που διδάσκουν σε γυμνάσια, κατά 40% από φιλόλογους που διδάσκουν σε ΓΕΛ, και το υπόλοιπο 8% αφορά φιλόλογους που διδάσκουν είτε σε ΕΠΑΛ, είτε σε περισσότερες από μία βαθμίδες. Το μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων (40%) προέρχεται από φιλόλογους που έχουν μια σημαντική διδακτική προϋπηρεσία 20-30 ετών, ακολουθεί η κατηγορία με διδακτική προϋπηρεσία 11-20 ετών (23%), ενώ μικρότερα είναι τα ποσοστά για τις κατηγορίες με προϋπηρεσία μικρότερη των 10 ετών ή μεγαλύτερη των 30 ετών.

Από αυτούς, ένα μεγάλο ποσοστό δηλώνει αρκετά ή πολύ εξοικειωμένο με την δημιουργική γραφή ως παιδαγωγική πρακτική και σχεδόν στο σύνολό τους θεωρούν την δημιουργική γραφή πολύ σημαντική ή πάρα πολύ σημαντική στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων.

Σε ποσοστό 48% απάντησαν ότι η δημιουργική γραφή προσφέρει, ως σημαντικότερο όφελος, την ανάπτυξη της φαντασίας, ενώ ακολουθούν, σε μικρότερα ποσοστά, η ενίσχυση της γλωσσικής έκφρασης και η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης.

Το 50% των ερωτηθέντων απάντησε ότι ενσωματώνει περιστασιακά δραστηριότητες δημιουργικής γραφής στην διδασκαλία τους, το 32% την ενσωματώνει συστηματικά και το 17% σπάνια.

Το 88,5% αξιοποιεί την δημιουργική γραφή στο μάθημα της Λογοτεχνίας και σε μικρότερα ποσοστά στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και στην Ιστορία.

Όσον αφορά το είδος των δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής που αξιοποιούνται, το μεγαλύτερο ποσοστό (44%) των ερωτηθέντων απάντησε «Μετασχηματισμός κειμένου (π.χ. αλλαγή οπτικής γωνίας)» και ακολουθεί (34%) η «Γραφή ημερολογίου / επιστολής» και η «Δραματοποίηση / διάλογοι» (11%). Πολύ μικρότερο ποσοστό απαντήσεων λάβαμε για τις δραστηριότητες τύπου «Συγγραφή ποιήματος», «Συγγραφή μικροδιηγήματος» και «Συλλογική γραφή».

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις στο κλειστού τύπου ερώτημα «Ποια εμπόδια αντιμετωπίζετε στην εφαρμογή της δημιουργικής γραφής;». Το 32% των ερωτηθέντων απάντησε «Έλλειψη χρόνου» και το 25% «Έλλειψη επιμόρφωσης». Τα «Μεγάλα τμήματα», η «Έλλειψη κατάλληλου υλικού» και η «Δυσκολία στην αξιολόγηση» ακολουθούν με αρκετά σημαντικά ποσοστά (15% και 11,5%). Ενώ η «Αρνητική στάση μαθητών» και η «Αρνητική στάση συναδέλφων/διοίκησης» έλαβαν ελάχιστο ποσοστό απαντήσεων.

Στην ερώτηση «Πόσο εύκολη θεωρείτε την αξιολόγηση της δημιουργικής γραφής;» ένα 51% κινήθηκε στο μέσον της κλίμακας, ούτε εύκολη, ούτε δύσκολη.

Το 78% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν έχει παρακολουθήσει ποτέ επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή και το 82% δήλωσε ότι θα επιθυμούσε σχετική επιμόρφωση. Όσον αφορά το είδος της επιμόρφωσης/υποστήριξης που θα επιθυμούσαν απάντησαν ως εξής: το 46% επιθυμεί κυρίως «Παραδείγματα καλών πρακτικών» και το 34% «Επιμορφωτικά σεμινάρια». Σε μικρότερο ποσοστό απάντησαν «Εργαλεία αξιολόγησης» (11%) και «Έτοιμο εκπαιδευτικό υλικό» ή «Συνεργασία με άλλους φιλόλογους».

Στις ανοικτού τύπου ερωτήσεις συλλέξαμε μια ποικιλία απαντήσεων που αποτυπώνουν όλες την πολύ θετική στάση των ερωτηθέντων φιλόλογων για την δημιουργική γραφή και την ποικιλία εργαλείων και τεχνικών που ήδη αξιοποιούν. Όλες οι απαντήσεις δίνονται αναλυτικά στο Παράρτημα Β, εδώ σταχυολογούμε ενδεικτικά κάποιες από αυτές:

*Ποια θεωρείτε ότι είναι η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων;*

- «Η μεγαλύτερη αξία της είναι ότι μεταμορφώνει τον μαθητή από παθητικό καταναλωτή έτοιμων ερμηνειών σε ενεργό δημιουργό, βοηθώντας τον να ξεκλειδώσει το κείμενο "από μέσα" μέσα από τη δική του φωνή και φαντασία»
- «Ενισχύει την ενσυναίσθηση, καθώς οι μαθητές μπαίνουν στη θέση διαφορετικών χαρακτήρων»
- «Αναπτύσσει τη φαντασία των μαθητών, ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους και καλλιεργεί την κριτική τους σκέψη. Είναι μια δραστηριότητα που την ευχαριστιούνται όλοι οι μαθητές κι ακόμα κι οι πιο αδύναμοι θέλουν να παρουσιάσουν ή να παραδώσουν το έργο τους.»
- «Η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στα φιλολογικά μαθήματα είναι ότι βοηθά τα παιδιά να μπουν πιο ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία. Δεν μένουν μόνο στο να αποστηθίζουν ή να επαναλαμβάνουν όσα άκουσαν, αλλά τα δουλεύουν με τον δικό τους τρόπο. Έτσι

καλλιεργούν τη φαντασία τους, εκφράζονται πιο ελεύθερα και αρχίζουν να βλέπουν τη γλώσσα όχι σαν υποχρέωση, αλλά σαν εργαλείο έκφρασης.»

- «Καθιστά μαθητές και δασκάλους πιο δημιουργικούς»
- «Η ανάπτυξη της φαντασίας. Οι μαθητές μας υστερούν στην αξιοποίηση της φαντασίας τους, καθώς έχει περιοριστεί η πνευματική τους δραστηριότητα λόγω της πολύωρης χρήσης των ψηφιακών συσκευών.»
- «Οι μαθητές γίνονται δημιουργοί οι ίδιοι, συνθέτοντας ένα δικό τους κείμενο, καλλιεργούν τη γλωσσική τους έκφραση, αναζητώντας τις κατάλληλες γλωσσικές επιλογές ανάλογα με το κειμενικό είδος, ενισχύουν τη φαντασία και την ενσυναίσθηση μπαίνοντας μέσα σε έναν ρόλο, ξεγεύουν από τη στείρα αποστήθιση έτοιμων γνώσεων.»
- «Κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων είναι ότι μετατρέπει τον μαθητή σε δημιουργό λόγου. Η δημιουργική γραφή αποτελεί ισχυρό παιδαγωγικό εργαλείο που ενοποιεί γλώσσα, λογοτεχνία, σκέψη και προσωπική έκφραση.»

Ποιες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής έχουν λειτουργήσει καλύτερα στην τάξη σας και γιατί;

- «Η συγγραφή εναλλακτικών τέλους και οι φανταστικοί διάλογοι μεταξύ ηρώων από διαφορετικά έργα ξεχωρίζουν, γιατί αναγκάζουν τους μαθητές να «βουτήξουν» στην ψυχολογία των χαρακτήρων και να αξιοποιήσουν τα κειμενικά στοιχεία με τρόπο παιγνιώδη και απόλυτα προσωπικό»
- «Αλλαγή οπτικής γωνίας 2. Δημιουργική συνέχεια λογοτεχνικού κειμένου 3. Λογοτεχνικό ημερολόγιο χαρακτήρα 4. Διάλογος εκτός κειμένου 5. Μίμηση ύφους 6. «Αν ζούσε σήμερα...»»
- «Η συνέχεια μιας ιστορίας, γιατί αναπτύσσει τη φαντασία»
- «Η γραφή ημερολογίου/επιστολής και η συγγραφή ποιήματος»
- «Η συγγραφή ημερολογιακής σελίδας, η επιστολή, η σύνθεση ποιήματος, η αλλαγή του τέλους του διηγήματος, η μετατροπή ποιήματος σε αφηγηματικό κείμενο και η μετατροπή αφηγηματικού κειμένου σε θεατρικό κείμενο.»
- «Στην τάξη έχουν λειτουργήσει καλύτερα δραστηριότητες όπως η συνέχιση μιας ιστορίας, η αλλαγή οπτικής ενός ήρωα ή η συγγραφή ενός ημερολογίου στη θέση ενός λογοτεχνικού ή ιστορικού προσώπου. Αυτές οι ασκήσεις δίνουν στα παιδιά έναν συγκεκριμένο «ρόλο» και τα απελευθερώνουν από το άγχος της σωστής απάντησης. Συχνά συμμετέχουν πιο πρόθυμα και μαθητές που σε άλλες περιπτώσεις δυσκολεύονται.»
- «Ασκήσεις αυτόματης γραφής»

- «Ο μετασχηματισμός κειμένου και η δραματοποίηση. Παρατηρείται ότι οι μαθητές στην τάξη έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες.»
- «Η συνέχεια της ιστορίας καθώς ενεργοποιείται η φαντασία των μαθητών.»
- «Να δημιουργήσουν οι μαθητές ένα δικό τους κείμενο στον τύπο ενός ημερολογίου ή μιας επιστολής ή ενός διαλόγου υιοθετώντας έναν ρόλο κάποιου προσώπου ενός λογοτεχνικού κειμένου. Επίσης να δώσουν ένα άλλο τέλος σ' ένα διήγημα ή να μετασχηματίσουν το κείμενο π.χ αλλάζοντας αφηγηματικό τρόπο ( από γ' πρόσωπη αφήγηση σε α' πρόσωπη), για να αντιληφθούν τις αλλαγές στο ύφος. Επίσης να γράψουν ένα ποίημα σε στυλ χαϊκού ή σε καθαφικό στυλ.»
- «Συγγραφή ποιήματος / μετασχηματισμός κειμένου»
- «Δραματοποίηση, αλλαγή οπτικής γωνίας, οι μαθητές βρίσκουν το μάθημα πιο ενδιαφέρον, νιώθουν πως συμμετέχουν σε παιχνίδι χωρίς να εξετάζονται, είναι πιο δημιουργικοί.»
- «Με δεδομένη μια εναρκτήρια φράση- συνθήκη ζητώ από τους μαθητές να γράψουν μια ιστορία»
- «Το διαφορετικό τέλος στο μάθημα της Λογοτεχνίας, γιατί δίνει χώρο στη φαντασία και στο συναίσθημα των μαθητών. Οι διάλογοι ιστορικών προσώπων και η "φωνή" στα δευτερεύοντα πρόσωπα στο μάθημα της Ιστορίας. Στην πρώτη περίπτωση γίνονται κατανοητά τα ιστορικά γεγονότα, η θέση και τα κίνητρα των προσώπων. Στη δεύτερη γίνονται αντιληπτές οι συνέπειες των ιστορικών γεγονότων στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.»

Τι θα θέλατε να αλλάξει στο σχολικό πλαίσιο ώστε να αξιοποιείται πιο συστηματικά η δημιουργική γραφή;

- «Να γίνει αυτοτελές αντικείμενο»
- «Θα ήθελα να περιοριστεί η εξετασιοκεντρική πίεση και η προσκόλληση στη «μία και σωστή» ερμηνεία, ώστε να δοθεί ο απαραίτητος διδακτικός χρόνος και η ελευθερία στους μαθητές να πειραματιστούν χωρίς τον φόβο της βαθμολογικής απόρριψης»
- «Αναμόρφωση Αναλυτικών Προγραμμάτων 2. Χρόνος μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα 3. Επιμόρφωση εκπαιδευτικών 4. Αλλαγή στη λογική της αξιολόγησης 5. Διαθεματική αξιοποίηση 6. Άνοιγμα του σχολείου στον πολιτισμό Συνεργασίες με συγγραφείς, εργαστήρια γραφής, σχολικά λογοτεχνικά περιοδικά και διαγωνισμούς που δίνουν πραγματικό ακροατήριο στα μαθητικά κείμενα.»
- «Να αλλάξει η υπάρχουσα νοοτροπία»
- «Η δημιουργική γραφή θα πρέπει να αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών στο Γυμνάσιο και το Λύκειο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας.»

- «Θα πρέπει να ενταχθεί οργανωμένα στο μάθημα της ΝΕ Γλώσσας και Λογοτεχνίας αλλά και της Ιστορίας, να γίνουν επιμορφώσεις επί του θέματος στους εκπαιδευτικούς και να αλλάξει ο τρόπος αξιολόγησης ώστε να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη της φαντασίας, της δημιουργικότητας και στην προσωπική έκφραση.»
- «Θα βοηθούσε πολύ αν υπήρχε περισσότερος χρόνος και λιγότερη πίεση από την ύλη και τις εξετάσεις. Η δημιουργική γραφή χρειάζεται χώρο για δοκιμή και λάθος. Αν εντασσόταν πιο οργανωμένα στο πρόγραμμα και στην αξιολόγηση, δεν θα φαινόταν σαν κάτι δευτερεύον, αλλά σαν βασικό κομμάτι του μαθήματος.»
- «Ο τρόπος αξιολόγησης και ο αυστηρός καθορισμός της διδακτέας ύλης.»
- «Να μειωθεί η ύλη ώστε να υπάρχει αυτενέργεια των εκπαιδευτικών με δραστηριότητες πέρα από την καθορισμένη ύλη.»
- «Μείωση της διδακτέας ύλης και παροχή αντίστοιχου υλικού.»
- «Ενδεχομένως, η μείωση της ύλης «προσφέρει» περισσότερο χρόνο στους μαθητές να ασχοληθούν με τη δημιουργική γραφή.»
- «Να υπάρξει εκπαιδευτικό υλικό.»
- «Ενελιζία στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.»
- «Να μειωθεί λίγο η διδακτέα ύλη, ώστε να υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια/ περισσότερος διαθέσιμος διδακτικός χρόνος, για να αναθέτουμε στους μαθητές μας περισσότερες εργασίες δημιουργικής γραφής- που έτσι κι αλλιώς τις απολαμβάνουν περισσότερο τα παιδιά είτε δουλεύουν ατομικά είτε σε ομάδες) και να τις δουλεύουμε μέσα στην τάξη.»
- «Λιγότερη ύλη και μικρότερος αριθμός μαθητών στις τάξεις»
- «Η δημιουργική γραφή ως άσκηση ζητείται κυρίως στο μάθημα της λογοτεχνίας από τον/την εκπαιδευτικό και σποραδικά κάποια ερωτήματα δημιουργικής γραφής εμφανίζονται στα σχολικά εγχειρίδια του γυμνασίου. Θα μπορούσε η δημιουργική γραφή να ζητείται συχνότερα ως άσκηση και από τα λοιπά φιλολογικά μαθήματα»
- «Χρόνος για ομαδική, παιγνιώδη μάθηση χωρίς την αίσθηση της αξιολόγησης-βαθμοθηρίας.»
- «Να υπάρχει μια διδακτική ώρα την εβδομάδα για τη δημιουργική γραφή»
- «Να δοθεί περισσότερος χρόνος στο πρόγραμμα για τη Νεοελληνική γλώσσα και Λογοτεχνία»
- «Περισσότερος χρόνος για εργασίες στην τάξη»
- «Να υπάρχουν συγκεκριμένα εφαρμοσμένα παραδείγματα μέσω σεμιναρίων»
- «Στο Γενικό Λύκειο η πίεση χρόνου από τη διδακτέα ύλη και την τράπεζα θεμάτων, περιορίζει κατά πολύ τη δυνατότητα για δραστηριότητες Δ.Γ. ειδικά στο μάθημα της Ιστορίας που κυρίως διδάσκει.»

- «Σε αντίθεση με το γυμνάσιο, στο λύκειο δεν είναι ενταγμένη στον τρόπο εξέτασης, με αποτέλεσμα να προτιμώνται δραστηριότητες που προετοιμάζουν τα παιδιά για τη δομή ασκήσεων στις οποίες θα εξεταστούν.»
- «Για να αξιοποιείται η δημιουργική γραφή πιο συστηματικά και ουσιαστικά στο σχολικό πλαίσιο, θεωρώ ότι χρειάζονται αλλαγές σε δύο επίπεδα το αξιολογικό και το επιμορφωτικό.»

Στη συνέχεια συλλέξαμε απαντήσεις σε κλειστού τύπου ερωτήσεων ειδικά για το μάθημα της Ιστορίας. Συγκεκριμένα, σε ένα μεγάλο ποσοστό (53%) οι φιλόλογοι απάντησαν ότι η δημιουργική γραφή στο μάθημα της Ιστορίας ενισχύει ταυτόχρονα τις εξής δεξιότητες: «Ιστορική ενσυναίσθηση», «Κατανόηση ιστορικών πηγών», «Κριτική σκέψη», «Ικανότητα σύνθεσης» και «Γλωσσική έκφραση». Επίσης, ειδικότερα για το μάθημα της Ιστορίας, το 52% των φιλόλογων απάντησε ότι επιθυμεί επιμόρφωση στην «Δημιουργική αξιοποίηση πηγών», το 27% στην «Αναδιήγηση γεγονότος από διαφορετική οπτική», το 13.5% στην «Σύνθεση ιστορικού μικροδιηγήματος» και σε μικρότερα ποσοστά στην «Δημιουργία ιστορικού διαλόγου» και «Ημερολόγιο ιστορικού προσώπου».

Στο γενικό ερώτημα «Τι είδους επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή θα θεωρούσατε πιο χρήσιμη;» οι απαντήσεις που συλλέξαμε ήταν οι εξής: σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (34%) προτιμούν την «Παρουσίαση καλών πρακτικών» και έπονται τα «Εξ αποστάσεως σεμινάρια» (28%), τα «Δια ζώσης εργαστήρια» (23%) και το «Πακέτο έτοιμων δραστηριοτήτων» (9,6%).

Σε ό,τι αφορά το υλικό που θεωρούν ότι θα τους βοηθούσε περισσότερο απάντησαν «Τράπεζα δημιουργικών δραστηριοτήτων» σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (65%) και ακολουθούν τα «Φύλλα εργασίας» (13,5%) και τα «Διδακτικά σενάρια» (9,6%).

Τέλος, συλλέξαμε κάποιες προαιρετικές απαντήσεις στο ερώτημα «Επιθυμείτε να προσθέσετε κάτι δικό σας, που δεν περιλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο; Εάν ναι, γράψτε μια παράγραφο. Εάν όχι, αγνοήστε την ερώτηση.», οι οποίες αποδεικνύουν την βούληση των φιλόλογων να ενσωματώσουν την δημιουργική γραφή στην καθημερινή πρακτική τους και το αίτημα για ουσιαστική επιμόρφωση επ' αυτής.

- «Η δημιουργική γραφή ενισχύει τη διδασκαλία των Φιλολογικών μαθημάτων στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στον τρόπο διδασκαλίας αλλά και αξιολόγησης των εργασιών των μαθητών.»
- «Η γραφή (σε όλες τις μορφές) να λειτουργεί ως μέσο προσωπικής ανάπτυξης και επικοινωνίας.»

- «Η δημιουργική γραφή προτείνω να γίνει ξεχωριστό μάθημα στο πρόγραμμα! Ο συνδυασμός με Θέατρο, Κινηματογράφο, Εικαστικά, Λογοτεχνία κλπ σε χαλαρό πλαίσιο ,χωρίς βαθμολόγηση θα βοηθήσει τους μαθητές να εκφραστούν πρωτότυπα και να δουν τον γραπτό λόγο ως εργαλείο πολύτιμο για να μιλήσουν και να συνομιλήσουν με τις Τέχνες και τους συνανθρώπους τους.»
- «Θα ήθελα τα παραδείγματα που θα δοθούν να είναι εφαρμοσμένα στην τάξη»
- «Αν είναι εφικτό, στο πλαίσιο του παρόντος σεμιναρίου ας αφιερωθεί μια επιμορφωτική συνάντηση στη δημιουργική γραφή.»

Οι απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο Google forms αναδεικνύουν κυρίως το εξής: την βούληση των ερωτώμενων να εμπλακούν ενεργητικά στην καινοτομία της δημιουργικής γραφής, σε όλα τα φιλολογικά μαθήματα, και την πρόθεσή τους να εφαρμόσουν την καινοτομία αφού λάβουν έγκριτη επιμόρφωση.

### 3.2 Οι δομημένες συνεντεύξεις

Στο παράρτημα Β καταγράφουμε αναλυτικά τα ερωτήματα που χρησιμοποιήσαμε για να οργανώσουμε τις δομημένες συνεντεύξεις με τους φιλόλογους που δέχτηκαν να μας τις παραχωρήσουν για τις ανάγκες της ποιοτικής έρευνας. Τα ερωτήματα αυτά λειτούργησαν κυρίως ως έναυσμα για συζήτηση. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι φιλόλογοι αφέθηκαν ελεύθεροι να εκφράσουν εμπειρίες, προβληματισμούς, ανησυχίες και προτάσεις που σχετίζονται με την δημιουργική γραφή στα φιλολογικά μαθήματα. Αρκετές φορές, ξέφευγαν από το κέντρο του ερωτήματος και ανέπτυσαν τις προσωπικές τους απόψεις σε σχέση με την εμπειρία τους από τις διδακτικές πρακτικές ή τις προσωπικές τους αναζητήσεις σε αυτόν τον τομέα. Θα καταγράφουμε εδώ το απόσταγμα των συζητήσεων αυτών, με βάση τις αποδελτιώσεις/απομαγνητοφωνήσεις που πραγματοποιήσαμε από τις 15 αυτές συνεντεύξεις.

Από τους 15 φιλόλογους που έδωσαν συνεντεύξεις μόνον οι 5 δήλωσαν ότι έχουν παρακολουθήσει προγράμματα Δημιουργικής Γραφής και μόνον οι δύο εξ αυτών ολοκλήρωσαν μεταπτυχιακό πρόγραμμα με εξειδίκευση στη Δημιουργική Γραφή: ο ένας στο πανεπιστήμιο Frederick της Κύπρου και στο ΚΕΔΙΒΙΜ του ΕΚΠΑ, η άλλη στο ομώνυμο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του ΕΑΠ. Οι υπόλοιποι τρεις παρακολούθησαν άτυπα σεμινάρια ή εργαστήρια δημιουργικής γραφής, είτε από δημόσιους φορείς και Σχολικούς Συμβούλους, είτε από ιδιωτικούς φορείς (π.χ. βιβλιοπωλεία). Όλοι δήλωσαν ότι τα σεμινάρια αυτά ήταν πολύ χρήσιμα, διότι τους επέτρεψαν να αποκτήσουν τα κατάλληλα

εργαλεία για να αξιοποιήσουν την ΔΓ στην τάξη. Μια εκ των ερωτώμενων απάντησε ότι αυτά τα σεμινάρια, έστω περιστασιακά, έστω άτυπα, την βοήθησαν να «ξεκλειδώσει ενοχές» όσον αφορά την αξιολόγηση στο μάθημα της Γλώσσας και Λογοτεχνίας, παρ' ότι δεν αποτελούν παρά ένα απλό έναυσμα.

Όσοι δεν παρακολούθησαν κανένα σεμινάριο, επίσημο ή άτυπο, δήλωσαν ότι ενδιαφέρθηκαν να λάβουν τις απαραίτητες γνώσεις μόνοι τους, με προσωπικό διάβασμα, έρευνα στο διαδίκτυο και ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ συναδέλφων. Οι ασκήσεις του Gianni Rodari και του Raymond Queneau (και τα δύο μεταφρασμένα στα Ελληνικά) ενέπνευσαν κάποιους εξ αυτών, ώστε να πειραματιστούν στις δικές τους τάξεις. Οι περισσότεροι, πάντως, δήλωσαν ότι θα επιθυμούσαν μια στοχευμένη επιμόρφωση. Στην ερώτηση «Τι θα θέλατε να είχε διαφορετικά μια ιδανική επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή;» απάντησαν:

- Σαφείς οδηγίες για την οργάνωση δραστηριοτήτων
- Καθοδήγηση για τις μεθόδους και τεχνικές
- Μεθοδολογία της Δημιουργικής Γραφής και Θεωρία της Λογοτεχνίας
- Συγκεκριμένες πρακτικές για τους μαθητές του λυκείου (καθώς στη βιβλιογραφία τα περισσότερα αφορούν την πρωτοβάθμια)
- Κριτήρια αξιολόγησης για τις ασκήσεις Δημιουργικής Γραφής
- Βιωματικές Ασκήσεις και Εργαστήρια φιολόγων στη Δημιουργική Γραφή (ως προσωμοίωση για την εφαρμογή στους μαθητές)
- Δια ζώσης εργαστήρια Δημιουργικής Γραφής φιολόγων, με συζήτηση και αλληλεπίδραση
- Δειγματικές εφαρμογές, πρότυπα Φύλλα Εργασίας και κριτήρια αξιολόγησης, πρακτικές συμβουλές στους φιολόγους για την εφαρμογή και αξιολόγησης δημιουργικής γραφής στην τάξη

Φιλόλογος που εργάζεται σε ΕΠΑΛ δήλωσε ότι θα επιθυμούσε μια πολυεπίπεδη επιμόρφωση στην ΔΓ, που να περιλαμβάνει θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο. Η ίδια δήλωσε ότι, για τους μαθητές των ΕΠΑΛ, η ΔΓ αποτελεί ένα τεράστιο πεδίο ψυχικής αποφόρτισης σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο, το διαπίστωσε επανειλημμένως στην πράξη, μέσα στις τάξεις της. Θεωρεί ότι πρόκειται για ένα «πολύ σημαντικό δημοκρατικό εργαλείο διδασκαλίας και εκπαίδευσης που απελευθερώνει μαθητές και διδάσκοντες ταυτόχρονα, σε ένα πλαίσιο ζωντανής διαδικασίας, όπου δεν υπάρχουν λάθος απαντήσεις».

Σε ό,τι αφορά τις στάσεις και αντιλήψεις των φιλολόγων σχετικά με την ΔΓ, τέθηκαν τα ερωτήματα «Πώς αντιλαμβάνεστε τη δημιουργική γραφή ως διδακτικό εργαλείο στα φιλολογικά μαθήματα;», «Υπάρχουν επιφυλάξεις ή ενστάσεις που έχετε εσείς ή οι συνάδελφοί σας για την ΔΓ;» και «Πώς επηρεάζει η δημιουργική γραφή την εικόνα που έχετε για τον ρόλο σας ως φιλόλογου;», ώστε να προκύψουν απαντήσεις μέσα από την συζήτηση. Οι απαντήσεις που λάβαμε ήταν σε γενικές γραμμές οι εξής:

- Πολύ χρήσιμο εργαλείο, ειδικά για την Γλώσσα και Λογοτεχνία, αλλά με εφαρμογές και σε άλλα μαθήματα
- Η ΔΓ με ασκήσεις στην τάξη καλλιεργεί την ενσυναίσθηση, την κριτική ικανότητα και κινητοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών
- Στο γυμνάσιο οι μαθητές ασκούνται πάντα, μετά από κάθε διδασκαλία λογοτεχνικού κειμένου, στη ΔΓ και οι μαθητές ανταποκρίνονται πάντα θετικά, ποτέ δεν υπήρξε ένσταση είτε από μαθητές, γονείς ή συναδέλφους
- Η ΔΓ είναι πολύ βοηθητικό εργαλείο διδασκαλίας και πολύ ελκυστικό για τους μαθητές που εμπλέκονται, υιοθετούν ρόλους, ταυτίζονται, αναπτύσσουν αυτογνωσία αλλά και ενσυναίσθηση
- Το σημαντικό είναι ότι με την ΔΓ εμπλέκονται ακόμα και οι πιο αδύναμοι μαθητές
- Στο λύκειο, συνήθως οι μαθητές επιδιώκουν να παράγουν λόγο με «κλισέ» φροντιστηριακού τύπου. Με την ΔΓ απελευθερώνονται από τις συνταγές που τους επιβάλλει το φροντιστήριο, συνειδητοποιούν βαθύτερο την δική τους ταυτότητα ως «συγγραφείς» κειμένων, γράφουν πιο αυθεντικά, σκέφτονται και καταθέτουν τη δική τους σκέψη, όχι έτοιμες φράσεις που έχουν παπαγαλίσει. Ακόμα και στην Γ' λυκείου η ΔΓ είναι χρήσιμη.
- Η εφαρμογή της ΔΓ στην τάξη με κάνει πιο δημιουργικό ως καθηγητή, ως φιλόλογο. Επηρεάζει βαθιά την επαγγελματική μου ταυτότητα. Επαναπροσδιορίζει την έννοια της «αυθεντίας» στην τάξη, μου παρέχει ευελιξία και με βοηθά να ενσωματώσω την καινοτομία στην διδασκαλία

Ωστόσο, κάποιοι συνάδελφοι επισημαίνουν ότι υπάρχει ο κίνδυνος να θεωρήσουν κάποιοι ότι με την ΔΓ στην τάξη «όλοι μπορούν να γίνουν συγγραφείς». Αυτό δεν είναι αλήθεια και δεν είναι και το ζητούμενο. Είναι άλλος ο ρόλος της ΔΓ ως εργαλείου στην διδακτική των φιλολογικών μαθημάτων. Κάποιοι φιλόλογοι επεσήμαναν ότι αντιμετώπισαν ενστάσεις από συναδέλφους τους, φιλόλογους παράλληλης στήριξης για παράδειγμα, κατά την

συνδιδασκαλία. Κάποιοι εξέφρασαν απογοήτευση από συναδέλφους οι οποίοι είναι «εγκλωβισμένοι» σε παρωχημένες πρακτικές, αντιδρούν στην καινοτομία, δεν πειραματίζονται, υπονομεύουν το έργο όσων προσπαθούν να ανανεώσουν το πνεύμα της εκπαίδευσης και τις πρακτικές διδασκαλίας.

Κάποιοι άλλοι επεσήμαναν κινδύνους που σχετίζονται με την υποβάθμιση της γνωστικής αυστηρότητας, να εκληφθεί, δηλαδή, η ΔΓ ως απλή εκτόνωση και όχι ως ενεργή μάθηση. Για τον λόγο αυτό θεωρούν ότι είναι απαραίτητη η ουσιαστική επιμόρφωση των φιλόλογων στους κανόνες διδασκαλίας της ΔΓ στην τάξη, στον τρόπο αξιολόγησής της και στον τρόπο εφαρμογής της στα διάφορα φιλολογικά μαθήματα.

Στη συνέχεια, όλοι οι ερωτώμενοι κατέθεσαν εμπειρίες και παραδείγματα εφαρμογών της ΔΓ στις τάξεις τους, με ορισμένες πολύ δημιουργικές προτάσεις. Πολλές από τις εφαρμογές περιελάμβαναν ακόμη και την συγγραφή αυτοτελούς θεατρικού έργου, το οποίο ανέβασαν στη σκηνή, σε σχολική γιορτή για την 25<sup>η</sup> Μαρτίου. Κάποιοι αναφέρθηκαν σε σενάριο που συνέγραψαν ομαδοσυνεργατικά οι μαθητές σε πρόγραμμα Αγωγής Υγείας, ώστε να δημιουργήσουν διαφημιστικό σποτάκι. Κάποιοι φιλόλογοι αναφέρθηκαν σε διασκευές που συνέγραψαν οι μαθητές, αφού ολοκλήρωσαν την διδασκαλία αυτοτελούς λογοτεχνικού έργου (ως παράδειγμα δόθηκε η διασκευή της «Στέλλας Βιολάντη» από μαθητές λυκείου). Μια φιλόλογος μίλησε για την εμπειρία δημιουργικής συγγραφής κόμικ μέσα στην τάξη με αφορμή ένα κείμενο του Ροϊδη: ζητήθηκε από τους μαθητές να «δώσουν φωνή στον σκύλο» του διηγήματος και να ξαναγράψουν την ιστορία με σεκάνς κόμικ. Κάποιοι επεσήμαναν την δημιουργική συνεργασία με καθηγητές Πληροφορικής ΠΕ86 και την δημιουργία κόμικ και ψηφιακών αφηγήσεων από ομάδες μαθητών.

Οι περισσότεροι φιλόλογοι κατέθεσαν πολύ δημιουργικές προτάσεις εφαρμογών της ΔΓ από την εμπειρία τους. Όλοι επεσήμαναν ότι είναι πιο εύκολη η εφαρμογή στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, ωστόσο πολλοί εξ αυτών την εφαρμόζουν και στα υπόλοιπα φιλολογικά μαθήματα, συχνά συνδυάζοντας και πρακτικές ρητορικής, αντιλογίας, κλπ.

Όλοι επεσήμαναν την ανάγκη της επιμόρφωσης με θεωρητική θεμελίωση και εργαστήρια ταυτόχρονα. Όλοι ζήτησαν πρακτικά εργαλεία εφαρμογής στα διάφορα φιλολογικά μαθήματα.

Οι περισσότεροι φιλόλογοι που διδάσκουν σε λύκειο, ακόμη και όσοι εφαρμόζουν την ΔΓ στην τάξη με πολλούς καινοτόμους και δημιουργικούς τρόπους, επεσήμαναν την αντίφαση που χαρακτηρίζει το εκπαιδευτικό μας σύστημα: το αίτημα καινοτομίας και

δημιουργικότητας προσκρούει στον εξετασιοκεντρικό χαρακτήρα του λυκείου, στην τυποποίηση των θεμάτων της Τράπεζας Θεμάτων, στο άγχος γονιών και μαθητών για το εάν ο φιλόλογος καλύπτει την ύλη για τις εξετάσεις, προετοιμάζει σωστά για τις Πανελλήνιες, κλπ. Κάποιοι εξ αυτών το διατύπωσαν ξεκάθαρα: «χρειαζόμαστε στήριξη και από την Πολιτεία και από τον Σύμβουλο Φιλολόγων».

Οι πιο πολλοί από τους ερωτώμενους κατέθεσαν εμπειρίες από εσωστρεφείς μαθητές που «ξεκλείδωσαν» και απέκτησαν φωνή, χάρη στις πρακτικές δημιουργικής γραφής στην τάξη. Δεν πρόκειται απλά για «έκθεση φαντασίας», υποστηρίζουν κάποιοι φιλόλογοι. Πρόκειται για ένα πολύ δυνατό διδακτικό εργαλείο που μπορεί να αλλάξει την δυναμική της τάξης, να ανατρέψει στερεότυπα, να αναδείξει οφέλη για μαθητές και εκπαιδευτικούς ταυτόχρονα, εγείροντας μια ψυχοκοινωνική διάσταση στην όλη διαδικασία.

Στο ερώτημα «Αν μπορούσατε να σχεδιάσετε ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης για φιλόλογους στη δημιουργική γραφή, τι θα περιελάμβανε;» όλοι επεσήμαναν την ανάγκη θεωρητικής κατάρτισης, προτάσεις καλών πρακτικών και στοχευμένων εφαρμογών για κάθε μάθημα, αλλά κάποιοι εξ αυτών διατύπωσαν το αίτημα για ένα «Εργαστήρι ΔΓ για φιλόλογους», να μουν οι φιλόλογοι βιωματικά στη θέση των μαθητών και να συντάξουν οι ίδιοι κείμενα ΔΓ. Κάποιοι επέμειναν σθεναρά στον δια ζώσης χαρακτήρα αυτών των εργαστηρίων και στην ατμόσφαιρα πραγματικής τάξης, ακόμα και με ασκήσεις συνεργατικής συγγραφής, ανά ομάδες.

Η κ. Μιχαηλίδου, η οποία συμμετέχει στην επιτροπή κριτών του μαθητικού λογοτεχνικού διαγωνισμού «Γρηγόρης Πεντζίκης» επί 15 συναπτά έτη μας μίλησε για τα γραπτά των μαθητών τα οποία αποστέλλονται ανώνυμα, μέσω των σχολικών μονάδων, με αυξανόμενους ρυθμούς σε κάθε προκήρυξη. Η κ. Μιχαηλίδου επεσήμανε ότι ο συγκεκριμένος μαθητικός λογοτεχνικός διαγωνισμός ήταν ο πρώτος μαθητικός διαγωνισμός δημοσίου φορέα (ΔΔΕ Δράμας) με ευρεία ανταποκριση, όχι μόνο πανελλαδικώς, αλλά και στην ομογένεια (στις πέντε ηπείρους) και στα σχολεία της Κύπρου. Από την εμπειρία της διαπιστώνει τα εξής:

Τα ιδιωτικά σχολεία, την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον, προωθούν Εργαστήρια Δημιουργικής Γραφής εκτός διδακτικού ωραρίου συστηματικά, και μάλιστα οργανώνουν τα εργαστήρια ανταγωνιστικά και στοχευμένα, για να συλλέξουν βραβεία σε λογοτεχνικούς διαγωνισμούς. Υπάρχουν συγκεκριμένα και αναγνωρίσιμα μοτίβα αυτών των εργαστηρίων, κάθε χρόνο. Στα δημόσια σχολεία δεν φαίνεται να καλλιεργείται αντίστοιχη πρακτική, εκτός ίσως μεμονωμένα, σε κάποια πρότυπα ή πειραματικά σχολεία, με πρωτοβουλία

κάποιων εκπαιδευτικών που συντονίζουν ομίλους δημιουργικής γραφής. Όμως, από τα δημόσια σχολεία προκύπτουν μεμονωμένα ταλέντα, συγγραφικά και ποιητικά, τα οποία επιβεβαιώνουν την αδήριτη ανάγκη της διάδοσης και εφαρμογής τους, ως διέξοδο δημιουργικής έκφρασης για τους εφήβους.

#### 4. Επίλογος

Απ' όλα όσα καταθέσαμε στις προηγούμενες ενότητες αυτής της εργασίας, προκύπτει ότι η δημιουργική γραφή εντάσσεται πλέον θεσμικά στα ΠΣ και στα διδακτικά πακέτα των φιλολογικών μαθημάτων, με αποτέλεσμα την ανάγκη στοχευμένης επιμόρφωσης των φιλόλογων. Δεδομένης της έλλειψης υποχρεωτικής θεσμικής επιμόρφωσης από φορείς του υπουργείου Παιδείας, το βάρος πέφτει στους Συμβούλους Εκπαίδευσης Φιλολόγων, οι οποίοι καλούνται, εκ του νόμου, να διασφαλίσουν την κάλυψη των νέων ΠΣ και της εκπαιδευτικής πολιτικής στο σύνολο της επικράτειας, πλαισιώνοντας τους φιλόλογους στα σχολεία όλων των βαθμίδων.

Δεδομένης της ηλικιακής και υπηρεσιακής παλαιότητας του μεγαλύτερου ποσοστού των φιλόλογων, καθώς και μιας συγκεκριμένης παιδαγωγικής κουλτούρας, διαμορφωμένης τα τελευταία 50 χρόνια, σε ένα ασφυκτικά εξετασιοκεντρικό σύστημα, είναι δύσκολο να καμφθούν κάποιες αντιστάσεις όσον αφορά τις διδακτικές πρακτικές στα φιλολογικά μαθήματα. Η προώθηση μιας νέας κουλτούρας μέσω των αξιολογήσεων των νεοεισερχόμενων, με βάση συγκεκριμένα κριτήρια που περιλαμβάνουν σύνταξη σχεδίου μαθήματος και φύλλων εργασίας που ενσωματώνουν καινοτόμες μαθητοκεντρικές διδακτικές πρακτικές, δεν καλύπτει τους παλαιότερους υπηρεσιακά, οι οποίοι αποτελούν και την μεγαλύτερη μερίδα συναδέλφων. Όσοι φιλόλογοι επιδιώκουν την δια βίου μάθηση, είτε με μεταπτυχιακές σπουδές, είτε μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων, είτε μέσω προσωπικών αναζητήσεων στην βιβλιογραφία, δεν αποτελούν την πλειοψηφία. Η μεγάλη πλειονότητα περιορίζεται στις κερτημένες πρακτικές που καλλιεργήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες και θα παραμείνει σε αυτές, όσο δεν επιβάλλεται θεσμικά υποχρεωτική επιμόρφωση.

Συνεπώς, ο ρόλος των Συμβούλων Εκπαίδευσης δεν είναι απλά επιμορφωτικός, αλλά κυρίως εμψυχωτικός, ως προς το να πείσει και τους λιγότερο πρόθυμους να εφαρμόσουν συστηματικά και αποτελεσματικά την καινοτομία.

Η δημιουργική γραφή δεν είναι εύκολη πρακτική, κυρίως σε ό,τι αφορά τα κριτήρια αξιολόγησής της. Η δημιουργικότητα ενέχει υποκειμενική οπτική, τρόπους έκφρασης που αντιβαίνουν σε κανόνες και ενθαρρύνουν την φαντασία, την ελευθερία, την αντισυμβατικότητα. Η δημιουργική γραφή δεν μπορεί να αποτυπωθεί εύκολα σε ρουμπρίκες «ενδεικτικών απαντήσεων» σε ένα διαφανές, αδιάβλητο, αλλά ισοπεδωτικό εξεταστικό σύστημα. Είναι όμως, καθ' ομολογίαν του συνόλου σχεδόν των φιολόγων, ένα διδακτικό και παιδαγωγικό εργαλείο που συνδυάζει όχι μόνο γνωστικές αλλά και ψυχολογικές δεξιότητες, για μια πολύπλευρη διαμόρφωση και ανάπτυξη των εφήβων.

Από την βιβλιογραφική διερεύνηση προκύπτει ότι η δημιουργική γραφή έχει ενταχθεί και στην επιμόρφωση και κατάρτιση των φιολόγων σε πολλές χώρες στο εξωτερικό, με θετικά αποτελέσματα. Η εφαρμογή εργαστηρίων δημιουργικής γραφής, ακόμα και διαθεματικά με καλλιτεχνικές ειδικότητες (εικαστικών, θεατρολόγων, κλπ) έχει δώσει αξιολογες προτάσεις επιμορφωτικών τεχνικών, οι οποίες παρουσιάζονται κυρίως σε συνέδρια. Λείπει όμως μια συστηματική έρευνα με στατιστικά αποτελέσματα, όχι μόνο σε ό,τι αφορά τον βαθμό ικανοποίησης των φιολόγων, αλλά και τον βαθμό ικανοποίησης του μαθητικού δυναμικού που επωφελήθηκε από τους επιμορφωμένους φιολόγους στον τομέα της δημιουργικής γραφής.

Στην παρούσα εργασία περιοριστήκαμε κυρίως σε ένα μικρό ερευνητικό δείγμα μιας διεύθυνσης εκπαίδευσης που περιλαμβάνει ισόρροπα τόσο παλαιούς, όσο και νεοδιόριστους φιολόγους, και μάλιστα σε φιολόγους που ήδη συμμετείχαν σε προαιρετικά επιμορφωτικά προγράμματα, από προσωπικό ενδιαφέρον. Δεν γνωρίζουμε στατιστικά τι ακριβώς πρεσβεύει και προσδοκά ένα μεγάλο ποσοστό φιολόγων που δεν συμμετέχει σε επιμορφώσεις από θέση και άποψη, ή απλώς επειδή δεν είναι υποχρεωτικές. Δεν γνωρίζουμε πώς θα αποτυπωθεί στατιστικά η εμπλοκή του συνόλου των φιολόγων, παλαιών και νεότερων, στις καινοτόμες διδακτικές πρακτικές και ειδικότερα στην δημιουργική γραφή, όταν επεκταθεί η αξιολόγηση στο σύνολο των εν ενεργεία εκπαιδευτικών. Δεν έχουμε ακόμα τα νέα διδακτικά πακέτα στις σχολικές τάξεις, ώστε να δούμε την εφαρμογή της δημιουργικής γραφής στην πράξη, στο σύνολο των σχολικών μονάδων.

Η παρούσα εργασία δεν φιλοδοξεί να δώσει πλήρη εικόνα της σχέσης της δημιουργικής γραφής με την επιμόρφωση των φιολόγων. Εκτός του ότι εκκινεί από μια αρκετά περιορισμένη και υποκειμενική οπτική γωνία, δεν διαθέτει τα απαιτούμενα δεδομένα ώστε να εντυπώσει σε έγκυρες στατιστικές αναλύσεις. Ο στόχος της είναι κυρίως να θέσει το

ερώτημα, να προβληματιστεί και να προβληματίσει ως προς την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της μέσα σε ένα αρκετά παρωχημένο εξετασιοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τις εξαγγελίες υπέρβασής του τις τελευταίες δεκαετίες. Σε ένα τέτοιο σύστημα, μέσα στο οποίο ασφυκτιά ο ίδιος ο φιλόλογος, πώς θα είναι δυνατόν να απελευθερωθεί δημιουργικά ο μαθητής;

Πολλές από τις απαντήσεις που λάβαμε στην πρόχειρη έρευνά μας δίνουν τον τόνο και ίσως και την κατεύθυνση: πρέπει πρώτα να ασκηθεί δημιουργικά ο ίδιος ο φιλόλογος μέσα σε εργαστήρια δημιουργικής γραφής, ώστε να κατανοήσει βιωματικά τις λειτουργίες της δημιουργικότητας και της αποτίμησής της μεταξύ ομοτίμων, για να μπορέσει στη συνέχεια να εφαρμόσει τις βασικές αρχές της και τα εργαλεία της στην τάξη του, στους μαθητές του. Θεωρούμε ότι αυτού του τύπου η επιμόρφωση μπορεί να εφαρμοστεί μόνο σε επίπεδο όμορων σχολείων, από τους Συμβούλους Εκπαίδευσης Φιλολόγων.

Για να επιτευχθεί όμως αυτό θα πρέπει να ληφθούν οι κατάλληλες θεσμικές αποφάσεις, ώστε να επιστρέψει ο σύμβουλος φιλολόγων στον πυρηνικό του ρόλο, που είναι καθοδηγητικός, υποστηρικτικός, επιμορφωτικός και σε καμία περίπτωση στενά διοικητικός και γραφειοκρατικός.

Η εφαρμογή των νέων ΠΣ και των νέων διδακτικών πακέτων στην πράξη αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση, όχι μόνο για τους φιλολόγους της τάξης, αλλά και για τους συμβούλους φιλολόγων, που θεσμικά καλούνται να μεριμνήσουν για την επιτυχή και αποτελεσματική τους εφαρμογή από το σύνολο των φιλολόγων επιστημονικής τους ευθύνης. Η δημιουργική γραφή, ως διδακτική πρακτική στα νέα ΠΣ, διατρέχει το σύνολο των φιλολογικών μαθημάτων, στο σύνολο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, με ιδιαίτερες τεχνικές για κάθε μάθημα, τάξη και ηλικία. Συνεπώς και ο ρόλος του συμβούλου φιλολόγων, ως διαμεσολαβητή μεταξύ των φιλολόγων των διαφορετικών τάξεων και βαθμίδων σε μια κοινότητα μάθησης, είναι κομβικός, καίριος και ουσιώδης.

## Βιβλιογραφία

Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές (πηγές) της Εργασίας.

### Ξενόγλωσση

Avalos, B. (2011). Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years. Teaching and Teacher Education, 27(1), 10–20. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2010.08.007> Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). Effective Teacher Professional Development. Learning Policy Institute. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://learningpolicyinstitute.org/product/effectiveteacher-professional-development-report>

Bonnet, Stéphane, (2025). «Évaluer l'écriture créative et artistique en formation des enseignants», Colloque ADEF 10-11 Décembre 2025, pp. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από [https://www.researchgate.net/publication/398942755\\_Evaluer\\_l'ecriture\\_creative\\_et\\_artistique\\_en\\_formation\\_des\\_enseignants](https://www.researchgate.net/publication/398942755_Evaluer_l'ecriture_creative_et_artistique_en_formation_des_enseignants)

Bourdet, Jean-François et Louay Salam, Pierre, (2022). « L'accompagnement des écrits créatifs des étudiants : enjeux pour la définition d'une posture évaluative », Pratiques [En ligne], 195-196 | 2022, mis en ligne le 18 décembre 2022, consulté le 18 janvier 2023. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από URL : <http://journals.openedition.org/pratiques/12172>;  
DOI : <https://doi.org/10.4000/pratiques.12172>

Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). Effective Teacher Professional Development. Learning Policy Institute. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://learningpolicyinstitute.org/product/effectiveteacher-professional-development-report>

DeMille, Ginny, (2021). Teaching Creative Writing: EBSCO. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/teaching-creative-writing>

Desimone, L. M. (2009). Improving impact studies of teachers' professional development: Toward better conceptualizations and measures. *\*Educational Research\**, 38(3), 181–199. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://doi.org/10.3102/0013189X08331140>

European Commission. (2022). Supporting teachers and school leaders for better learning outcomes. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9f9e2d6f-3c6e-11ed-8b7701aa75ed71a1>

Hassan, S. (2019). “Les ateliers d’écriture créative littéraire en classe du FLE : quel impact sur la construction des compétences linguistique, interculturelle et esthétique ?” *Fransiscola*, Vol. 4, No 2. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://ejournal.upi.edu/index.php/FRANCISOLA/article/view/24202>  
[https://www.researchgate.net/publication/341139315\\_Les\\_ateliers\\_d'ecriture\\_creative\\_litteraire\\_en\\_classe\\_du\\_FLE\\_quel\\_impact\\_sur\\_la\\_construction\\_des\\_compences\\_linguistique\\_interculturelle\\_et\\_esthetique](https://www.researchgate.net/publication/341139315_Les_ateliers_d'ecriture_creative_litteraire_en_classe_du_FLE_quel_impact_sur_la_construction_des_compences_linguistique_interculturelle_et_esthetique)

Gilbert, F. (2021). Why Teach Creative Writing? Examining the Challenges of Its Pedagogies. *Changing English*, 28(2), 148–168. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://doi.org/10.1080/1358684X.2020.1847043>

McManus, Tony (2007). *The Radical Field: Kenneth White and Geopoetics*. Sandstone Press.

Maley, A. (2012). *Creative writing for language teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maley, A., & Peachey, N. (Eds.). (2015). Creativity in the English language classroom. London: British Council.

Martineau, R. & Déry Ch. (2002). Regard sur les modulations de la pensée en classe d'histoire: à la recherche des modèles transposés de raisonnement historique. Le Cartable de Clio 2, 114-131. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

[https://lyonelkaufmann.ch/histoire/wpcontent/uploads/2018/12/Martineau-Dery\\_Cartable\\_de\\_clio\\_02\\_2002.pdf](https://lyonelkaufmann.ch/histoire/wpcontent/uploads/2018/12/Martineau-Dery_Cartable_de_clio_02_2002.pdf)

Massei, Natalia Gabriela (2024). L'impact de l'écriture littéraire créative dans la formation des enseignants de FLE: une étude de cas à Rosario, Argentine.. Sciences de l'Homme et Société. 2024. <dumas-04693604> Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04693604>

Mesplé, Pierre (2025). "Conduire un récit en classe d'histoire : écrire plus et mieux ?", Cahiers Pédagogiques, 27 novembre 2025. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://www.cahiers-pedagogiques.com/conduire-un-recit-en-classe-dhistoire-ecrire-plus-et-mieux/>

Morley, D. & P. Neilsen (επιμ.) (2021). Οδηγός δημιουργικής γραφής του Πανεπιστημίου του Κέιμπριτζ (μτφ. Ρ. Σινοπούλου). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Nemo, Ph. (2016). *Quelle école pour l'Europe de demain*. Paris: SOS Education.

Nemo, Ph. (Dir.), (2017). *Quel lycée au XXIe siècle?* Paris: De Boeck.

OECD. (2021). Teachers and Leaders in Schools: Results from TALIS 2018. OECD Publishing. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από [https://www.oecd.org/en/publications/talis-2018-results-volume-i\\_1d0bc92a-en.html](https://www.oecd.org/en/publications/talis-2018-results-volume-i_1d0bc92a-en.html)

Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing teacher professional learning. Review of Educational Research, 81(3), 376–407. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://doi.org/10.3102/0034654311413609>

Seixas, P., & Morton, T. (2013). The Big Six Historical Thinking Concepts. Nelson Education Ltd.

Wellington Júnio Costa, (2020). «L'écriture créative des histoires de vie dans la formation d'enseignant.e.s de français langue étrangère», *Início / Arquivos / v. 9 n. Spécial (2020): Édition Spéciale: Enseignement du français et formation des enseignants: réflexions, expériences et perspectives / Enseignement du français et formation des enseignants: réflexions, expériences et perspectives*. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από DOI: <https://dx.doi.org/10.35572/rlr.v9i5.1985>

White, Kenneth (1992). "Elements of geopoetics". Edinburgh Review. 88: 163–178.

## Ελληνική

Αλεξιάδου, Θ. (2017). «Διδάσκοντας Νέα Ελληνικά στα ΕΠΑΛ: Για μια κουλτούρα διαλόγου στη σχολική τάξη με όχημα τη λογοτεχνία» στο Έρκυνα, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών– Επιστημονικών Θεμάτων, Τεύχος 13ο, 5 - 6 Μαΐου 2017 (σσ. 13-19). Ανακτήθηκε 1/6/2026, από: [https://erkyna.gr/e\\_docs/periodiko/teyxos/teyxos13-13\\_2017.pdf](https://erkyna.gr/e_docs/periodiko/teyxos/teyxos13-13_2017.pdf)

Αναγνώστου, Ε. (2017). *Η δημιουργική γραφή (πεζογραφία) στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Διδακτορική διατριβή)*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Σχολή Κοινωνικών και

Ανθρωπιστικών Επιστημών. Τμήμα Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/39908>

Ανδρεάδης, Ν., & Τσιλιμένη, Τ. (2018). Η δημιουργική γραφή και η παιδαγωγική αξιοποίησή της στη σχολική πράξη. Στο Πρακτικά Συνεδρίου για τη Δημιουργική Γραφή. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Αποστόλου, Α., (2024). Διδασκαλία αυτοτελούς λογοτεχνικού έργου με χρήση ψηφιακής αφήγησης : Τα ψάθινα καπέλα Μαργαρίτα Λυμπεράκη. Διπλωματική Εργασία ΕΑΠ.

Ανακτήθηκε 1/6/2026 από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/199415>

Αργυροπούλου, Χ., Πατούνα, Α., Βαρέση, Ε. (2009). Πανελλαδική Έρευνα για το Μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε 1/6/2026, από: <http://www.p-e-f.gr/docs/15.pdf>

Βακάλη, Α. Π. (2014). *Η παραγωγή γραπτού λόγου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση μετά το 1975: Από την έκθεση στη δημιουργική γραφή* [Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας]. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/34653>

Βέικου, Χ., Σιγανού, Α. & Παπασταμουλή, Ε. (2007). Σύντομη επισκόπηση του παιδαγωγικού πλαισίου του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στο Ε. Βαρέση & Α. Πατούνα (Επιμ.), *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, τεύχος 13. (σσ. 58-68). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Ανακτήθηκε 1/6/2026, από:

<http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos13/055-068.pdf>

Βεργίδης, Δ. Κ. (2012). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 29, 97-126.

Γιαννέλου, Ε. (2022). Η ψηφιακή αφήγηση ως διδακτικό εργαλείο στο μάθημα των Αρχαίων Γενικής Παιδείας της Β' Λυκείου (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Δουζίνα, Μ. (2020). *Εναλλακτικές προσεγγίσεις του λογοτεχνικού κειμένου: Επαναπροσδιορίζοντας την επικοινωνία των εφήβων μαθητών με το λογοτεχνικό κείμενο μέσω της δημιουργικής ανάγνωσης και της δημιουργικής γραφής* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.

Δουζίνα, Μ. (2023). *Η δημιουργικότητα στο μάθημα της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Οσελότος.

Δρούγκα, Κ. και Μελανδίνος, Θ., (2014) «Δημιουργική Γραφή και Ιστορία: Τα σικελικά. «Δελτίο τύπου» Αθηναίων για την κατάσταση του στρατεύματός τους τη Σικελία» στο Κωτόπουλος Η.Τ., Βακάλη Α., Νάνου Β. & Σουλιάτη Δ. (2014). Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή», 4- 6 Οκτωβρίου, 2013, Αθήνα. Φλώρινα: Π.Μ.Σ.

Ζαχαροπούλου, Σ., & Κόκλα, Μ. (2015). «Δημιουργική γραφή και τραγωδία: Μια απόπειρα εναλλακτικής διδασκαλίας.» Στο Η. Τριανταφύλλου Κωτόπουλος & Β. Νάνου (επιμ.), *Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική γραφή»* (τ. 1, σσ. 263–277). Κέρκυρα.

Θανάσουλα, Ε. (2019). «Η επιμόρφωση και η επαγγελματική ανάπτυξη των φιλολόγων: Η ανάδειξη της συμβολής της ηγεσίας της εκπαιδευτικής μονάδας στην επαγγελματική τους

ανάπτυξη». Διπλωματική Εργασία ΕΑΠ. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://apothesis.eap.gr/archive/item/144969>

Ιωακειμίδου, Χ. (2013). «Η Δημιουργική Γραφή στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας της Μέσης Εκπαίδευσης της Κύπρου και το «δίλημμα» της ενσωμάτωσης ή της αυτονόμησης. Το παράδειγμα της Αγγλικής Σχολής Λευκωσίας», στο Κωτόπουλος, Τ., Βακάλη, Α., Νάνου, Β., Σουλιώτη, Δ., Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργικής Γραφής. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://www.openbook.gr/praktika-1oy-diethnoys-synedrioy-dimioyrgikis-grafis/>

Καγιαλής, Τ. (2022). «Η Δημιουργική Γραφή στην ΑεξΑΕ: Με αφορμή μια πρόσφατη έκδοση.» Στο *Πρακτικά του 11ου International Conference in Open & Distance Learning*.

Ανακτήθηκε 1/6/2026 από:

<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/3527>

Κατσαντώνη, Μ. (2017). «Η ιστορία και ο θεσμός των εργαστηρίων Δημιουργικής Γραφής στο γαλλόφωνο χώρο: θεωρίες γραφής, εκπαιδευτικές και πολιτισμικές πρακτικές, σύγχρονη λογοτεχνική εντοπιότητα», Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Δημιουργικής Γραφής 1-4/10 2015 Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Π.Μ.Σ. «Δημιουργική γραφή» - Ιόνιο Πανεπιστήμιο, εκδ. 2017, Β' τόμος, σσ. 220-241

Κουσερή, Γ. (2017). «Δημιουργική γραφή και ιστορία: αφηγήσεις «μικρές» και «μεγάλες»,» στο: Κωτόπουλος, Τ. & Νάνου, Β. (επιμ.), *Πρακτικά 3ου Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή»* (6 – 8 Οκτωβρίου), σ.σ. 477 – 487. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Κωτόπουλος, Θ. (2012). Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής. *KEIMENA*, 15. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.543>

Κωτόπουλος, Θ. (2014). «Πράξη και διδασκαλία της «Δημιουργικής Γραφής» στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.» Στο *Πρακτικά Ε' Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204–2014)»* (Τόμ. Α, σσ. 801–822).

Κωτόπουλος, Θ. (2023). *Πράξη και διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής*.

Κωτόπουλος, Τ., Βακάλη, Α., Γεωργιάδης, Γ., Καλαϊτζή, Α., Κουλουκάτση, Α., & Σταμπουλίδου, Α. (2023). *Θεωρία και Πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.

Μανούσου, Ε. (2025). «Η Ιστορία ως Εργαλείο Καινοτομίας: Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών και Δημιουργία Κοινοτήτων Μάθησης», στο Τζάμου, Αικ. (επιμελ.) (2025a), *Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο, Συλλογικός τόμος με κείμενα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» την σχολική χρονιά 2024-2025*, σσ. 9-14. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://heyzine.com/flip-book/20f51f4a29.html>

Μουλά, Ε. (2012). Αναζητώντας τη δημιουργικότητα στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ο επαναπροσδιορισμός της δημιουργικής «γραφής» στην μεταμοντέρνα πραγματικότητα και την «ψηφιακή» εκπαιδευτική τάξη πραγμάτων *KEIMENA*, 15.

Ανακτήθηκε 1/6/2026 από: <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.544>

Μουλά Ε., Μαλαφάντης Κ. (2021). *Από τη λογοτεχνία στην ψηφιακή μυθοπλασία*. Αθήνα: Μένανδρος

Μουλά, Ε. (2022). Από την ψηφιακή δημιουργική γραφή στις γεννήτριες λογοτεχνίας και την τεχνητή νοημοσύνη: Μια ωρολογιακή βόμβα στα θεμέλια των ανθρωπιστικών σπουδών; *Νέος Παιδαγωγός*, 28, 177-192.

Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://neospaidagogos.online/>

Νικολαΐδου, Σ. (2012). «Δημιουργική Γραφή στο σχολείο. Το τερπνόν μετά του ωφελίμου.» στο *Κείμενα για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας*, 15.

Νικολαΐδου, Σ. (2016). *Η δημιουργική γραφή στο σχολείο: Συγγραφικό εργαστήριο – Ιδέες – Εκπαιδευτικές δραστηριότητες – Σενάρια διδασκαλίας* (Οδηγός εκπαιδευτικού). Αθήνα : Μεταίχμιο.

Παπαδοπούλου, Α. (2025). «Σχέδιο μαθήματος στη διδακτική ενότητα: Η ίδρυση, η εξέλιξη και ο εκχριστιανισμός του ρωσικού κράτους. Ιστορία Β΄ Γυμνασίου», στο Τζάμου, Αικ. (επιμελ.), *Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο, Συλλογικός τόμος με κείμενα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» την σχολική χρονιά 2024-2025*, σσ. 234-245. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://heyzine.com/flip-book/20f51f4a29.html>

Πασσιάς, Γ., Αποστολόπουλος, Κ., & Στυλιάρης, Ε. (2015). Αυτοαξιολόγηση» και «Αξιολόγηση ομοτέχνων»: Διαδικασίες βελτίωσης του σχολείου και μετασχηματισμού του σε επαγγελματική κοινότητα μάθησης. Έρκυνα, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών-Επιστημονικών Θεμάτων, 7, 25-35

Παπάζογλου, Α., Κουτούζης, Μ. (2017). Τα σχολεία ως οργανισμοί μάθησης. Λόγοι, προϋποθέσεις και πρακτικές μετασχηματισμού, 1ο Εκπαιδευτικό συνέδριο Εκπαιδευτική Ηγεσία, Αποτελεσματική Διοίκηση και Ηθικές Αξίες, 333-344

Σουλιάτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή: Οδηγίες πλεύσεως. Βιβλίο του εκπαιδευτικού*. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.

Σπυρέλη, Χ. – Δημοπούλου, τ. (2013) «Η Δημιουργική Γραφή ως εκπαιδευτική δραστηριότητα. Εφαρμογή με προϋποθέσεις: «Λογοτεχνική – Συγγραφική φιλαλληλία ανάμεσα στον διδάσκοντα και στους μαθητές του», στο Κωτόπουλος, Τ., Βακάλη, Α., Νάνου, Β., Σουλιώτη, Δ., *Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Δημιουργικής Γραφής*, Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://www.openbook.gr/praktika-1oy-diethnoys-synedrioy-dimioyrgikis-grafis/>

Σπυρέλη, Χ. (2017). «Η δημιουργική γραφή στο μάθημα της Λογοτεχνίας. Προβληματισμοί και προτάσεις για τα βιωματικά εργαστήρια φιολόγων». ΠΑΠΕΔΕ, Ημερίδα για τη Δημιουργική Γραφή της 31/3/2017. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://papede.com/omiloi/glossa/yliko-31-3-17/>

Στραβαρίδου, Α. (2025). «Διδακτικό σενάριο- Ιστορία Γ' Λυκείου» και «Διδακτικό σενάριο Ιστορία Γ' Γυμνασίου», στο Τζάμου, Αικ. (επιμελ.), *Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο, Συλλογικός τόμος με κείμενα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» την σχολική χρονιά 2024-2025*, σσ. 151-159 και 260-278. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://heyzine.com/flip-book/20f51f4a29.html>

Συμεωνάκη Α. (2012). Δημιουργική γραφή και θέατρο – θεατρική γραφή και δημιουργία: προσεγγίζοντας την διδασκαλία της δημιουργικής γραφής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση μέσω της συγγραφής θεατρικού κειμένου. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*. Τευχ. 15.

Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.546>

Συμεωνάκη, Α. (2022). Δημιουργική γραφή ποιητικού κειμένου. Αθήνα: Gutenberg.

Τζάμου, Αικ. (2017). “Το μάθημα της Ιστορίας στο λύκειο, η Ανθρωπιστική Θεωρία μάθησης και οι ΤΠΕ.” *Πρακτικά CIE2017 – 9ο Συνέδριο Η πληροφορική στην εκπαίδευση*,

Πειραιάς, 13-15 Οκτωβρίου 2017. Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από  
[http://events.di.ionio.gr/cie/images/documents17/cie2017\\_Proc\\_OnLine/new/custom/pdf/3.8.CIE2017\\_256\\_Tzam\\_Final\\_P.pdf](http://events.di.ionio.gr/cie/images/documents17/cie2017_Proc_OnLine/new/custom/pdf/3.8.CIE2017_256_Tzam_Final_P.pdf)

Τζάμου, Κ., Παπαδόπουλος, Ι. (2019). «Πάμε Μουσείο με το Clio Muse! Ψηφιακές εφαρμογές σε ένα Πολιτιστικό Πρόγραμμα για την Α΄ Λυκείου». 11th Conference on Informatics in Education, CIE2019, Αθήνα, σελ. 398-411. Πρακτικά CIE2019 – 11ο Συνέδριο Η πληροφορική στην εκπαίδευση, Πειραιάς, 11-13 Οκτωβρίου 2019.

Ανακτήθηκε 1 Ιουνίου 2026, από

[http://events.di.ionio.gr/cie/images/documents19/cie2019\\_Proc\\_OnLine/new/custom/pdf/5.8%20CIE2019\\_600.020\\_Tzamo\\_final\\_9\\_vv.pdf](http://events.di.ionio.gr/cie/images/documents19/cie2019_Proc_OnLine/new/custom/pdf/5.8%20CIE2019_600.020_Tzamo_final_9_vv.pdf)

Τζάμου, Αικ. (επιμελ.) (2025), Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο, Συλλογικός τόμος με κείμενα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» την σχολική χρονιά 2024-2025. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://heyzine.com/flip-book/20f51f4a29.html>

Τζάμου, Αικ. (2026a), “Επιμορφωτικό πρόγραμμα μικτής μάθησης: Διδάσκοντας ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο”, στο *Πρακτικά εργασιών Διεθνούς συνεδρίου για την εκπαίδευση και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα και στην Κύπρο*, Δράμα 9-11 Μαΐου 2025, σσ. 1359-1366. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από [https://educircle.gr/proceedings/PRAKTIKA\\_ICTED%202025.pdf](https://educircle.gr/proceedings/PRAKTIKA_ICTED%202025.pdf)

Τζάμου Αικ. (επιμελ.) (2026b), Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στο γυμνάσιο και στο λύκειο, Συλλογικός τόμος με κείμενα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος «Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στο γυμνάσιο και στο λύκειο στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)» την σχολική χρονιά 2025-2026. (υπό έκδοση, ISBN 978-618-88488-0-1 και 978-618-87749-1-9)

## ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σύμβουλοι Εκπαίδευσης Ν. 4823/21 αρθρ. 10, παρ. 3. Ανακτήθηκε 1/6/2026 από <https://search.et.gr/el/fek/?fekId=480396>

ΙΕΠ, Νέα ΑΠΣ και Οδηγοί, Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

<https://www.iep.edu.gr/nea-programmata-spoudon/>

ΙΕΠ, Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας, Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

<https://trapeza.iep.edu.gr/>

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2026).

ITYE ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ Μελίσπη, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων (1/6/2026).

Ανακτήθηκε από [https://ebooksdl.cti.gr/didaktika\\_paketa](https://ebooksdl.cti.gr/didaktika_paketa)

## Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο (ΠΣΔ) Moodle Επιμορφώσεων

Τζάμου, Αικ. και Κοταδάκη, Μ. (2024). «Γλώσσα και Πολιτισμός μέσα από την Ψηφιακή Αφήγηση». Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

<https://e-learningnew.sch.gr/moodle/course/view.php?id=88>

Τζάμου, Αικ. (2024-2025). «Διδάσκοντας Ιστορία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)». Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

<https://e-learningnew.sch.gr/moodle/course/view.php?id=98>

Τζάμου, Αικ. (2025-2026). «Διδάσκοντας Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στο γυμνάσιο και στο λύκειο (ΓΕΛ και ΕΠΑΛ)». Ανακτήθηκε 1/6/2026 από

<https://e-learningnew.sch.gr/moodle/course/section.php?id=1330>

## **Παράρτημα Α:**

### **Ένταξη Δημιουργικής Γραφής στα νέα Προγράμματα Σπουδών φιλολογικών μαθημάτων:**

- **Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία (γυμνάσιο και ΓΕΛ)**
- **Ιστορία (γυμνάσιο – ΓΕΛ)**

Ακολουθεί, σε νέα σελίδα, το παράρτημα της Εργασίας.

...

## ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Παρατίθεται πίνακας αποδελτίωσης αναφορών σε δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής έτσι όπως αποτυπώνονται στα νέα ΠΣ και στον συνοδευτικό Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό σε ό,τι αφορά το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας. Τα νέα ΠΣ είναι σε ισχύ, αλλά δεν έχουν ακόμη προταθεί τα νέα διδακτικά πακέτα, οπότε η εφαρμογή τους γίνεται επιλεκτικά. Οι Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ γεφυρώνουν εν μέρει το χάσμα που δημιουργείται μεταξύ ΠΣ και παλαιών διδακτικών εγχειριδίων.

### ΓΥΜΝΑΣΙΟ

|                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>ΑΠΣ<br/>και<br/>Οδηγός<br/>Γυμνασίου<br/>για<br/>το μάθημα<br/>της<br/>Αρχαίας<br/>Ελληνικής<br/>Γλώσσας<br/>και<br/>Γραμματείας</b></p> | <p><b>ΑΠΣ, γενικές Οδηγίες</b><br/>4. Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου<br/>Σύγχρονοι γραμματισμοί: Παραγωγή κειμένου βάσει οδηγιών, ποικίλες αναγνώσεις του κειμένου βάσει οδηγιών, Δημιουργική παραγωγή κειμένου βάσει οδηγιών, Αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών, Μετασχηματισμοί κειμένου βάσει κριτηρίων και οδηγιών<br/><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Οδηγίες του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Κατά τη διαδικασία αυτή οι μαθητές/-τριες θα πρέπει να ενθαρρύνονται, ώστε να ανακαλύπτουν και να συνοικοδομούν τη γνώση, ενώ συγχρόνως να εκφράζονται δημιουργικά.<br/>[...] με τη σωστή οργάνωση και την υποστήριξη του/της εκπαιδευτικού μπορεί να λειτουργήσει ως ερευνητική ομάδα με στόχο όχι μόνο την ανακάλυψη της γνώσης, αλλά και τη δημιουργία πρωτότυπου ψηφιακού υλικού (π.χ. δημιουργία ψηφιακού μουσείου, εικονικής περιήγησης, podcast κ.ά.).</p> |
| <p><b>Α΄<br/>Γυμνασίου</b></p>                                                                                                                 | <p><b>Από το ΑΠΣ</b><br/>Όμηρος<br/>Παράγουν σύντομο, γραπτό κείμενο βάσει οδηγιών, αξιοποιώντας σε αυτό υφολογικά και αισθητικά στοιχεία<br/>Αφηγούνται προφορικά ένα προσωπικό τους βίωμα εντάσσοντας σε αυτό μια παρένθετη αφήγηση<br/><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής<br/><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <p><b>Β΄<br/>Γυμνασίου</b></p>                                                                                                                 | <p><b>Από το ΑΠΣ</b><br/>Δεν περιέχονται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής<br/><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |

|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                       | <p>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b></p> <p>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <p><b>Γ΄</b><br/><b>Γυμνασίου</b></p> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b><br/><u>Πλούταρχου Βίος Αλεξάνδρου</u></p> <p>-Παράγουν κείμενο αυτό- και ετερο-βιογραφίας αξιοποιώντας και τα υφολογικά στοιχεία που μελετούν στον Πλούταρχο.<br/>Δημιουργούν δικές τους ψηφιακές αφηγήσεις του κειμένου (Πλούταρχος, Αλέξανδρος).</p> <p>-Συντάσσουν επιστολή υποθέτοντας πως ανήκουν στο στράτευμα του Αλεξάνδρου, προς αγαπημένο τους πρόσωπο στο οποίο εξιστορούν τις περιπέτειές τους με βάση στοιχεία και πληροφορίες του αρχαίου κειμένου</p> <p>-Παράγουν ένα «δελτίο τύπου», με το οποίο ανακοινώνουν στους Έλληνες τις νίκες του Αλέξανδρου</p> <p><u>Τραγωδία</u></p> <p>-Δημιουργούν πολυτροπικές παρουσιάσεις για να ενισχύσουν το περιεχόμενο των ενοτήτων</p> <p>-Μετασχηματίζουν αποσπάσματα του κειμένου σε άλλα κειμενικά είδη: ημερολόγιο, διαημιστικό μήνυμα, θεατρικό πρόγραμμα, θεατρική κριτική, κλπ.</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> |

## ΛΥΚΕΙΟ

|                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>ΑΠΣ και</b><br/><b>Οδηγός Λυκείου</b><br/><b>για το μάθημα</b><br/><b>της Αρχαίας</b><br/><b>Ελληνικής</b><br/><b>Γλώσσας και</b><br/><b>Γραμματείας</b></p> | <p><b>Από τα ΑΠΣ (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p>                                                                                                                           |
| <p><b>Α΄</b><br/><b>Λυκείου</b></p>                                                                                                                                | <p><b>Από τα ΑΠΣ:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026):</b><br/>Να αποδώσουν με θεατρικό ή κινηματογραφικό τρόπο γεγονότα (π.χ. τη δίκη του Θηραμένη).</p> |

|                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Β΄<br/>Λυκείου</b></p> | <p><b>Από τα ΑΠΣ:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026):</b><br/>Διδακτική προσέγγιση<br/>Κατά τη διδασκαλία της Αντιγόνης, και της Δραματικής Ποίησης γενικότερα, στο Λύκειο:<br/>Συνδυάζονται οι παραδοσιακοί τρόποι διδασκαλίας με την ομαδοσυνεργατική, τη βιωματική και τη διερευνητική/ανακαλυπτική εργασία. Οι διδακτικές πρακτικές πρέπει να χαρακτηρίζονται από ποικιλία και ευρηματικότητα και να ευνοούν την ανάπτυξη κριτικής σκέψης και έκφρασης. Ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται η υιοθέτηση διαφορετικής οπτικής γωνίας, η υποστήριξη ή ανασκευή των απόψεων των τραγικών ηρώων (παιχνίδι ρόλων, αγώνας λόγων), η επαλήθευση μιας άποψης για το έργο του Σοφοκλή, η διαθεματική προσέγγιση, η θεατρική απόδοση του έργου από τους μαθητές και τις μαθήτριες κ.ά.<br/>Υιοθετούνται καινοτόμες διδακτικές πρακτικές με τη χρήση Τ.Π.Ε. ως μέσων κατάκτησης και μετάδοσης της γνώσης (συνδρομή μουσικής και εικόνας).<br/>• Προτείνονται η κατασκευή εννοιολογικού χάρτη, το θεατρικό δρώμενο και η βιντεοσκόπηση του, η αξιοποίηση αγγειογραφιών, η εικονογράφηση του δράματος, η χρήση διαδραστικού πίνακα, η ηλεκτρονική συζήτηση, η σύνθεση μικροσεναρίων που υλοποιούνται με Τ.Π.Ε. κ.λπ.<br/>• Αξιοποιούνται οι μεταφράσεις για την προσέγγιση του πρωτοτύπου με τον ίδιο τρόπο που προτείνεται και παραπάνω για τον Έπιτάφιο.</p> |
| <p><b>Γ΄<br/>Λυκείου</b></p> | <p><b>Από τα ΑΠΣ:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό:</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηρότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026):</b><br/>Το μάθημα εξετάζεται σε πανελλαδικό επίπεδο και ακολουθούνται οι οδηγίες που αφορούν στις εξεταζόμενες ενότητες σύμφωνα με το σύστημα εξέτασης. Δεν γίνεται αναφορά σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |

## ΙΣΤΟΡΙΑ

Παρατίθεται πίνακας αποδελτίωσης αναφορών σε δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής έτσι όπως αποτυπώνονται στα νέα ΑΠΣ και στον συνοδευτικό Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό σε ό,τι αφορά το μάθημα της Ιστορίας. Τα νέα ΠΣ είναι σε ισχύ, αλλά δεν έχουν ακόμη προταθεί τα νέα διδακτικά πακέτα, οπότε η εφαρμογή τους γίνεται επιλεκτικά. Οι Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ γεφυρώνουν εν μέρει το χάσμα που δημιουργείται μεταξύ ΑΠΣ και παλαιών διδακτικών εγχειριδίων.

## ΓΥΜΝΑΣΙΟ

|                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>ΑΠΣ και Οδηγός Γυμνασίου για το μάθημα της Ιστορίας</b> | <p><b>Από τα ΑΠΣ για το μάθημα της Ιστορίας</b> (γενική οδηγία):<br/>Δεν γίνεται αναφορά στη δημιουργική γραφή</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b> (γενική οδηγία):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• να ενισχύει τους εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης</li> <li>• να ενεργοποιεί τη φαντασία και το συναίσθημα των μαθητών/-τριών</li> </ul> <p>Ωστόσο, στα προτεινόμενα διδακτικά σενάρια του Οδηγού δεν παρατίθενται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>Α' Γυμνασίου</b>                                        | <p><b>Από τα ΑΠΣ</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Να αφηγηθούν μια ιστορία από τον πρώτο ελληνικό αποικισμό ή να δημιουργήσουν ένα κόμικ.</li> <li>• Να αφηγηθούν τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες νίκησαν στον Μαραθώνα και έχασαν στις Θερμοπύλες.</li> <li>• Να αφηγηθούν τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες νίκησαν στη Σαλαμίνα.</li> <li>• Να αφηγηθούν με συντομία τη ζωή μιας ιστορικής προσωπικότητας της εποχής. (Η Ελλάδα από τον θάνατο του Αλεξάνδρου έως την εμφάνιση των Ρωμαίων).</li> </ul> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b><br/>Δεν υπάρχουν προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Προτεινόμενες δραστηριότητες<br/>-Παιχνίδι ρόλων: Ένας πολίτης νησιωτικής πόλης της Συμμαχίας της Δήλου επισκέπτεται την Αθήνα ως μέλος της αντιπροσωπείας της πόλης του για τα Μεγάλα Παναθήναια στα μέσα της δεκαετίας του 440 π.Χ. (θυμηθείτε ότι το ταμείο της Συμμαχίας έχει ήδη μεταφερθεί από το 454 π.Χ. στην Αθήνα και ότι από το 447 π.Χ. έχει αρχίσει η ανοικοδόμηση του Παρθενώνα). Στη συνάντησή του με Αθηναίο πολίτη, παλιό του γνώριμο, ο νησιώτης διαμαρτύρεται για την κατάσταση στη Συμμαχία και ο Αθηναίος απαντά υπερασπιζόμενος τις</p> |

|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                         | <p>επιλογές της πόλης του. Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε τον διάλογό τους.</p> <p>-Παιχνίδι ρόλων: Με το τέλος του πολέμου, ένας νικητής Σπαρτιάτης κι ένας ηττημένος Αθηναίος μιλούν για την εμπειρία του πολέμου ο καθένας από τη δική του πλευρά. Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε αυτά που θα έλεγε ο καθένας.</p> <p>Ανακεφαλαιωτικές δραστηριότητες</p> <p>-Παιχνίδι ρόλων: Δύο έφηβοι, ένας Αθηναίος κι ένας Σπαρτιάτης συνομιλούν. Ο καθένας τους προβάλλει τη δική του πόλη και τον αντίστοιχο τρόπο ζωής. Αναπαραστήστε τη συνομιλία τους. Για όσα λέει ο καθένας τους λάβετε υπόψη τις γνώσεις σας για την οργάνωση της πολιτείας, την εκπαίδευση, την καθημερινή ζωή κ.ά. της Αθήνας και της Σπάρτης.</p> <p>-Αγώνας λόγου με θέμα: «Η συμβολή της Αθήνας ή της Σπάρτης υπήρξε σπουδαιότερη στον παγκόσμιο πολιτισμό;».</p> <p><b>ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ</b></p> <p>Γ. Αφηγηματική ανασύνθεση ιστορικών γνώσεων</p> <p>Απόδοση μιας φανταστικής ιστορίας που στηρίζεται σε ελεγμένες ιστορικά πληροφορίες. Με βάση προτεινόμενη από τον/την εκπαιδευτικό βιβλιογραφία και δικτυογραφία, ζωντανεύουμε ένα φανταστικό πρόσωπο και του δίνουμε τον λόγο, αναπαριστώντας στοιχεία του βίου της εποχής, γεγονότα, σκέψεις.</p> |
| <b>Β΄<br/>Γυμνασίου</b> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b></p> <p>Δεν υπάρχουν προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b></p> <p>Δεν υπάρχουν προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b></p> <p>Προτεινόμενες δραστηριότητες</p> <p>- Παιχνίδι ρόλων: Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, αναπαραστήστε την επιχειρηματολογία υπέρ και κατά της ευρωπαϊκής βοήθειας και παρουσίας στην</p> <p>Πόλη τις παραμονές της Άλωσης.</p> <p>- Παιχνίδι ρόλων: Ένας Βυζαντινός αγρότης απευθύνεται στον αυτοκράτορα, παρουσιάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και ζητώντας την προστασία της πολιτείας.</p> <p>- Με βάση τις πληροφορίες της ενότητας για τις σχέσεις Βυζαντίου-Ρώσων, αλλά και τα αποτελέσματα του εκχριστιανισμού των Ρώσων στις σχέσεις των δύο λαών, προσπαθήστε να μαντέψετε τις σκέψεις και τα συναισθήματα της Άννας στη διάρκεια του ταξιδιού της στη Χερσώνα, για να παντρευτεί τον Βλαδίμηρο και γράψτε τη σχετική αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο.</p>                                                                                                                                                                                |

|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                         | <p>- Παιχνίδι ρόλων: δύο ομάδες μαθητών/τριών αναλαμβάνουν τους ρόλους εκπροσώπων των δύο Εκκλησιών και υποστηρίζουν το σκεπτικό και τις ενέργειες των Εκκλησιών τους, που οδήγησαν στο Σχίσμα.</p> <p>- Με βάση τα στοιχεία της ενότητας, προσπαθήστε να φανταστείτε πώς βλέπει τον εαυτό του και τον κόσμο ο άνθρωπος της Αναγέννησης.</p> <p><b>ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ</b><br/>Γ. Αφηγηματική ανασύνθεση ιστορικών γνώσεων<br/>Απόδοση μιας φανταστικής ιστορίας που στηρίζεται σε ελεγμένες ιστορικά πληροφορίες. Με βάση προτεινόμενη από τον/την εκπαιδευτικό βιβλιογραφία και δικτυογραφία, ζωντανεύουμε ένα φανταστικό πρόσωπο και του δίνουμε τον λόγο, αναπαριστώντας στοιχεία του βίου της εποχής, γεγονότα, σκέψεις.</p>                                                                                                                                                       |
| <b>Γ΄<br/>Γυμνασίον</b> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Να οργανώσουν παιχνίδι ρόλων αναλαμβάνοντας να παρουσιάσουν τις θέσεις του βασιλιά, των ευγενών, του κλήρου και της Τρίτης Τάξης κατά τη σύγκληση των Τριών Τάξεων.</li> <li>• Να αντιπαραθέσουν σε ένα παιχνίδι ρόλων τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της πολιτικής του Τρικούπη.</li> <li>• Να αφηγηθούν τη δράση ενός από τους πρωταγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα.</li> </ul> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b><br/>Δεν υπάρχουν προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Προτεινόμενη Δραστηριότητα<br/>- Παιχνίδι ρόλων: Πολιτική αντιπαράθεση (debate) οπαδών του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, ενόψει επικείμενων εκλογών.</p> <p><b>ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ</b><br/>Δεν δίνονται προτεινόμενα θέματα Εργασιών (projects).</p> |

## ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

|                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>ΑΠΣ<br/>και<br/>Οδηγός<br/>Λυκείου<br/>για<br/>το<br/>μάθημα<br/>της<br/>Ιστορίας</b> | <p><b>Από τα ΑΠΣ (γενική οδηγία):</b><br/>Δεν γίνεται αναφορά στη δημιουργική γραφή<br/>“Η αξιολόγηση των μαθητών/-τριών χρειάζεται να είναι διαρκής και διαμορφωτική και να διεξάγεται ατομικά ή ομαδικά, με σκοπό τον περιορισμό της αποστήθισης και της στείρας ή μηχανιστικής αναπαραγωγής των ιστορικών πληροφοριών από μέρους τους. Ασκείται μέσα από πολλαπλές και εναλλασσόμενες μορφές, όπως η προφορική και γραπτή εξέταση και η παρουσίαση εργασιών, κατά τις οποίες ελέγχονται η αφηγηματική ικανότητα, η γνώση, η διατύπωση ιστορικού λόγου, η ανάπτυξη κριτικού συλλογισμού.”</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό (γενική οδηγία):</b></p> |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                       | Δεν υπάρχουν προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Α΄<br/>Λυκείου</b> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b></p> <p>-Να περιγράψουν την αγορά και τους επαγγελματίες της με βάση το υποθετικό σενάριο: «Επίσκεψη στην πόλη των Ιωαννίνων κατά τον 14ο αι.»</p> <p>-Να πάρουν μέρος σε ένα υποθετικό σενάριο: «Εφαρμόζοντας το αλληλέγγυον σε εποχές οικονομικής κρίσης».</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b><br/>Δεν δίνονται προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Δεν δίνονται προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Β΄<br/>Λυκείου</b> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b></p> <p>Να πάρουν μέρος σε ένα υποθετικό σενάριο με χρήση ΤΠΕ με θέμα: «Πάμε για ψώνια στην αγορά (5ος αιώνας π.Χ. Αθήνα)».</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b></p> <p>2. Η χρήση διδακτικών τεχνικών βιωματικής μάθησης, που αποσκοπεί στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών/-τριών στη διαδικασία της μάθησης μέσα από τη διατύπωση κατάλληλων ιστορικών ερωτημάτων, την παραγωγή ιστορικών αφηγήσεων και τη δραματοποίηση ιστορικών περιστάσεων.</p> <p>Η βιωματική προσέγγιση αξιοποιεί τα βιώματα των μαθητών/-τριών, καλλιεργεί τη κριτική σκέψη και τη δημιουργική έκφραση και κινητοποιώντας τη φαντασία, την αυτενέργεια, την ενσυναίσθηση, τη διερευνητικότητα, καθιστά τη μαθησιακή διαδικασία περισσότερο αποτελεσματική.</p> <p>Από τα προτεινόμενα διδακτικά σενάρια:</p> <p>-Σε έναν υποθετικό διάλογο ένας δυνατός εκθέτει τα παράπονά του σχετικά με τη φορολογική πολιτική των Μακεδόνων, ενώ ο αυτοκρατορικός φοροεισπράκτορας υπερασπίζεται την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία. Εκθέστε τα επιχειρήματά τους.</p> <p>-Γράψτε το ημερολόγιο ενός φτωχού μικρογεωργού και της συζύγου του. Ποια είναι η καθημερινότητα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν; Λάβετε υπόψη σας τις γνώσεις σας αλλά και τη διαφορά κοινωνικών και οικονομικών ρόλων των δύο φύλων κατά τη βυζαντινή εποχή.</p> <p>-Συνδυασμός επεξεργασίας πηγών και παιχνιδιού ρόλων: Εργασία σε ομάδες: Κάθε ομάδα που έχει σχηματιστεί θα υποστηρίξει και έναν ρόλο. Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει ένα συγκεκριμένο θέμα από τη σκοπιά του συγκεκριμένου ρόλου. Τα ερωτήματα, σχετικά με τις ανταλλαγές πληθυσμών, έχουν σαν στόχο να οδηγήσουν τους/τις μαθητές/-τριες σε κάποια μορφή ενσυναίσθησης. Οι μαθητές/-τριες, μαζί με τα φύλλα εργασίας, παραλαμβάνουν και μια σειρά από ιστορικά κείμενα για να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η</p> |

|                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                   | <p>δραματοποίηση ενός debate, που θα διεξαχθεί ανάμεσα στους εκπροσώπους των διαφόρων ρόλων. Θα συμμετάσχουν όλες οι ομάδες με την κοινωνική ιδιότητα που τους δόθηκε και χρησιμοποιώντας το υλικό που συνέθεσαν απαντώντας στα ερωτήματα του ομαδικού φύλλου εργασίας.</p> <p>-Εναλλακτικά: ιστορικό σενάριο Είστε νεαρός/-η μαθητής/-τρια στην Κύπρο το 1955-59. Αφού συλλέξετε σχετικές πληροφορίες και μαρτυρίες, να γράψετε ένα σύντομο κείμενο για το πώς βιώνετε τα μαθητικά σας χρόνια.</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Δεν δίνονται προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>Γ' Λυκείου</b> | <p><b>Από το ΑΠΣ</b><br/>Παρ' ότι ενθαρρύνεται η αξιοποίηση λογοτεχνικών πηγών, δεν προτείνονται δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Είναι ενδιαφέρουσες όμως προτεινόμενες δραστηριότητες του τύπου:</p> <p>-«Να αξιοποιήσουν λογοτεχνικά και εικαστικά έργα, όπως η «Guernica» του Πικάσο ή το ποίημα: «Νέα περί του θανάτου του Ισπανού ποιητού Φεντερίκο Γκαρσία Λόρκα» του Ν. Εγγονόπουλου.»</p> <p>-«Να μελετήσουν ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα για τη ζωή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, με παράλληλη χρήση εικονογραφικού υλικού (γκραβούρες και παλιές φωτογραφίες τοπίων, κτιρίων, ενδυμασιών, προσώπων κ.λπ.). Να συνθέσουν κείμενο.»</p> <p>-«Να μελετήσουν και να αποδελτιώσουν λογοτεχνικά έργα (π.χ. Διδώ Σωτηρίου, «Ματωμένα χώματα», Ηλίας Βενέζης, «Το νούμερο 31328») σχετικά με την προσφυγιά. Να προβούν σε σύντομη παρουσίαση και σχολιασμό.»</p> <p><b>Από τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό</b><br/>-Άσκηση προσομοίωσης - ρόλων: Οι μαθητές/-τριες χωρίζονται σε ομάδες των 4-5 ατόμων. Η κάθε ομάδα υιοθετεί τον ρόλο μίας κοινωνικής τάξης της κλεισθένειας Αθήνας και αναλαμβάνει να παρουσιάσει τις συνέπειες των μεταρρυθμίσεων στη δική της ζωή.</p> <p>-Η δραματοποίηση μιας συνεδρίασης της Εκκλησίας του Δήμου ή της Βουλής των 500 ή μιας δίκης στο δικαστήριο της Ηλιαίας, όπως αυτή που εκτέθηκε παραπάνω, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί διδακτικά στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού προγράμματος, ενός δρώμενου που μπορεί να παρουσιαστεί σε ενδοσχολική εκδήλωση ή ακόμη και σε μία εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσης, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση της Θεματικής Ενότητας της πόλης-κράτους, με στόχο την επανάληψη και βιωματική εμπέδωση του αντικειμένου.</p> <p><b>Από τις Οδηγίες διδασκαλίας του ΙΕΠ (2025-2026)</b><br/>Δεν δίνονται προτεινόμενες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής</p> |

## **Παράρτημα Β:**

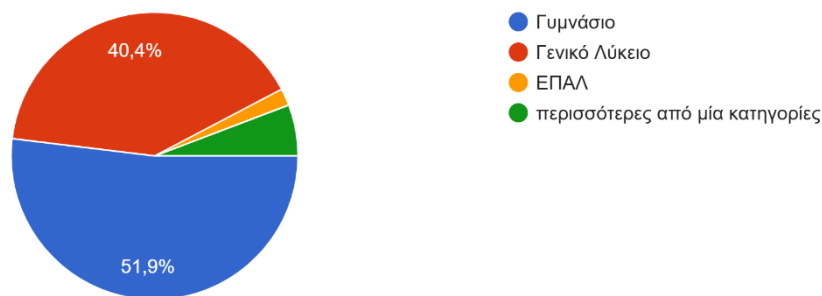
### **Ερωτηματολόγια έρευνας**

- **ερωτηματολόγιο Google forms**
- **ερωτηματολόγιο δομημένων συνεντεύξεων**

## A. Ερωτηματολόγιο Google forms

**Τύπος σχολείου στο οποίο διδάσκετε (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερα)**  
 Γυμνάσιο ΓΕΛ ΕΠΑΛ περισσότερες από μία κατηγορίες

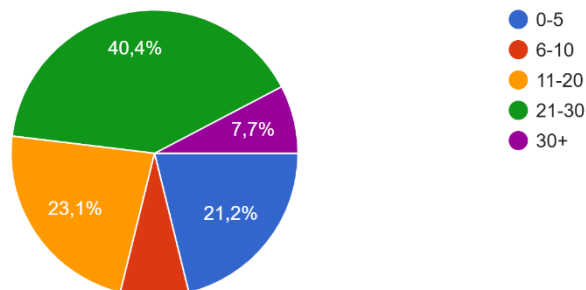
Τύπος σχολείου στο οποίο διδάσκετε (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερα)  
 52 απαντήσεις



**Έτη διδακτικής εμπειρίας**

0-5 6-10 11-20 21-30 30+

Έτη διδακτικής εμπειρίας  
 52 απαντήσεις

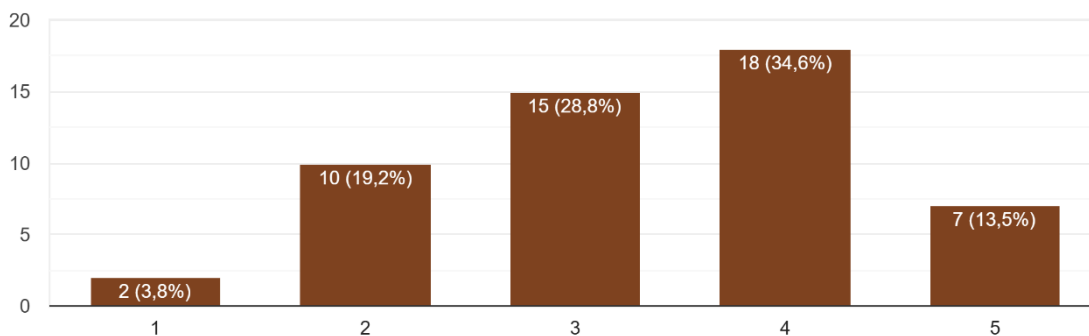


**Πόσο εξοικειωμένοι/ες αισθάνεστε με τη δημιουργική γραφή ως παιδαγωγική πρακτική;**

(κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

Πόσο εξοικειωμένοι/ες αισθάνεστε με τη δημιουργική γραφή ως παιδαγωγική πρακτική;  
(κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

52 απαντήσεις

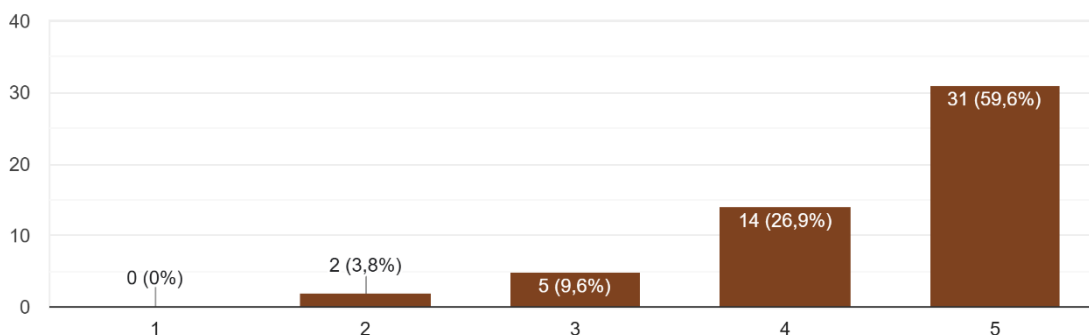


**Πόσο σημαντική θεωρείτε τη δημιουργική γραφή στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων;**

(κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

Πόσο σημαντική θεωρείτε τη δημιουργική γραφή στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων;  
(κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

52 απαντήσεις

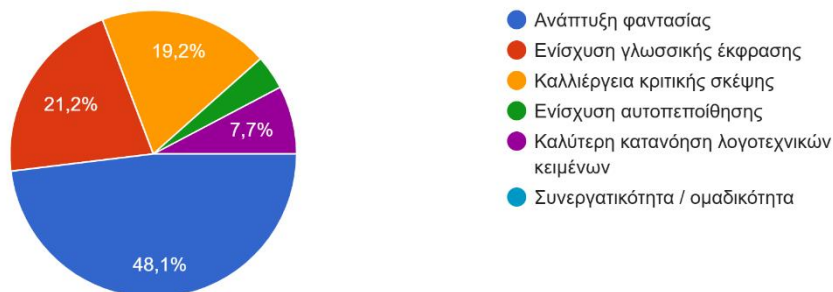


**Ποια οφέλη θεωρείτε ότι προσφέρει η δημιουργική γραφή στους μαθητές;**

- Ανάπτυξη φαντασίας
- Ενίσχυση γλωσσικής έκφρασης
- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης
- Ενίσχυση αυτοπεποίθησης
- Καλύτερη κατανόηση λογοτεχνικών κειμένων
- Συνεργατικότητα / ομαδικότητα

Ποια οφέλη θεωρείτε ότι προσφέρει η δημιουργική γραφή στους μαθητές;

52 απαντήσεις

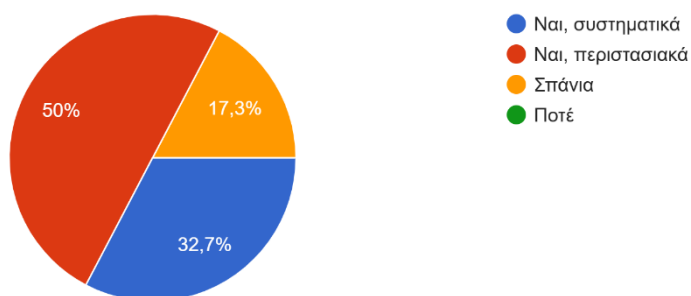


**Ενσωματώνετε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία σας;**

Ναι, συστηματικά    Ναι, περιστασιακά    Σπάνια    Ποτέ

Ενσωματώνετε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία σας;

52 απαντήσεις

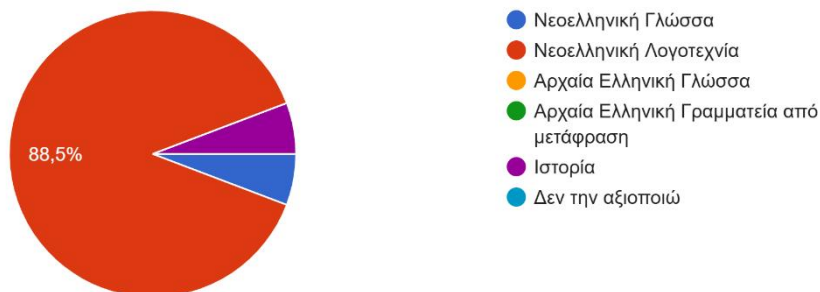


**Σε ποια μαθήματα αξιοποιείτε περισσότερο τη δημιουργική γραφή;**

- Νεοελληνική Γλώσσα
- Νεοελληνική Λογοτεχνία
- Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
- Αρχαία Ελληνική Γραμματεία από μετάφραση
- Ιστορία
- Δεν την αξιοποιώ

Σε ποια μαθήματα αξιοποιείτε περισσότερο τη δημιουργική γραφή;

52 απαντήσεις



Τι είδους δραστηριότητες δημιουργικής γραφής χρησιμοποιείτε;

- Μετασχηματισμός κειμένου (π.χ. αλλαγή οπτικής γωνίας)
- Γραφή ημερολογίου / επιστολής
- Συγγραφή ποιήματος
- Συγγραφή μικροδιηγήματος
- Δραματοποίηση / διάλογοι
- Συλλογική γραφή

Τι είδους δραστηριότητες δημιουργικής γραφής χρησιμοποιείτε;

52 απαντήσεις

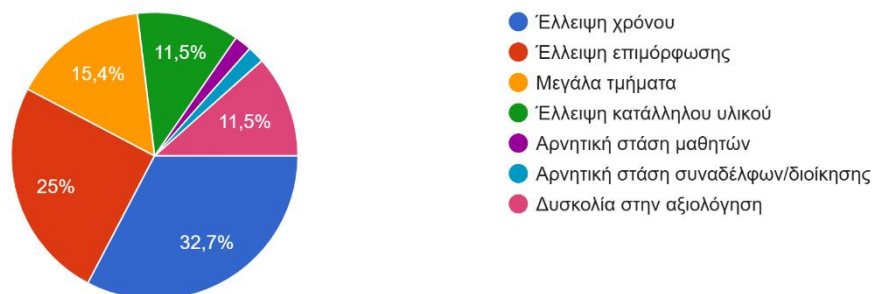


Ποια εμπόδια αντιμετωπίζετε στην εφαρμογή της δημιουργικής γραφής;

- Έλλειψη χρόνου
- Έλλειψη επιμόρφωσης
- Μεγάλα τμήματα
- Έλλειψη κατάλληλου υλικού
- Αρνητική στάση μαθητών
- Αρνητική στάση συναδέλφων/διοίκησης
- Δυσκολία στην αξιολόγηση

Ποια εμπόδια αντιμετωπίζετε στην εφαρμογή της δημιουργικής γραφής;

52 απαντήσεις

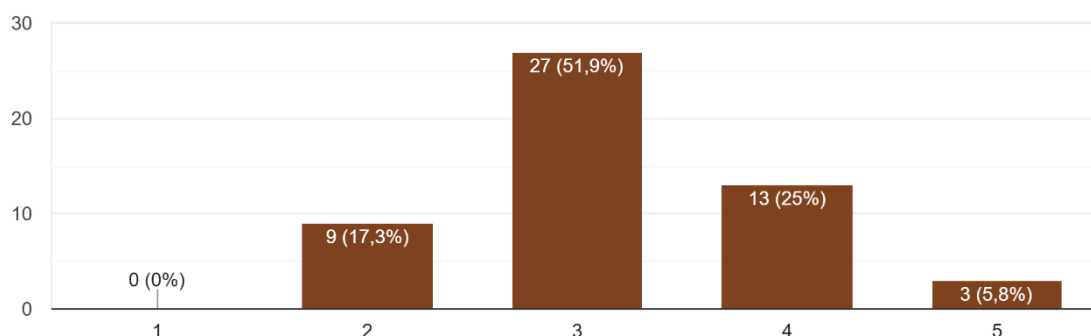


Πόσο εύκολη θεωρείτε την αξιολόγηση της δημιουργικής γραφής;

(κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

Πόσο εύκολη θεωρείτε την αξιολόγηση της δημιουργικής γραφής; (κλίμακα: 1= καθόλου, 5= πάρα πολύ)

52 απαντήσεις

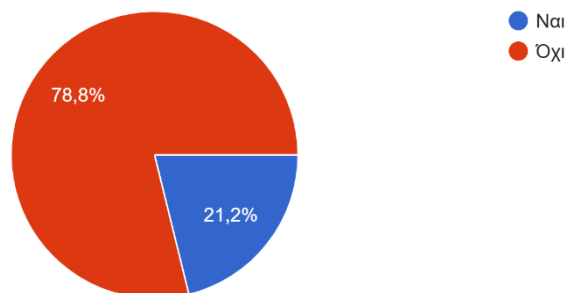


Έχετε παρακολουθήσει επιμόρφωση σχετική με τη δημιουργική γραφή;

Ναι Όχι

Έχετε παρακολουθήσει επιμόρφωση σχετική με τη δημιουργική γραφή;

52 απαντήσεις

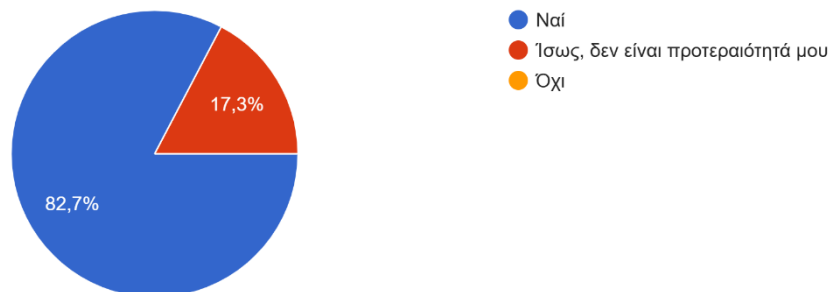


Θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε σχετική επιμόρφωση;

Ναι Ίσως, δεν είναι προτεραιότητά μου Όχι

Θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε σχετική επιμόρφωση;

52 απαντήσεις

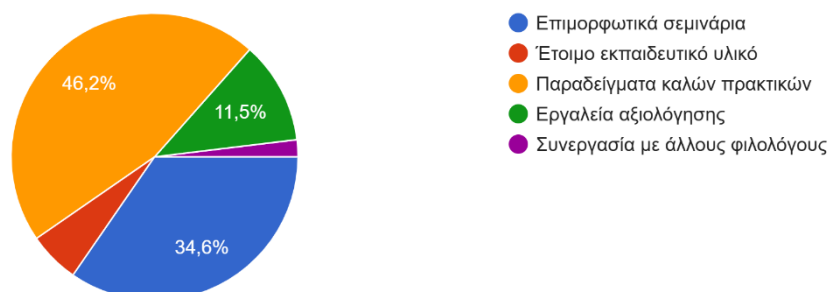


**Τι είδους υποστήριξη θα θεωρούσατε πιο χρήσιμη;**

- Επιμορφωτικά σεμινάρια
- Έτοιμο εκπαιδευτικό υλικό
- Παραδείγματα καλών πρακτικών
- Εργαλεία αξιολόγησης
- Συνεργασία με άλλους φιλολόγους

Τι είδους υποστήριξη θα θεωρούσατε πιο χρήσιμη;

52 απαντήσεις



**Ποια θεωρείτε ότι είναι η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων;**  
(ανοικτού τύπου- παράγραφος)

- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης
- Η μεγαλύτερη αξία της είναι ότι μεταμορφώνει τον μαθητή από παθητικό καταναλωτή έτοιμων ερμηνειών σε ενεργό δημιουργό, βοηθώντας τον να ξεκλειδώσει το κείμενο "από μέσα" μέσα από τη δική του φωνή και φαντασία
- Γλωσσική ανάπτυξη
- Βοηθά τους μαθητές να βρίσκουν «φωνή» στο γραπτό τους λόγο
- Κριτική & δημιουργική σκέψη

- Ενθαρρύνει τη φαντασία και την πρωτοτυπία
- Συναισθηματική έκφραση
- Προσφέρει ασφαλή χώρο για έκφραση συναισθημάτων και εμπειριών
- Ενισχύει την ενσυναίσθηση, καθώς οι μαθητές μπαίνουν στη θέση διαφορετικών χαρακτήρων
- Κοινωνικές δεξιότητες
- Προάγει τη συνεργασία (ομαδικά κείμενα, ανατροφοδότηση μεταξύ συμμαθητών)
- Δημιουργεί αίσθημα κοινότητας μέσα στην τάξη
- Στάση απέναντι στη μάθηση
- Κάνει το μάθημα πιο ελκυστικό και βιωματικό
- Συνδέει τη μάθηση με την προσωπική εμπειρία και χαρά
- Βοηθά στην προσωπική ανάπτυξη και την κριτική σκέψη.
- Η μάθηση αποκτά βιωματικό χαρακτήρα, καθώς οι μαθητές ενεργοποιούνται και εκφράζουν τα συναισθήματα και τις προσωπικές τους σκέψεις.
- Αναπτύσσει τη φαντασία των μαθητών, ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους και καλλιεργεί την κριτική τους σκέψη. Είναι μια δραστηριότητα που την ευχαριστιούνται όλοι οι μαθητές κι ακόμα κι οι πιο αδύναμοι θέλουν να παρουσιάσουν ή να παραδώσουν το έργο τους.
- Η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στα φιλολογικά μαθήματα είναι ότι βοηθά τα παιδιά να μουν πιο ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία. Δεν μένουν μόνο στο να αποστηθίζουν ή να επαναλαμβάνουν όσα άκουσαν, αλλά τα δουλεύουν με τον δικό τους τρόπο. Έτσι καλλιεργούν τη φαντασία τους, εκφράζονται πιο ελεύθερα και αρχίζουν να βλέπουν τη γλώσσα όχι σαν υποχρέωση, αλλά σαν εργαλείο έκφρασης.
- Καθιστά μαθητές και δασκάλους πιο δημιουργικούς
- Η ανάπτυξη της φαντασίας. Οι μαθητές μας υστερούν στην αξιοποίηση της φαντασίας τους, καθώς έχει περιοριστεί η πνευματική τους δραστηριότητα λόγω της πολύωσης χρήσης των ψηφιακών συσκευών.
- Η ανάπτυξη της φαντασίας και η βελτίωση της γλωσσικής έκφρασης.
- Η καλλιέργεια κριτικής σκέψης και η ενίσχυση της γλωσσικής ικανότητας.
- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης και βελτίωση γλωσσικής έκφρασης.
- Ο μαθητής μπαίνει στη θέση ενός ήρωα και εκφράζει τα συναισθήματα και τις σκέψεις του.
- Οι μαθητές γίνονται δημιουργοί οι ίδιοι, συνθέτοντας ένα δικό τους κείμενο, καλλιεργούν τη γλωσσική τους έκφραση, αναζητώντας τις κατάλληλες γλωσσικές επιλογές ανάλογα με το κειμενικό είδος, ενισχύουν τη φαντασία και την ενσυναίσθηση μπαίνοντας μέσα σε έναν ρόλο, ξεγεύουν από τη στείρα αποστήθιση έτοιμων γνώσεων.
- Το να αναπτύξουν οι μαθητές τη δική τους φωνή και να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους
- Οι μαθητές μέσα από μια άσκηση δημιουργικής γραφής ταυτίζονται με πρόσωπα, αναλαμβάνουν ρόλους, εκφράζονται δημιουργικά αποδεικνύοντας ότι και το περιεχόμενο κατανοούν και απολαμβάνουν το μάθημα.
- Ενίσχυση γλωσσικής έκφρασης
- Καλλιέργεια δημιουργικής αυτοέκφρασης μαθητών και αυτοπεποίθησης
- Ενισχύει τη δημιουργική σκέψη και την κριτική ικανότητα των μαθητών

- Το αίσθημα ελευθερίας που νιώθουν γράφοντας οι μαθητές και το γεγονός ότι οι πολύ αδύνατοι μαθητές γράφουν πολύ ενδιαφέροντα κείμενα!
- Καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της φαντασίας των μαθητών παράλληλα με την ανάπτυξη του γραπτού λόγου.
- Η δυνατότητα που δίνει στα παιδιά να αντιληφθούν τη λογοτεχνία/τη γλώσσα/την ιστορία ως ένα μάθημα που τους επιτρέπει να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να μην κριθούν αρνητικά για αυτό
- Η καλλιέργεια κριτικής σκέψης και η έκφραση της οπτικής γωνίας ενός μαθητή.
- Η ενίσχυση της γλωσσικής έκφρασης και της φαντασίας των μαθητών
- Καλλιεργεί την ενσυναίσθηση.
- Η ανάπτυξη της φαντασίας των μαθητών
- Η εμβάθυνση στην κατανόηση των λογοτεχνικών έργων από πλευράς μαθητών μέσω μιας βιωματικής προσεγγίσης
- Ανάπτυξη φαντασίας, παιγνιώδης τρόπος, ενίσχυση κριτικής σκέψης, από τη θεωρία στην πράξη, προσωπική έκφραση.
- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης μαθητών
- Ανάπτυξη φαντασίας
- η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης
- Διευκολύνει την κατανόηση λογοτεχνικών κειμένων μέσω βιωματικών προσεγγίσεων.
- Προσφέρει στα παιδιά τη δυνατότητα να προσεγγίσουν πιο δημιουργικά τα κείμενα.
- Όταν οι μαθητές ανταποκρίνονται στο αίτημα της δημιουργικής γραφής ικανοποιούνται ποικιλοτρόπως: κατανοούν βαθύτερα το κείμενο που δόθηκε ως αφετηρία, εκφράζονται, καλλιεργούν τη γλώσσα και τη φαντασία τους, αποκτούν αυτοπεποίθηση.
- Θεωρώ πως εξασκεί τους/τις μαθητές/τριες στην παραγωγή κειμένου, τους/τις βελτιώνει τη χρήση της γλώσσας και παράλληλα εμπλουτίζει το λεξιλόγιο των παιδιών.
- Καλλιέργεια έκφρασης και δημιουργικότητας
- Δημιουργικότητα
- Κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων είναι ότι μετατρέπει τον μαθητή σε δημιουργό λόγου. Η δημιουργική γραφή αποτελεί ισχυρό παιδαγωγικό εργαλείο που ενοποιεί γλώσσα, λογοτεχνία, σκέψη και προσωπική έκφραση.
- Η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής είναι ότι μετατρέπει τον μαθητή από δέκτη σε δημιουργό νοήματος.
- Η μεγαλύτερη αξία της δημιουργικής γραφής στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων βρίσκεται στο ότι μετατρέπει το μάθημα από μια διαδικασία απλής αναπαραγωγής γνώσεων σε μια βιωματική, ενεργητική και προσωπική εμπειρία μάθησης.
- Η δημιουργική γραφή:  
Επιτρέπει στους μαθητές να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς τους αυστηρούς περιορισμούς των τυπικών ασκήσεων, γεγονός που ενισχύει τη φαντασία και την αυτενέργεια.
- Κάνει το μάθημα πιο ευχάριστο και ενδιαφέρον, αυξάνοντας τη συμμετοχή και το κίνητρο των μαθητών.
- Καλλιεργεί τη συνεργατικότητα, ιδιαίτερα όταν οι δραστηριότητες οργανώνονται σε ομάδες και βασίζονται στη συν-δημιουργία.

- Συμβάλλει στην ανάπτυξη πολλαπλών γραμματισμών (γλωσσικού, κριτικού, ψηφιακού), καθώς οι μαθητές μαθαίνουν να χειρίζονται τη γλώσσα δημιουργικά και αποτελεσματικά σε διαφορετικά πλαίσια.
- Ενισχύει την κριτική σκέψη, αφού οι μαθητές δεν αρκούνται στην κατανόηση ενός κειμένου, αλλά το επαναπροσδιορίζουν, το μετασχηματίζουν και το συνδέουν με τις δικές τους εμπειρίες.
- Συνολικά, η δημιουργική γραφή λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στη γνώση και την προσωπική έκφραση, καθιστώντας τα φιλολογικά μαθήματα πιο ουσιαστικά, συμμετοχικά και αποτελεσματικά παιδαγωγικά.
- Είναι η βιωματική κατανόηση της τέχνης του λόγου, αφού ο/η μαθητής/τρια γίνεται δημιουργός.
- Κριτική ικανότητα
- ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ-ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ
- Ενισχύει την ελεύθερη έκφραση χωρίς τους συνήθεις περιορισμούς
- Η βαθύτερη κατανόηση του λόγου και των διαστάσεών του (δομή, αφηγηματικές τεχνικές, εκφραστικά μέσα κ.ά.)
- Η ενίσχυση των κινήτρων και του ενδιαφέροντος των μαθητών για το μάθημα
- Η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης
- Η καλλιέργεια των γλωσσικών ικανοτήτων των μαθητών σε συνδυασμό με την όξυνση της φαντασίας
- Ενίσχυση της δημιουργικότητας των μαθητών, ανάπτυξη ενσυναίσθησης
- Η βελτίωση της έκφρασης των μαθητών, ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου τους και η καλυτέρευση της σύνταξης στο γραπτό τους λόγο
- Ενεργοποιεί τη βιωματική κατανόηση και ενισχύει την ενσυναίσθηση
- Καλλιέργεια κριτικής σκέψης

### **Ποιες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής έχουν λειτουργήσει καλύτερα στην τάξη σας και γιατί;**

(ανοικτού τύπου- παράγραφος)

- Η συγγραφή εναλλακτικών τέλους και οι φανταστικοί διάλογοι μεταξύ ηρώων από διαφορετικά έργα ξεχωρίζουν, γιατί αναγκάζουν τους μαθητές να «βουτήξουν» στην ψυχολογία των χαρακτήρων και να αξιοποιήσουν τα κειμενικά στοιχεία με τρόπο παιγνιώδη και απόλυτα προσωπικό
- Αλλαγή οπτικής γωνίας 2. Δημιουργική συνέχεια λογοτεχνικού κειμένου 3. Λογοτεχνικό ημερολόγιο χαρακτήρα 4. Διάλογος εκτός κειμένου 5. Μίμηση ύφους 6. «Αν ζούσε σήμερα...»
- Η συνέχεια μιας ιστορίας, γιατί αναπτύσσει τη φαντασία
- Η γραφή ημερολογίου/επιστολής και η συγγραφή ποιήματος
- Η συγγραφή ημερολογιακής σελίδας, η επιστολή, η σύνθεση ποιήματος, η αλλαγή του τέλους του διηγήματος, η μετατροπή ποιήματος σε αφηγηματικό κείμενο και η μετατροπή αφηγηματικού κειμένου σε θεατρικό κείμενο.
- Στην τάξη έχουν λειτουργήσει καλύτερα δραστηριότητες όπως η συνέχιση μιας ιστορίας, η αλλαγή οπτικής ενός ήρωα ή η συγγραφή ενός ημερολογίου στη θέση ενός λογοτεχνικού ή ιστορικού προσώπου. Αυτές οι ασκήσεις δίνουν στα παιδιά έναν συγκεκριμένο «ρόλο»

και τα απελευθερώνουν από το άγχος της σωστής απάντησης. Συχνά συμμετέχουν πιο πρόθυμα και μαθητές που σε άλλες περιπτώσεις δυσκολεύονται.

- Ασκήσεις αυτόματης γραφής
- Η γραφή επιστολής, ημερολογίου και η συνέχιση μιας ιστορίας με διαφορετικό τέλος.
- Αυτό που έχει λειτουργήσει στα δικά μου τμήματα είναι η παρουσίαση μιας ιστορίας με διαφορετικό τέλος.
- Ο μετασχηματισμός κειμένου και η δραματοποίηση. Παρατηρείται ότι οι μαθητές στην τάξη έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες.
- Γραφή ημερολογίου/επιστολής γιατί οι μαθητές είναι περισσότερο εξοικειωμένοι.
- Η συνέχεια της ιστορίας καθώς ενεργοποιείται η φαντασία των μαθητών.
- Να δημιουργήσουν οι μαθητές ένα δικό τους κείμενο στον τύπο ενός ημερολογίου ή μιας επιστολής ή ενός διαλόγου υιοθετώντας έναν ρόλο κάποιου προσώπου ενός λογοτεχνικού κειμένου. Επίσης να δώσουν ένα άλλο τέλος σ' ένα διήγημα ή να μετασχηματίσουν το κείμενο π.χ αλλάζοντας αφηγηματικό τρόπο ( από γ' πρόσωπη αφήγηση σε α' πρόσωπη), για να αντιληφθούν τις αλλαγές στο ύφος. Επίσης να γράψουν ένα ποίημα σε στυλ χαϊκού ή σε καθαφικό στυλ.
- Η αλλαγή της οπτικής γωνίας διότι συμβάλλει στην ελευθερία της έκφρασης των μαθητών
- Γραφή ημερολογίου και επιστολή καθώς οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι με αυτά τα είδη. Επίσης η αλλαγή της οπτικής γωνίας καθώς ταυτίζονται με τον ρόλο ενός προσώπου, του νεου αφηγητή, και προσπαθούν να αποδώσουν την ιστορία με ζωντάνια και πειστικότητα.
- Συγγραφή ποιήματος / μετασχηματισμός κειμένου
- Δραματοποίηση, αλλαγή οπτικής γωνίας, οι μαθητές βρίσκουν το μάθημα πιο ενδιαφέρον, νιώθουν πως συμμετέχουν σε παιχνίδι χωρίς να εξετάζονται, είναι πιο δημιουργικοί.
- Το ημερολόγιο γιατί τούς φαίνεται πιο οικείο
- Με δεδομένη μια εναρκτήρια φράση- συνθήκη ζητώ από τους μαθητές να γράψουν μια ιστορία
- Το διαφορετικό τέλος στο μάθημα της Λογοτεχνίας, γιατί δίνει χώρο στη φαντασία και στο συναίσθημα των μαθητών. Οι διάλογοι ιστορικών προσώπων και η "φωνή" στα δευτερεύοντα πρόσωπα στο μάθημα της Ιστορίας. Στην πρώτη περίπτωση γίνονται κατανοητά τα ιστορικά γεγονότα, η θέση και τα κίνητρα των προσώπων. Στη δεύτερη γίνονται αντιληπτές οι συνέπειες των ιστορικών γεγονότων στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.
- Στην Ιστορία χρησιμοποιώ Δελτίο Εξόδου ή συγγραφή επιστολής προς μία προσωπικότητα, π.χ. Περικλή. Στη Λογοτεχνία χρησιμοποιώ ιδεοθύελλα για τη συγκέντρωση λέξεων και ζητώ από τα παιδιά να δημιουργήσουν ποίημα ή μικροδιήγημα με αυτές τις λέξεις.
- Ημερολόγιο
- Μετασχηματισμός κειμένου και γραφή ημερολογίου /επιστολής
- Η αλλαγή οπτικής γωνίας σε κείμενο, γιατί το παιδαγωγικό κλίμα στην τάξη μου δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας και συμμετοχικότητα χωρίς φόβο κριτικής.
- Ο μετασχηματισμός κειμένου
- Η γραφή ημερολογίου στο μάθημα της Λογοτεχνίας γιατί είναι δραστηριότητα προσιτή στα παιδιά

- Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με το μετασχηματισμό κειμένου, γιατί οι μαθητές δεν ξεκινούν από το μηδέν και δουλεύουν πάνω σ' ένα αρχικό κείμενο. Το ελεύθερο γράψιμο π.χ. δραματοποίηση, ημερολόγιο κ.λπ τους "τρομάζει" περισσότερο.
- Μετασχηματισμός κειμένου, θεωρώ ότι είναι μια ενδιαφέρουσα δραστηριότητα
- Ημερολόγιο πιο εύκολα αντιληπτό από τα παιδιά, συνέχιση ιστορίας από άλλη οπτική γωνία γιατί εξελίσσει τη σκέψη τους, γίνονται οι ίδιοι συγγραφείς
- Άλλαξε το τέλος της ιστορίας Συγγραφή ημερολογίου Περί Την ιστορία από αλλά οπτική γωνία αφήνει ελεύθερη Τη φαντασία
- Ο μετασχηματισμός κειμένου και η γραφή ημερολογίου, καθώς τα παιδιά απελευθερώνονται περισσότερο, δεν περιορίζονται τόσο από κανόνες και αισθάνονται πιο άνετα στο να εκφράσουν σκέψεις, στάσεις και συναισθήματα.
- Διαφορετικό τέλος, αφήγηση από διαφορετική οπτική. Γενικά η αφήγηση είναι πιο εύκολη για τα παιδιά συγκριτικά με άλλες δραστηριότητες, π.χ. διάλογος, συγγραφή ποιήματος.
- Η συνεργατική γραφή τραγουδιού, ποιήματος ή μικροϊστορίας.
- Δραματοποίηση/διάλογοι και μετασχηματισμός κειμένου (π.χ. αλλαγή οπτικής γωνίας, αλλαγή τέλους μιας ιστορίας)
- Συγγραφή διαλόγων, μικροδιηγήματος
- Η συνέχεια ή εναλλακτική εξέλιξη μιας ιστορίας κινητοποιεί έντονα το ενδιαφέρον των μαθητών.
- Οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που λειτουργούν καλύτερα είναι εκείνες που συνδέονται άμεσα με το κείμενο, δίνουν σαφές πλαίσιο και αφήνουν ελευθερία επιλογών. Ενδεικτικά, οι πιο επιτυχημένες είναι η αλλαγή οπτικής γωνίας, ο εσωτερικός μονόλογος ή το ημερολόγιο κάποιου ήρωα και το εναλλακτικό τέλος της ιστορίας.
- Η αλλαγή οπτικής γωνίας
- Οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που έχουν λειτουργήσει καλύτερα στην τάξη είναι η αλλαγή οπτικής γωνίας, η συγγραφή εναλλακτικού τέλους ή συνέχειας μιας ιστορίας, η ομαδική συγγραφή και η παραγωγή κειμένων με βάση κάποιο ερέθισμα (εικόνα, λέξεις-κλειδιά). Οι δραστηριότητες αυτές είναι αποτελεσματικές, γιατί δίνουν χώρο στη φαντασία χωρίς να αγχώνουν, ενισχύουν την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών, συνδυάζουν κατανόηση και παραγωγή λόγου, καλλιεργούν δεξιότητες συνεργασίας και κριτικής σκέψης.
- Η επιστολή ή το ημερολόγιο ενός χαρακτήρα, γιατί αναγκάζονται να διερευνήσουν τα κίνητρα και τα συναισθήματα πίσω από τις πράξεις.
- Αλλαγή οπτικής γωνίας
- ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΓΩΝΙΑΣ
- Επιστολή, ημερολόγιο, ποίημα
- Συγγραφή εναλλακτικής εξέλιξης μιας αφήγησης, ημερολόγιο ενός ήρωα/πρωταγωνιστή, μεταφορά μιας ιστορίας στο σήμερα. Οι εν λόγω δραστηριότητες κινητοποιούν τους μαθητές, καθώς ενισχύεται η δυνατότητα προσωπικής έκφρασης και ενεργοποιείται η φαντασία τους
- Συγγραφή ημερολογίου, συνεργατική συγγραφή διαλόγου
- Η δραματοποίηση
- Η συγγραφή ημερολογίου ή διαφορετικού τέλους στο κείμενο που εξετάζουμε
- Δημιουργία σονετου στο μάθημα της λογοτεχνίας β λυκείου με αφορμή το σονέτο του Καρυωτάκη Είμαστε κατι

- η δραματοποίηση και ο μετασχηματισμός κειμένου
- Γραφή ημερολογίων και δραματοποιήσεις
- Η δραματοποίηση. Οι μαθητές συνεργάζονται ομαδικά στα πλαίσια της τάξης

**Τι θα θέλατε να αλλάξει στο σχολικό πλαίσιο ώστε να αξιοποιείται πιο συστηματικά η δημιουργική γραφή;**  
(ανοικτού τύπου- παράγραφος)

- Να γίνει αυτοτελές αντικείμενο
- Θα ήθελα να περιοριστεί η εξετασιοκεντρική πίεση και η προσκόλληση στη «μία και σωστή» ερμηνεία, ώστε να δοθεί ο απαραίτητος διδακτικός χρόνος και η ελευθερία στους μαθητές να πειραματιστούν χωρίς τον φόβο της βαθμολογικής απόρριψης
- Αναμόρφωση Αναλυτικών Προγραμμάτων 2. Χρόνος μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα 3. Επιμόρφωση εκπαιδευτικών 4. Αλλαγή στη λογική της αξιολόγησης 5. Διαθεματική αξιοποίηση 6. Άνοιγμα του σχολείου στον πολιτισμό Συνεργασίες με συγγραφείς, εργαστήρια γραφής, σχολικά λογοτεχνικά περιοδικά και διαγωνισμούς που δίνουν πραγματικό ακροατήριο στα μαθητικά κείμενα.
- Να αλλάξει η υπάρχουσα νοοτροπία
- Η δημιουργική γραφή θα πρέπει να αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών στο Γυμνάσιο και το Λύκειο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας.
- Θα πρέπει να ενταχθεί οργανωμένα στο μάθημα της ΝΕ Γλώσσας και Λογοτεχνίας αλλά και της Ιστορίας, να γίνουν επιμορφώσεις επί του θέματος στους εκπαιδευτικούς και να αλλάξει ο τρόπος αξιολόγησης ώστε να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη της φαντασίας, της δημιουργικότητας και στην προσωπική έκφραση.
- Θα βοηθούσε πολύ αν υπήρχε περισσότερος χρόνος και λιγότερη πίεση από την ύλη και τις εξετάσεις. Η δημιουργική γραφή χρειάζεται χώρο για δοκιμή και λάθος. Αν εντασσόταν πιο οργανωμένα στο πρόγραμμα και στην αξιολόγηση, δεν θα φαινόταν σαν κάτι δευτερεύον, αλλά σαν βασικό κομμάτι του μαθήματος.
- Ο τρόπος αξιολόγησης και ο αυστηρός καθορισμός της διδακτέας ύλης.
- Να μειωθεί η ύλη ώστε να υπάρχει αυτενέργεια των εκπαιδευτικών με δραστηριότητες πέρα από την καθορισμένη ύλη.
- Μείωση της διδακτέας ύλης και παροχή αντίστοιχου υλικού.
- Ενδεχομένως, η μείωση της ύλης «προσφέρει» περισσότερο χρόνο στους μαθητές να ασχοληθούν με τη δημιουργική γραφή.
- Να υπάρξει εκπαιδευτικό υλικό.
- Ευελιξία στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.
- Να μειωθεί λίγο η διδακτέα ύλη, ώστε να υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια/ περισσότερος διαθέσιμος διδακτικός χρόνος, για να αναθέτουμε στους μαθητές μας περισσότερες εργασίες δημιουργικής γραφής- που έτσι κι αλλιώς τις απολαμβάνουν περισσότερο τα παιδιά είτε δουλεύουν ατομικά είτε σε ομάδες) και να τις δουλεύουμε μέσα στην τάξη.
- Λιγότερη ύλη και μικρότερος αριθμός μαθητών στις τάξεις
- Η δημιουργική γραφή ως άσκηση ζητείται κυρίως στο μάθημα της λογοτεχνίας από τον/την εκπαιδευτικό και σποραδικά κάποια ερωτήματα δημιουργικής γραφής

εμφανίζονται στα σχολικά εγχειρίδια του γυμνασίου. Θα μπορούσε η δημιουργική γραφή να ζητείται συχνότερα ως άσκηση και από τα λοιπά φιλολογικά μαθήματα

- Μικρότερα τμήματα
- Χρόνος για ομαδική, παιγνιώδη μάθηση χωρίς την αίσθηση της αξιολόγησης-βαθμοθηρίας.
- Να υπάρχει μια διδακτική ώρα την εβδομάδα για τη δημιουργική γραφή
- Να δοθεί περισσότερος χρόνος στο πρόγραμμα για τη Νεοελληνική γλώσσα και Λογοτεχνία
- Περισσότερος χρόνος για εργασίες στην τάξη
- Να υπάρξουν συγκεκριμένα εφαρμοσμένα παραδείγματα μέσω σεμιναρίων
- Περισσότερος χρόνος
- Να αυξηθούν οι ώρες διδασκαλίας σε 4 στα Νέα Ελληνικά στη Β και Γ τάξη των ΕΠΑΛ
- Εισαγωγή εξειδικευμένων σεμιναρίων επιμόρφωσης.
- Να προβλέπεται χρόνος συγκεκριμένα για τη δημιουργική γραφή από το Αναλυτικό Πρόγραμμα
- Επιμόρφωση ουσιαστική, οργανωμένη και στοχευμένη
- Στο Γενικό Λύκειο η πίεση χρόνου από τη διδακτέα ύλη και την τράπεζα θεμάτων , περιορίζει κατά πολύ τη δυνατότητα για δραστηριότητες Δ.Γ. ειδικά στο μάθημα της Ιστορίας που κυρίως διδάσκω.
- Αφιέρωση περισσότερου χρόνου στη συγκεκριμένη δραστηριότητα.
- Τρόπος αξιολόγησης
- αύξηση ωρών διδασκαλίας των γλωσσικών μαθημάτων
- Το να απεγκλωβιστεί η δημιουργική γραφή ως διαδικασία από την υποχρεωτική σύνδεσή της με την αξιολόγηση.
- Σε αντίθεση με το γυμνάσιο, στο λύκειο δεν είναι ενταγμένη στον τρόπο εξέτασης, με αποτέλεσμα να προτιμώνται δραστηριότητες που προετοιμάζουν τα παιδιά για τη δομή ασκήσεων στις οποίες θα εξεταστούν.
- Μείωση εξεταστέας ύλης, ώστε να αυξάνονται οι ευκαιρίες για τη δημιουργική γραφή και τη διδασκαλία της.
- Να υπάρχει κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό προς αξιοποίηση, το οποίο θα συνοδεύει τα σχολικά βιβλία.
- Να περιλαμβάνονται πιο συστηματικά ασκήσεις δημιουργικής γραφής στα μαθήματα
- Ενσωμάτωση διδακτικής ώρας δημιουργικής γραφής
- Για να αξιοποιείται η δημιουργική γραφή πιο συστηματικά και ουσιαστικά στο σχολικό πλαίσιο, θεωρώ ότι χρειάζονται αλλαγές σε δύο επίπεδα το αξιολογικό και το επιμορφωτικό.
- Η τράπεζα θεμάτων
- Μικρότερος αριθμός μαθητών στο τμήμα.
- Θα πρέπει να προβλέπονται διακριτές ώρες διδασκαλίας της δημιουργικής γραφής.
- Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία
- Απαγκιστρωση απο εξετασεις
- Να εξοικονομηθεί χρόνος ή να συνδεθεί με το εξεταστικό σύστημα
- Ενσωμάτωση της δημιουργικής γραφής στο αναλυτικό πρόγραμμα με συστηματικό τρόπο και αξιολογικά κριτήρια
- Τις υπερβολικές απαιτήσεις στην ύλη

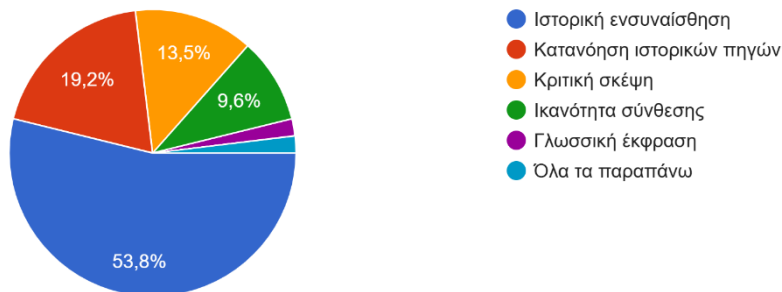
- Να υπάρξει περισσότερος χρόνος
- Ο χρόνος που είναι διαθέσιμος για αυτήν
- Μικρότερα τμήματα
- το τυπικό των ωρών π.χ σε ένα μάθημα ιστορίας ή λογοτεχνίας ένα ενιαίο δώρο
- Η σχολική κουλτούρα που να ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση χωρίς την πίεση κάλυψης της ύλης
- Η ένταξη δημιουργικής γραφής στο σχολικό πρόγραμμα

**Ειδικότερα, για το μάθημα της Ιστορίας: Ποιες δεξιότητες θεωρείτε ότι ενισχύονται περισσότερο μέσω της δημιουργικής γραφής στην Ιστορία;**

- Ιστορική ενσυναίσθηση
- Κατανόηση ιστορικών πηγών
- Κριτική σκέψη
- Ικανότητα σύνθεσης
- Γλωσσική έκφραση
- Άλλο:

Ειδικότερα, για το μάθημα της Ιστορίας: Ποιες δεξιότητες θεωρείτε ότι ενισχύονται περισσότερο μέσω της δημιουργικής γραφής στην Ιστορία;

52 απαντήσεις

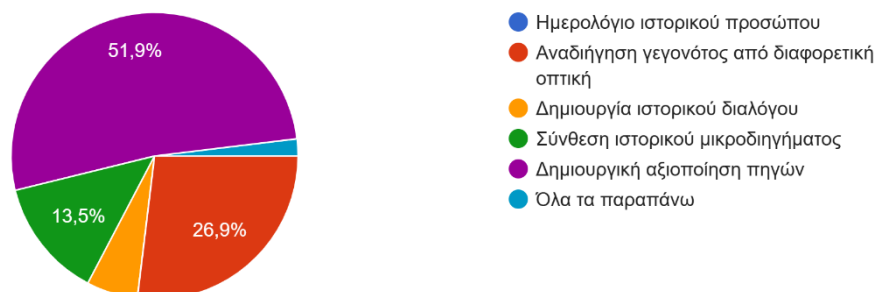


**Ειδικότερα, για το μάθημα της Ιστορίας: Σε ποιους τύπους δραστηριοτήτων θα θέλατε επιμόρφωση;**

- Ημερολόγιο ιστορικού προσώπου
- Αναδιήγηση γεγονότος από διαφορετική οπτική
- Δημιουργία ιστορικού διαλόγου
- Σύνθεση ιστορικού μικροδιηγήματος
- Δημιουργική αξιοποίηση πηγών
- Άλλο:

Ειδικότερα, για το μάθημα της Ιστορίας: Σε ποιους τύπους δραστηριοτήτων θα θέλατε επιμόρφωση;

52 απαντήσεις

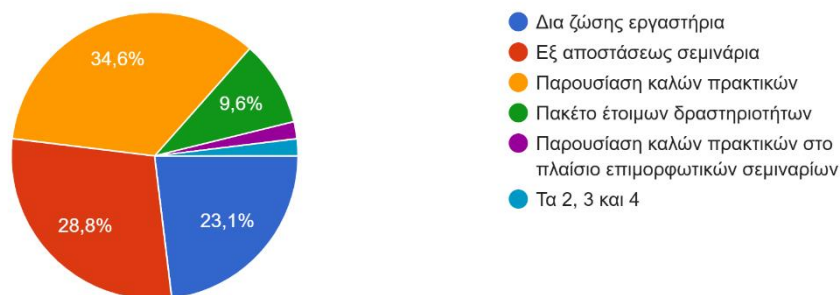


**Τι είδους επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή θα θεωρούσατε πιο χρήσιμη;**

- Δια ζώσης εργαστήρια
- Εξ αποστάσεως σεμινάρια
- Παρουσίαση καλών πρακτικών
- Πακέτο έτοιμων δραστηριοτήτων
- Άλλο: (σημειώστε)

Τι είδους επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή θα θεωρούσατε πιο χρήσιμη;

52 απαντήσεις



**Ποιο υλικό θα σας βοηθούσε περισσότερο;**

- Τράπεζα δημιουργικών δραστηριοτήτων
- Παραδείγματα μαθητικών εργασιών
- Κριτήρια αξιολόγησης
- Φύλλα εργασίας
- Διδακτικά σενάρια
- Άλλο: (σημειώστε)

Ποιο υλικό θα σας βοηθούσε περισσότερο;

52 απαντήσεις



**Επιθυμείτε να προσθέσετε κάτι δικό σας, που δεν περιλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο; Εάν ναι, γράψτε μια παράγραφο. Εάν όχι, αγνοήστε την ερώτηση. (ανοικτού τύπου- παράγραφος)**

- Η δημιουργική γραφή ενισχύει τη διδασκαλία των Φιλολογικών μαθημάτων στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στον τρόπο διδασκαλίας αλλά και αξιολόγησης των εργασιών των μαθητών.
- Η γραφή (σε όλες τις μορφές) να λειτουργεί ως μέσο προσωπικής ανάπτυξης και επικοινωνίας.
- Η δημιουργική γραφή προτείνω να γίνει ξεχωριστό μάθημα στο πρόγραμμα! Ο συνδυασμός με Θέατρο, Κινηματογράφο, Εικαστικά, Λογοτεχνία κλπ σε χαλαρό πλαίσιο , χωρίς βαθμολόγηση θα βοηθήσει τους μαθητές να εκφραστούν πρωτότυπα και να δουν τον γραπτό λόγο ως εργαλείο πολύτιμο για να μιλήσουν και να συνομιλήσουν με τις Τέχνες και τους συνανθρώπους τους.
- Θα ήθελα τα παραδείγματα που θα δοθούν να είναι εφαρμοσμένα στην τάξη
- Αν είναι εφικτό, στο πλαίσιο του παρόντος σεμιναρίου ας αφιερωθεί μια επιμορφωτική συνάντησή στη δημιουργική γραφή.

## **B. Ερωτηματολόγιο δομημένων συνεντεύξεων**

### **Οδηγός ημιδομημένης συνέντευξης**

#### **Εισαγωγική φάση**

- Ευχαριστία – διαβεβαίωση ανωνυμίας.
- Σύντομη ερώτηση «ζεστάματος»: Μπορείτε να μου πείτε λίγα λόγια για την επαγγελματική σας πορεία ως φιλόλογος;

#### **Άξονας 1: Εμπειρίες επιμόρφωσης**

1. Έχετε παρακολουθήσει επιμορφώσεις στη δημιουργική γραφή; Ποιες;
2. Πώς θα περιγράφατε την ποιότητα και τη χρησιμότητά τους;
3. Τι θεωρείτε ότι κερδίσατε (ή δεν κερδίσατε) από αυτές;
4. Τι θα θέλατε να είχε διαφορετικά μια ιδανική επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή;

#### **Άξονας 2: Στάσεις και αντιλήψεις**

5. Πώς αντιλαμβάνεστε τη δημιουργική γραφή ως διδακτικό εργαλείο στα φιλολογικά μαθήματα;
6. Υπάρχουν επιφυλάξεις ή ενστάσεις που έχετε εσείς ή οι συνάδελφοί σας;
7. Πώς επηρεάζει η δημιουργική γραφή την εικόνα που έχετε για τον ρόλο σας ως φιλόλογου;

#### **Άξονας 3: Διδακτικές πρακτικές**

8. Μπορείτε να περιγράψετε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα δημιουργικής γραφής που εφαρμόσατε στην τάξη;
  - ο Σε ποιο μάθημα;
  - ο Πώς την οργανώσατε;
  - ο Πώς αντέδρασαν οι μαθητές;
9. Υπάρχουν διαφορές στον τρόπο που εφαρμόζετε δημιουργική γραφή σε Ιστορία, Αρχαία, Νέα Ελληνικά;
10. Ποιους παράγοντες θεωρείτε ότι διευκολύνουν ή δυσκολεύουν την εφαρμογή της; (χρόνος, ύλη, αξιολόγηση, κουλτούρα σχολείου, επιθεωρητές/σύμβουλοι κ.λπ.)

#### **Άξονας 4: Μαθησιακά αποτελέσματα – αναστοχασμός**

11. Τι αλλαγές παρατηρείτε στους μαθητές όταν δουλεύετε με δημιουργική γραφή;
  - Εμπλοκή, ενδιαφέρον, συνεργασία, γλωσσικές δεξιότητες, κριτική σκέψη.
12. Υπάρχουν παραδείγματα μαθητών που «ξεκλείδωσαν» μέσα από τέτοιες δραστηριότητες;
13. Πώς έχει αλλάξει η δική σας διδακτική πρακτική μετά την επιμόρφωση;
14. Αν μπορούσατε να σχεδιάσετε ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης για φιλόλογους στη δημιουργική γραφή, τι θα περιλάμβανε;

#### **Κλείσιμο**

15. Υπάρχει κάτι σημαντικό που δεν σας ρώτησα και θα θέλατε να προσθέσετε;
16. Ευχαριστία, υπενθύμιση για χρήση δεδομένων μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.

## **Οδηγός Συνέντευξης / Focus Group (έκδοση βασισμένη στο ερωτηματολόγιο)**

### **Εισαγωγή**

- Ευχαριστώ για τη συμμετοχή.
- Η συζήτηση είναι ανώνυμη και θα χρησιμοποιηθεί μόνο για ερευνητικούς σκοπούς.
- Θα ήθελα να μιλήσουμε για την εμπειρία σας με τη δημιουργική γραφή στα φιλολογικά μαθήματα.

### **1. Επαγγελματικό προφίλ**

- Σε ποια βαθμίδα διδάσκετε και ποια μαθήματα;
- Πόσα χρόνια υπηρεσίας έχετε;
- Σε τι τύπο σχολείου εργάζεστε;

### **2. Επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή**

- Έχετε παρακολουθήσει κάποια επιμόρφωση στη δημιουργική γραφή;
- Πώς θα περιγράφατε την ποιότητά της;
- Τι θεωρείτε ότι κερδίσατε;
- Τι θα θέλατε να είχε διαφορετικά;
- Αν δεν έχετε επιμορφωθεί: γιατί πιστεύετε ότι δεν υπήρξε σχετική ευκαιρία;

### **3. Στάσεις και αντιλήψεις**

- Πώς αντιλαμβάνεστε τη δημιουργική γραφή ως εργαλείο στα φιλολογικά μαθήματα;
- Ποια θεωρείτε τα μεγαλύτερα οφέλη για τους μαθητές;
- Υπάρχουν επιφυλάξεις ή δυσκολίες που βλέπετε;

### **4. Πρακτικές στην τάξη**

- Χρησιμοποιείτε δημιουργική γραφή; Πόσο συχνά;
- Μπορείτε να περιγράψετε μια δραστηριότητα που εφαρμόσατε;
- Πώς αντέδρασαν οι μαθητές;
- Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σε Ιστορία, Αρχαία, Νέα Ελληνικά;

### **5. Μαθησιακά αποτελέσματα**

- Τι αλλαγές παρατηρείτε στους μαθητές;
- Βλέπετε διαφορές ανάμεσα σε Γυμνάσιο, Λύκειο και ΕΠΑΛ;
- Πώς επηρεάζει η δημιουργική γραφή τη γλωσσική και κριτική τους ικανότητα;

### **6. Αναστοχασμός – Προτάσεις**

- Τι θα αλλάζατε στην επιμόρφωση των φιλόλογων;
- Τι υποστήριξη θα χρειαζόσασταν για να εφαρμόζετε πιο συστηματικά τη δημιουργική γραφή;
- Υπάρχει κάτι που δεν συζητήσαμε και θεωρείτε σημαντικό;

**Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:**

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.